MARTTATYÖTÄ KARJALASSA

Koonnut Jaana Rapo 2012

”Missä Martta, siellä koti”

SISÄLLYSLUETTELO

Martat tänään ... 6
Perustaminen ... 7
Alkuvuodet Karjalassa ... 9
1900-luku – Kaiken alku ... 11
1910-luku – Hyvässä vauhdissa ... 12
Kasvi- ja puutarhanhoidon alkuvaiheita ... 12
Kodinhoidon neuvontaa ... 13
Lasten- ja sairaanhoito ... 13
Karjalainen käsityötaito ... 14
Karjalainen ruoanlaittotaito ... 14
Kananhoito ja munanmyyntiosuuskunnat ... 15
Itsenäistymisaika - Sotamartat ... 16
Suurlahjoitus ... 16
1920-luku – Aktiivit toimijat ... 17
Jäsenistö ... 17
Marttaillat ... 18
Ruokatalousneuvonta ... 18
Puutarhaneuvonta ... 19
Kurssit ... 19
Varojen hankinta ... 19
Näyttelyt ja tapahtumat ... 20
Retket ja lomakurssit ... 20
Juhlat ja iltamat ... 21
Julkaisutoiminta ... 21
Yhdistysten ja kerhojen omaisuus ... 22
Sosiaalinen huoltotyö ... 22
Lapsi- ja nuorisotyö ... 22
Kasvitarha- ja perunakerhot ... 22
Pikkumartat ... 23
1930-luku – Kilpailujen ja näyttelyiden kulta-aikaa ... 23

Piiriliittojen yhdistyminen 24
Kodin talous 24
Kilpailut 25
Kodinhoitokilpailu 25
Puutarhanhoitokilpailu 25
Puhdetyökilpailu 25
Työtehokilpailu 25
Muita kilpailuja vuosien varrelta 26
Uutta ruokataloudessa 26
Muonitus 27
Uutta puutarhassa 27
Siementen välitys 28
Hautausmaapäivät 28
Uutta käsitöissä 29
Marttapuku 30
Juhlat 30-luvulla 30
Marttaliiton 40-vuotisjuhlat 30
Äitien virkistyspäivät 30
Kesäjuhlat 31
Olympialaiset 31
1940-luku - Martat sodan jaloissa 31
Sota-aika 31
Avustustoiminta 32
Viimeiset hetket 33
Välirauhan aika 33
Paluu takaisin Karjalaan 34
Puhdistusryhmät 34
Marttamajat 35
Kotona Karjalassa 36
Karjala jätetään viimeisen kerran 37
Sodan jälkeen 38
Siirtomartat 39
Marttojen sosiaalinen tarve 40
Martat ja muut naisasiayhdistykset 41

Maatalousyhdistysten naisosastot - Maatalousnaiset 41
Lotta Svärd- yhdistys 41
Kurkijoki 42
Elisenvaaran Marttayhdistys 42
Marianvaaran Marttakerho 45
Jaakkima 48
Reuskulan Marttayhdistys 51
Jaakkiman Marttayhdistys, Lahdenpohja 58
Kortelan Marttayhdistys 60
Lumivaara 61
Lumivaaran Marttayhdistys, Huhtervu 62
Lumivaaran Saloseudun kyläkerho, Huhtervu 64
Ruokaohjeita 67
PANNUKAKKU 67
OHRAJAUHOVELLI 67
Vuosikymmenen teemat 68
1933 Raakaravinto, komposti, makki 68
1934 Vuode ja teurastusjätteet 68
1935 Ilmavuosi 68
1936 Vesivuosi 68
1937 Lämpövuosi 69
1938 Valovuosi 69
1939 Lepovuosi 69
1940 Sotavuosi - piti olla talousvuosi 69
1941 Sotavuosi - piti olla talousvuosi 69
1942 Pulantorjuntavuosi 70
1943 Omavaraisvuosi 70
1944 Vaatetusvuosi 70
1945 Jälleenrakennusvuosi 70
Lähdeluettelo 71

Alkusanat

Tämä kirjoitus sai alkunsa isäni Kari Rapon kehotuksesta ja hänen ideastaan.

Aluksi oli tarkoitus tehdä lyhyt esitelmä Vaasan Karjalaseuran tarinailtaan aiheena *”Marttatyötä Laatokan Karjalassa”* pohjautuen samannimiseen Elna Pelkosen vuonna 1958 kirjoittamaan kirjaan. Ajatuksena oli keskittyä vain Laatokan ranta-alueen marttatoimintaan, mutta aineiston laajuus ja tärkeäksi kokemani karjalaisen naisen elämän tallentaminen laajensi tätä työtä hivenen.

Kokosin tähän yleistä karjalaista marttatietoutta sekä sen lisäksi itselleni tärkeän Lumivaaran sekä sen naapuripitäjien Jaakkiman ja Kurkijoen marttahistoriaa. Olen lukenut useita artikkeleita, kirjoja ja sivustoja sekä olen haastatellut monia Karjalan marttatoiminnassa mukana olleita henkilöitä – suuri kiitos heille kaikille avusta ja hiljaisen tiedon eteenpäin siirtämisestä.

Ollessani tiettävästi sukuni ensimmäinen martta - olen ilokseni saanut perehtyä syvällisesti Laatokan Karjalan marttoihin ja heidän historiaansa. Kootessani näitä tietoja eri lähteistä, olen konkreettisesti saanut kokea sen pitkäjänteisyyden ja ennakkoluulottomuuden, mitä mielestäni nykypäivänkin marttatoiminta pitää sisällään.

Vaikka toimin tätä kirjoittaessani vasta toista vuotta Vaasan Hietalahden Martat ry:n sihteerinä, olen saanut suurta vahvistusta marttatoiminnan perusarvoista: uuden oppimisesta, heikomman auttamisesta ja siitä sitkeästä ja eteenpäinpyrkivästä naisen mallista minkä suomalainen nainen toimillaan ja teoillaan antaa.

Olen ylpeä omista karjalaisista sukujuuristani ja tahdon omilla toimillani ja valinnoillani liittyä tuohon suomalaisen naisen vahvaan malliin.

Vaasassa lokakuun 10. päivä 2012

Jaana Rapo

Omat juuret kolmen isovanhemman kautta Laatokan rantamilla Lumivaaran pitäjässä:
isän puolelta keskellä Lumivaaraa Kumolan kirkonkylässä sekä äidin puolelta Tervajärven kylässä, Kurkijoen rajalla.

Martat tänään

Marttajärjestö on kansalaisjärjestö, joka edistää kotien ja perheiden hyvinvointia ja kotitalouden arvostusta. Olemme suomalainen poliittisesti sitoutumaton kansalaisjärjestö.

Marttoihin kuuluu noin 47.000 henkilöä, joista suurin osa naisia. Miehiä eli ”Martteja” on noin 1 600.

Kuva 1 Marttajärjestö

Jokainen martta kuuluu jäsenenä marttayhdistykseen, joita on koko maassa lähes 1 200. Marttayhdistykset kuuluvat piireihin, jotka vastaavat alueellisesta marttatoiminnasta. Piirejä on yhteensä 16, ja niiden keskuspaikkoina ovat maakuntien suurimmat kaupungit. Marttajärjestön valtakunnallinen keskusjärjestö on Helsingissä kotipaikkaansa pitävä Marttaliitto ry.

Marttajärjestö on koko historiansa ajan vaikuttanut aktiivisesti myös yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Järjestön ansioksi voidaan laskea se, että jokainen suomalainen 7-luokkalainen saa opetusta kotitaloudesta; tämä kuvaa hyvin Marttaliiton yhteiskunnallista merkittävyyttä.

Marttaliiton toiminta järjestyy viiden toiminta-ajatuksen ympärille jotka ovat:

- ruoka ja ravitsemus
- kodin talous- ja kuluttaja-asiat
- kansainvälinen toiminta
- kotipuutarha
- ympäristö

Perustaminen

Marttajärjestön syntysanat lausuttiin maaliskuussa 1899 kun Sivistystä kodeille – Bildning i Hemmen -yhdistys perustettiin Helsingissä. Marttatoiminta sai alkunsa Suomen historian murheisena aikana: sortokaudella, jolloin Venäjän keisarikunta yritti venäläistää Suomea. Ortodoksipitäjät olivat ankaran venäläistyttämisen alaisina ja silloin Laatokan Karjalassa toimi 67 venäläistyttämiskoulua. Toiminnan aloittaminen oli seurausta helmikuun manifestista. Se oli valistuneiden naisten hiljainen, mutta voimakas vastalause manifestille – naiset ymmärsivät, että jotain oli tehtävä. Silloin pelättiin mm. suomen kielen aseman horjuvan.

Kansakoulunopettaja ja myöhempi naisasialiikkeen pioneeri sekä kansanedustaja Lucina Hagman sai kirjeen ystävättäreltään Charlotte Lydeckeniltä. Siinä Charlotte kirjoitti ja kertoi riipaisevan kuvauksen rajaseudun oloista.

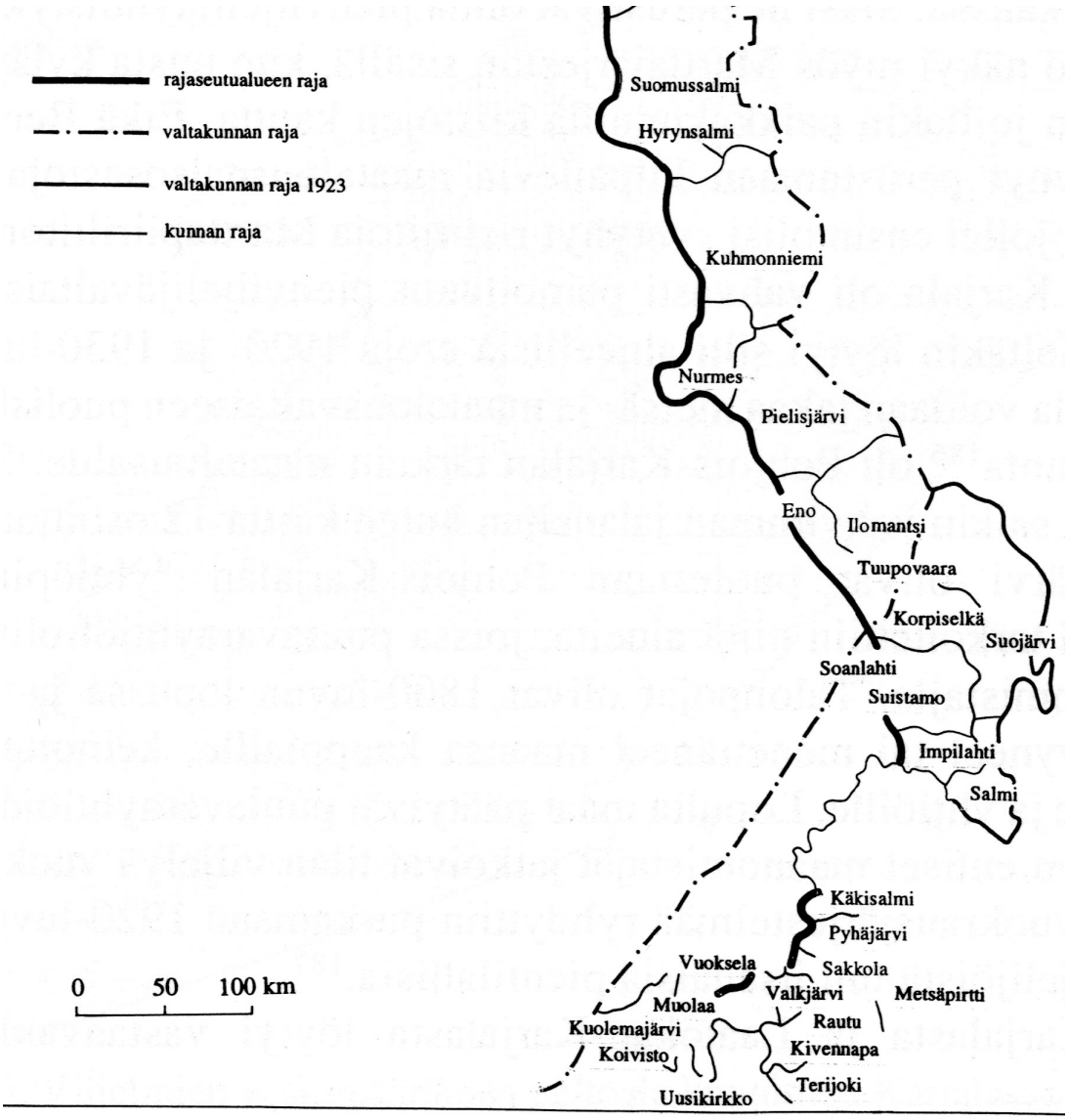

Kuva 2 Rajaseutualue vuonna 1923

Hän selosti Salmin kihlakunnan surullista tilaa:

> ***”Aineellinen puute, henkinen pimeys ja uskonto siellä veivät ihmismieliä entistä kiinteämmin Venäjän syvyyteen ja yhteyteen. Ei ollut heidän syytää, että heidän nurjista olosuhteista johtuvat käsityksensä olivat pimeitä ja että he olivat huomattavasti jäljessä Karjalan rinnemailla asuvista luterilaisista, hämäläis-savolaissyntyisistä heimolaisistaan.***
>
> ***Mielenlaadultaan he eivät suinkaan olleet viimemainittuja huonompia. Mieluummin päinvastoin. Parasta heissä olikin heidän iloisuutensa ja tyytyväisyytensä. Hehän olivat tunnetusti lahjakkaampia, vastaanottokykyisempiä ja elinvoimaisempia kuin luterilaiset karjalaiset. He olivat hartaita, jumalaapelkääviä ihmisiä, vaikka he eivät ymmärtäneetkään ortodoksisen kirkkonsa pyhää kieltä.”***

– Niin kirjoitti Charlotte Lydecken.

Tuo kirje antoi lopullisen sysäyksen Sivistystä kodeille –järjestön perustamiseen. Järjestö perustettiin salaa, koska kokoontumislupaa senaatilta ei ollut ja Lucina Hagman oli yksi puuhanaisista. Kokouksiin tulo-ohjeeksi annettiin, että jokaisen piti tulla paikalle yksin, eri aikaan ja eri teitä, jottei poliisi saisi asiaa selville. Esimerkiksi postitse tietoa ei uskallettu levittää, sillä hanke oli pidettävä salassa kunnes sille ja kokoontumisille saataisiin lupa. Aate levisi nopeasti ja viikon sisällä siihen kuuluvia yhdistyksiä oli perustettu jo yhdeksän.

> ***Semmoiseksi kun kansa kasvatetaan***
> ***– semmoinen se on***
>
> Lucina Hagman 30.3.1899

Kuva 3 Lucina Hagman

Alkuvuodet Karjalassa

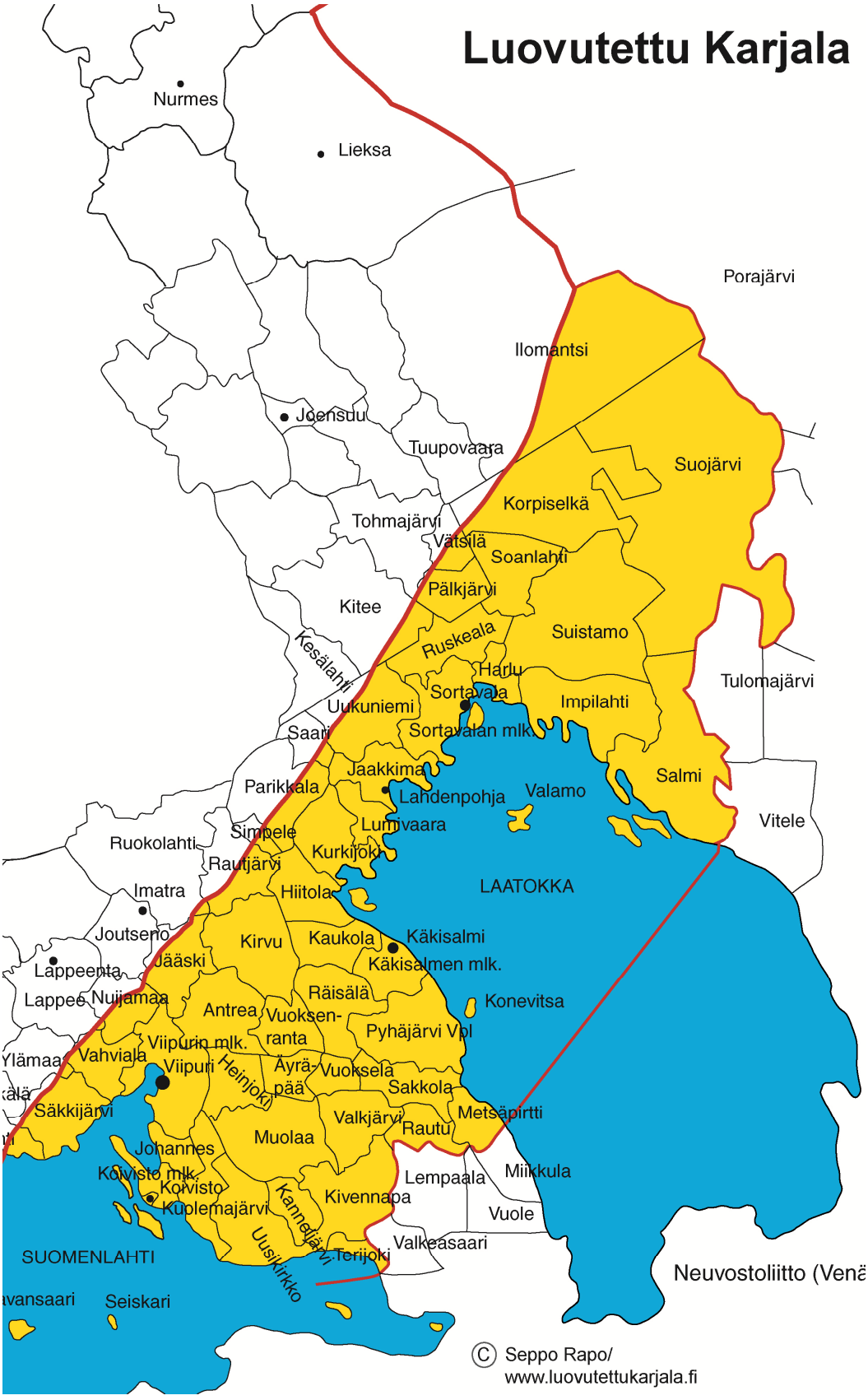

Kuva 4 Luovutetun Karjalan kartta

Alle viikko Helsingissä tapahtuneesta Sivistystä Kodeille – yhdistyksen perustamisesta, perustettiin ympäri Suomen sekä myös Sortavalaan sivistyneistön toimesta aluemiestoimikunta ja työnjako jalkautettiin haaraosastoihin sieltä eri paikkakunnille. Mukana ensimmäisessä aallossa olivat Sortavalan maalaiskunta, Jaakkima, Uukuniemi, Ruskeala, Suistamo, Soanlahti, Korpiselkä ja Suojärvi ja lisäksi Salmi ja Impilahti.

Kesällä 1899 lomalla olevat kirkassilmäiset, reppuselkäiset opettajaneidit lähtivät maalaiskyliin tutustumaan maalaisnaisten elämään ja auttamaan heitä kotitalousasioissa heidän kodeissaan. Näitä kiertäviä opettajia kutsuttiin kesäläheteiksi ja he uhrasivat oman kesälomansa isänmaan ja naisasialiikkeen eteen. Heidän tehtävänään oli kulkea talosta taloon kartoittaen olosuhteita, tutustua olosuhteisiin kodeissa ja neuvoa kädestä pitäen miten asioita voisi tehdä toisin. Ainakin osa läheteistä oli karjalankielen taitoisia ja he osasivat puhutella kansaa sen omalla murteella ja laulunsakin he lauloivat karjalankielisin sanoin.

Tavoitteena oli, että tapaamisissa opittiin puolin ja toisin uutta. Läheteille tehtiin toimintasuunnitelma, jossa annettiin mm. seuraavia ohjeita:

> ***"Lähetin tulee, jos suinkin mahdollista on, käydä yksityisissä taloissa harvaan asutuissa seuduissa. Sellaisissa kylissä, joissa talot ovat toistensa lähellä, sekä pitäjissä, joissa on hyvät kulkuneuvot, tulee käyntien välillä pitää kokouksia ja iltamia jossain talossa tai jossain muussa sopivassa huoneistossa.***
>
> ***Lähetin tulee välttää oppinutta kieltä ja vaikeita lausetapoja sekä koettaa asettua kokonaan läsnä olevien kehityskannalle. Lähetin tulee saapua heidän luokseen kuin äiti, sisar tai ystävä, mutta ei koskaan herrasrouvan tahi kaupunkilaisneidin tavoin."***

Lähettejä oli valmennettu kaksi kuukautta kestävään neuvontatyöhön Helsingistä saapuneilla suunnitelmilla ja neuvoilla. He saivat myös jaettavaksi lentolehtisiä, laulukirjoja, Uusia Testamentteja, Maamme-kirjoja toivoen, että joku harvoista lukutaitoisista niitä lukisi ja ehkä toisillekin tulkitsisi. Mukaan lähetit saivat myös puku- ja käsityömalleja ja terveydenhoitolehtiä, joskus jopa lääkkeitä ja kankaitakin. Heille annettiin myös matkarahaksi 50–70 silloista markkaa (vuoden 2011 rahassa 215–300 euroa), joista oli tili tehtävä.

Läheteille oli hankittu myös myytäviksi mm: sukkuloita, pirtoja ja pumpulilankaa. Lähdekirjallisuudeksi heille annettiin seuraavia kirjoja: Asiamieskirja, Menestyminen, Pyhä aika nuoruuden, Kotilääkäri, Terveydenhoitolehti, Kyläkirjaston kuvalehti ja Laatokka.

Muutamin paikoin lähetit tekivät pieniä juurikasvimaita, joiden sato tosin joutui elikkojen ravinnoksi; kansa ei osannut valmistaa näitä kasveja syötäviksi. Päivisin lähetin kanssa suunniteltiin ulkohuoneen rakentamista, tutustuttiin tuholaisten torjuntaan, saatiin vihjeitä lasten kasvatukseen ja vanhusten hoitoon. Iltaisin kokoonnuttiin koolle suvun päämiehiä eli *starikoita* myöden. Silloin lähetit lauloivat isänmaallisia lauluja, lukivat ja ennen kaikkea keskustelivat. Suomi ja isänmaan olivat alati toistettuja sanoja, eikä kukaan läsnäolijoista saanut jäädä puhuttelematta.

Loman loputtua neidit kirjoittivat matkastaan raportin Helsinkiin järjestön keskustoimikunnalle, joka käytti raportteja tulevan toimintansa suunnitteluun. Kodeissa jatkettiin elämää eteenpäin saaduilla eväillä. Näitä systemaattisia tutustumiskäyntejä tehtiin pääasiassa vuosien 1899 ja 1900 kesinä. Sen jälkeen työtä jatkoivat paikallisesti palkatut neuvojat. Heidän kuukausipalkkansa oli 60 markkaa (vuoden 2011 rahassa 329 euroa). Heille luvattiin myös kuukausipalkan lisäksi elanto ja vapaat matkat.

1900-luku – Kaiken alku

Sivistystä Kodeille – yhdistyksen valistustyö oli jo kaikkialla Suomessa hyvässä vauhdissa, kun saatiin isku, ettei Senaatti hyväksynytkään yhdistyksen sääntöjä ja yhdistys oli joutumassa purkamistilaan. Olihan sana *sivistystä* vaarallinen, suoranainen kompastuskivi sen ajan taantumuksellisuudessa. Vain uskonnollisia ja taloudellisia pyrkimyksiä katsottiin suopein silmin. Vasta kun yksi perustajajäsenistä - Alli Nissinen keksi, että yhdistyksen nimeksi voitaisiin ottaa ***Martta***, joka liittyy raamatun Betanian Marttaan ja puuhakkuuteen, niin yhdistyksen säännöistä poistettiin kaikki sivistykseen ja valistukseen viittaava ja Raamatun Martan uskonnollisuus ja puuhakkuus sovitettiin vastineeksi. Lopulta senaatti hyväksyi yhdistyksen säännöt ja toiminta jatkui.

Vuodesta 1902 lähtien alkoi ilmestyä järjestön oma suomenkielinen ”*Emäntälehti*” (nykyisin Martat-lehti) sekä ruotsinkielinen ”*Husmodern*” (nykyisin Martha-lehti). Erikoista oli, että aluksi ruotsinkielinen lehti sai ilmestymisluvan, kun taasen suomenkielinen lehti ei saanut, vaikka lehdissä oli täysin sama asiasisältö.

Järjestö alkoi saada säännöllistä valtionapua vuonna 1907. Samaan aikaan alettiin kerätä jäseniltä vuotuinen jäsenmaksu ja päätettiin, että järjestö ei ole hyväntekeväisyysjärjestö. Ensimmäisten kesälähettien tilalle palkattiin neuvojia, joiden pätevyysvaatimuksena olivat puutarha- ja talousalan kurssit.

Kun Suistamossa valistustyötä tehnyt neuvoja järjesti ensimmäisen joulujuhlan kuusineen ja kuvaelmineen, olivat läsnäolijat aivan haltioituneita. Heistä oli ihme nähdä kynttilät palamassa ja kuulla selitystä joulun ja joulukuusen merkityksestä.

Impilahtelaiselle neuvojalle tohtorinna Aina Meurman Pitkärannasta lahjoitti polkupyörän valistustyötä helpottamaan – niin tärkeäksi hän koki tämän valistustyön.

Kuva 5 Piirin rajaseutuneuvoja Iida Vallius

Rouva Meurmanin muistiinpanoissa vuosisadan alussa kerrotaan:

”Eilen illalla tulimme Impilahdelta. Rouvat kokoontuivat keskustelemaan Martta-seuran perustamisesta. He suostuivat siihen, että kutsuttiin kirkossa kuulutuksella kaikki naiset, etenkin nuoret kokoon sunnuntaina kansakoululla.

Puhuin heille Martta-tarkoituksesta ja kunkin yksityisen velvollisuudesta kansalle ja isänmaalle ja kuinka katkeraa on kuolla, jos tuntee hukkaan eläneensä.”

1910-luku – Hyvässä vauhdissa

Siisteyskasvatukselle oli tarvetta ja puhtauden korostettiin vaikuttavan suoraan terveyteen. Emäntälehdessä kirjoitettiin vuonna 1916: *”Nyt on meillä ihana kesä. Kuinka hyvä onkaan avata ikkunat ja ovet selkiseljälleen ja saada sisälle raitista ilmaa.”* Samassa yhteydessä harmiteltiin sitä, ettei kuitenkaan kaikissa kodeissa ollut vielä avattavia ikkunoita, sillä raitis ilma ja auringonpaiste ovat parhaat terveyden tuojat. Kirjoituksen mukaan emännän ei sopinut keksiä mitään veruketta kevätsiivouksen aloittamiselle, sillä:

> ***”Vani laiskasta sanoo sananlasku, että hänellä on niin paljon työtä, ettei hän kesällä kerkiä, talvella ei tarkene, syksyllä on suuret tuulet, keväällä paljon vettä.”***

Monilla paikkakunnilla miehet suhtautuivat aluksi epäillen Marttayhdistyksen toimintaan. Naisen alistetusta asemasta johtui, että marttalähettien oli ensiksi voitettava miehet puolelleen. Vielä toiminnan alkuaikoina sattui usein niin, että naisille suunniteltu puhe pidettiin täysin miehiselle kuulijakunnalle. Vasta sen jälkeen, kun isännät olivat asian hyväksi havainneet, naisväki sai luvan lähteä marttatoimiin.

Ensimmäisen kymmenen toimintavuoden aikana martat opettivat sunnuntaisin monilla paikkakunnilla lukutaidottomia naisia lukemaan. Eräskin vanha impilahtelainen emäntä olisi halunnut oppia enemmän, mutta vain kolme kirjainta hän oppi:

a = armaat lapset
i = ikävä on
k = kouffi keittäkkiä

Kasvi- ja puutarhanhoidon alkuvaiheita

Sortavalan yhdistyksen piirissä oli kasvitarhaneuvontaa suoritettu jo vähän ensimmäisten kesälähettien aikana, hehän olivat puhuneet luonnon ja kukkien kauneudesta ja tehneet pieniä kasvimaitakin, joissa kasvoi porkkanaa ja punajuurta. Seuraavien vuosien aikana Raja-Karjalassa toimineet muutamat neuvojat kulkivat siemenpusseja sisältävät reput selässään ja tehden kasvimaita yhdessä emäntien kanssa ja opastaen alkuhoidossa. Jonkin ajan kuluttua he sitten saapuivat kasvipenkkejä harventamaan.

Monissa kylissä he laittoivat kasvulavoja isäntien laitarekiin lantakasojen päälle. Lavoissa kasvatettiin etupäässä kaalintaimia. Valamon luostarin pyhiinvaeltajat olivat saaneet nauttia Valamossa kaalikeittoa ja samalla se oli tehnyt kaalin tunnetuksi, mutta emäntien porkkana- ja punajuuripenkkejä varten vanhoilliset isännät eivät kovin helposti myöntyneet, sillä porkkana- ja punajuuret eivät heidän mielestään olleet ihmisille kelpaavaa ravintoa – pelkäsipä joku mies jopa sairastuvansa kasvisruoista. Toinen pelkäsi, että emännät kasvattavat sen vuoksi vihanneksia ja juureksia, että syöttävät miehille vain *”heinii ja kukkasii”* ja syövät itse lihat ja voit. Porkkana viljelykasvina levisi Suomen maaseudulle erityisesti Marttaliiton neuvojien ansiosta.

Neuvojien myötä pihoihin istutettiin marjapensaita, syreeniä ja ruusupuskakin. Lisäksi raparperi ja kehäkukat alkoivat olla yleisiä pihoissa, kuten ukonhattu ja keisarinkruunukin. Pyhiinvaellusmatkoilla Valamoon, moni sai nähdä ”taivaallisen tarhan” ja sekin innosti puutarhan hoitoon ja ylläpitoon.

Keväällä 1907 alettiin huomioida myös ”pihanhoidollisia asioita”. Aluksi Emäntälehdessä olleessa artikkelissa kerrottiin siitä, kuinka luonto puhkeaa kukaan ja kuinka kaunista kaikki onkaan. Sitten heti perään muistutetaan siitä kuinka siivottomassa kunnossa pihamaat ovatkaan! Tämä on seurauksena siitä, että talossa ei ollut varattu ulkohuonetta palvelijoille eikä työmiehille, vaan he kävivät tarpeillaan nurkan takana taikka ”heittivät vedet” portailta. Monin paikoin ajateltiin, että on liian herrasmaista, jos palvelijoillekin on ulkohuone ja niin lopulta alkoi laudoista kyhättyjä vinokattoisia ulkohuoneita ilmestyä

pihojen perille palvelijoitakin varten. Näin emäntien ei tarvinnut enää varoa askeliaan kulkiessaan pitkin pihaa.

Kodinhoidon neuvontaa

Kodinhoidon neuvonta ei kuulunut neuvojien ohjelmaan. Se oli aivan liian arkaluontoista ja piiriliiton alkuvuosina aivan ennenaikaista. Rajakarjalaiset kodit olivat arkoja perinteistään, siksi kodinhoito olikin vain ystävällisessä mielessä suoritettua palvelua.

Neuvojille oli annettu hyvä ohje: *”Tehdä kotikäynnillä joku näkyvät hyvä työ”* joka jäi muistuttamaan ja velvoittamaan. Vaatimattomasti, noin sivumennen piti puhua pirtin tuulettamisesta, vuodevaatteiden hoidosta, ruoka-astioiden puhtaudesta, lehmien pesusta, lypsäjän käsien puhtaudesta ja lypsyastioista ja tarjoutua avuksi niitä tekemään.

Ensimmäiset kodinhoitokurssit pidettiin 1929. Kurssien ohjelmassa oli siivousta, syöpäläisten hävitystä, pyykinpesua, liina- ja vuodevaatteiden hoitoa ja kaikkea kodin seinien sisällä suoritettavaa kunnostusta.

Näillä kodinhoitokursseilla ja suuremmilla ruokatalouskursseilla oli mukana aina piiriliiton suuri iso arkku, jossa valioastiat ja kaikki mahdolliset havainto- ja työvälineet, aina harjoja, vispilöitä, patalappuja ja pyykkinarua myöden kulkivat mukana. Saattoipa arkussa olla valmiina kurssitaloon lahjoitettavat ikkunaverhot tai pöytäliina.

Lasten- ja sairaanhoito

Marttatoiminnan alkuaikoina ei vielä ollut olemassa kunnallista terveydenhoitoa. Kuitenkin jo ensimmäisiä yhdistyssääntöjä laadittaessa lastenhoito oli ollut marttojen sydämellä. Äidit oli saatava ymmärtämään, että lapset voitiin välttää ensimmäisen elinvuoden suht varmalta kuolemalta vain oikean ravitsemuksen ja hoidon avulla. Kun itsenäisyyden aika koitti, tuli sosiaalinen apu karjalaisten äitien, lasten ja sairaidenkin ulottuville.

Terveenä syntynyt lapsi, joka eli yksistään äidinmaidosta puolivuotiseksi, pääsi yleensä yli vaikeimman elinvuotensa. Mutta lapsille pyrittiin jo alun alkaen antamaan lisäravinnoksi keittämätöntä huonosti säilytettyä ja huonosti jäähdyttämätöntä kokomaitoa, jopa kermaakin. Nämä syötettiin likaisista pulloista joissa oli tuttina vasikan utare tai lehmän sarvesta tehdystä imusarvesta jonka suukappaleena oli utareen pää tai rätti. Lapsi imi siis itseensä runsaasti bakteereja.

Neidit törmäsivät matkoillaan monenlaisiin perheisiin. Mikkelin tienoilta on kirjattu kaksi esimerkkiä siitä, kuinka kaikki äidit eivät olleet perillä pikkulasten hoidosta.

> ***Toisessa talossa muutaman viikon ikäinen sylilapsi oli heikon oloinen ja neidit kysyivät lapsen hoidosta. Lapsen äidin kerrottua, että maitoa ei tule, kysyivät neuvojat, mitä lapselle on sitten juotettu. Äiti kertoi antavansa lapselle samanlaista makeaa, kunnon kermalla jäädytettyä kahvia, jota hän itsekin juo.***
>
> ***Toisessa talossa oli niin ikään puutetta rintamaidosta. Siellä lapselle kyllä annettiin ohjeiden mukaista maitoa, mutta se kaadettiin lampaan karvalla täytettyyn lehmänsarveen, josta lapsi sai imettyä sen sopivaan tahtiin. Pahaksi onneksi sarven villoja ei ollut pesty tai vaihdettu aikoihin.***

Piiriliitto kuului myöhemmin jäsenenä Koteja Kodittomille – yhdistykseen, joka valvoi lasten sijoittamista perheisiin. Lastenhoidon neuvontaa piiriliitto pyrki edistämään hankkimalla terveyssisaria esitelmöimään äideille. Vuokselassa Karjalan kannaksella marttayhdistys hankki pitäjään oman kätilön.

Sairaiden hoidosta ei paljon voitu puhua. Lääkäreitä ja hoitajia ei rajapitäjissä ollut, ainoastaan Impilahdelle oli piirilääkäri. Lääkärin apuun ei helposti turvauduttu. Ihminen sairasti, kärsi vaivansa ja parani jos parani. Jos tauti oli ”jumalantauti”, oli kuolema otettava nöyrästi vastaan.

Suistamon kirkonkylän marttayhdistyksen tiedetään tehneet ilmoituksen kunnalliskodissa vallinneen huonon hoidon ja kohtelun johdosta tutkittuaan tarkoin olosuhteita ja nähtyään puuttumisen aiheelliseksi.

Karjalainen käsityötaito

Karjalassa kukoisti vanha omaperäinen käsityötaito. Verrattaessa karjalaista ja länsisuomalaista käsityötaitoa toisiinsa huomataan niiden täydellinen erilaisuus. Laatokan Karjalassa ei tavattu vanhoja ryijyjä, täkänöitä eikä raanuja, mutta Karjalassa tehtiin hienoimpaan kotikutoiseen pellavakankaaseen suuritöistä revinnäiskirjontaa sekä valko- ja punapoimintatöitä. Käsityötaidoissa rajaseutupitäjät olivat paljon edellä Laatokan Karjalan pitäjiä, koska he tekivät itse enemmän pellavakankaita ja viljelivät pellavaa.

Sortavalan Marttayhdistys palkkasi myöhemmin Laatokan Karjalaan erityisiä piirinaisia huolehtimaan pellavanviljelyn edistämisestä. Hyvien tuloksien toivossa järjestettiin Sortavalassa useana syksynä pellavanäyttelyitä ja niiden yhteydessä kilpailtaiin siitä, kuka kehräsi hienoimman rihman joko rukilla tai värttinällä.

Kangaspuilla kudotut tekstiilit: huonekalukankaat, verhot, pöytäliinat, pyyheliinat ja muut tekstiilit oli helppo valmistaa kotona ja välittää neuvojan kautta eteenpäin myytäviksi. Erityisesti kurkijokelaiset martat tulivat tunnetuksi kankaistaan. Kurkijoella martat lunastivat omaa marttalansa kankaiden myynnistä saaduilla varoilla sekä muilla itsetehtyjen käsitöiden tuotoilla sekä arpajaisilla.

Karjalainen ruoanlaittotaito

On tunnettu tosiasia, että karjalainen emäntä tarjosi omia laatujaan, joita muiden maakuntien emännät eivät hevin pystyneet jäljittelemään. Karjalainen ruokaperinne perustuu uunin käyttöön ja uunissa valmistettuihin ruokiin. Länsi-Suomessa pata riippui usein rautakettingissä lieden tai takan päällä.

Kuitenkin 1900-luvun alussa rajakarjalaisen emännän taloudenhoito näytti kovin puutteelliselta – varsinkin ruokatalouden siisteydessä. Vähästä maidosta mitä saatiin, ei osattu valmistaa kunnollista voita. Maito happani huonosti puhdistetuissa astioissa ja koska maidon jäähdyttämistä ei osattu, se pilaantui pian. Silloin maito vain siivilöitiin katajanoksien läpi.

Kuva 6 Martat lahtausopissa

Syksyisin, kun oma vähäinen karja teurastettiin, heitettiin kaikki muut teurastuotteet pois, paitsi selvä liha, koska niitä ei osattu käyttää. Samoin kuin juottamattoman vasikan liha oli ortodoksisessa uskonnossa epäpyhää syötävää, kuten myös kanat ja kukotkin. Riistalihaa syötiin paljon, karhun lihaakin ja Laatokan rannalla asuvat käyttivät paljon kalaa keittiössään.

Marttaneuvojien myötä opinhaluinen karjalainen kansa varsin pian alkoi parantaa ruokataloutensa siisteyttä sekä neuvottiin ruokailutapoja ja pyrittiin alentamaan ruokatalouskustannuksia. Opittiin myös valmistamaan kunnollista voita ja teurastustuotteita alettiin käyttää hyväksi. Pikkuvasikoista uskalsivat muutamat emännät valmistaa lihahyytelöä ja pahtaa uunissa niiden potkia soppalihoiksi. Ruoanlaittokursseilla neuvoja antoi lisäopetusta sienien, marjojen, metsänriistan, kalan ja maitoruokien valmistuksessa. Ruoan puutteen aikana opetettiin nokkos- ja suolaheinäruokalajien valmistusta ja teen asemasta kerättiin apilan ja vadelman lehtiä ja versoja.

Vanhat ihmiset antoivat kuitenkin hitaasti periksi uudelle ruokajärjestykselle; sellaista kuin oli syöty miespolvien ajan, sellaista syötäisiin edelleenkin. Oli kuitenkin taloja, joissa vallitsi vapaus: nuori väki söi kaikkea, mutta vanhat pitivät uskomuksensa. Eiväthän nuoret olleen yhtä tarkkoja keskiviikon ja perjantain paastoamisestakaan joita vanhempi väki viikosta viikkoon noudatti.

Neuvojilta kysyttiin viisautta vanhan ja uuden ollessa vastakkain ja moni tapahtuma piti osata heittää leikiksi. Impilahden Kokkoselässä oli tunnollinen kasvitarhakerholainen pitänyt kasvimaata yhdessä neuvojan kanssa. Syksyllä oli tarkoitus pitää keittokurssi juurikaskasvien käytöstä ja kuinkas ollakaan, talon isoäiti *buoabo*, oli jo ehtinyt keittää kaikki punajuuret, porkkanat ja kurkut lehmien ravinnoksi.

Isännät oli myös saatava ymmärtämään, että monipuolisesti taitava emäntä oli kodin varallisuuden paras turva – edullisemmaksi tuli se, että voitiin käyttää oman kasvitarhan tuotteita. He eivät uskoneet naisten pystyvän hoitamaan asioita omin päin tai muuten halveksittiin ”akkojen touhuja”. Vanha viisaus *”tie miehen sydämeen käy vatsan kautta”* osoittautui tehokkaaksi keinoksi voittaa miesväki marttatyön kannattajaksi. Kun miehet pääsivät maistamaan herkkuja, täytyi monen todeta karjalaisen isännän tavoin:

> ***”Pittäähä mei emännän päästä marttailtoi, se on sit kottii tultuvaaki nii ilone ja innokas niist uusis asjoistaa, ja ruuvatki on tulliet iha niinko paremma makusiks.”***

Kananhoito ja munanmyyntiosuuskunnat

Vuosisadan alussa elettiin vielä osin omavaraisesti. Rahaa käytettiin perheissä vähän ja naisilla sitä ei usein ollut lainkaan – perheen rahapussi oli useimmiten tiiviisti isännän taskussa. Marttayhdistyksen kanta oli, että myös naisten tuli saada omaa rahaa. Kanojen kasvatus ei ollut Suomessa vuosisadan alussa kovinkaan laajalle levinnyt elinkeino ja se oli perinteisesti ollut naisten työ, joten tästä martat keksivätkin kanalatoiminnan. Martat olivat Suomessa ensimmäisiä, jotka aloittivat organisoidun kananmunien välitysmyynnin. Yhdistyksen neuvoja tarkisti munat, ne pakattiin ja lähetettiin myytäväksi kaupunkeihin.

Yhdistysten alueelle perustettiin mallikanaloita, joissa halukkaat saivat käydä oppimassa kanan kasvattamista. Emännät alkoivat saada käteistä rahaa myös kananmunien, höyhenten ja vihannesten myynnillä.

Useilla yhdistyksillä oli maassa oman munanmyyntiosuuskuntansa. Kurkijoen marttayhdistys voitti maan kaikkien munanmyyntiosuuskuntien ensimmäisen palkinnon. He välittivät 28 vuodessa (vuosien 1906 – 1934) aikana yli miljoona kananmunaa – se teki kuukaudessa yli 3200 kananmunaa.

Kananhoidon tultua jo yleiseksi, perustettiin erillinen Siipikarjaliitto, joka huolehti tämän alan neuvonnasta ja kaupallisesta puolesta. Marttayhdistysten munanmyyntiosuuskunnat lopettivat toimintansa koko maassa yksi toisensa jälkeen.

Itsenäistymisaika - Sotamartat

Vapaussota aiheutti marttatoimintaan katkoksia, mutta toiminta jatkui heti kun se oli mahdollista.

Keväällä 1918, heti vapaussodan päätyttyä Suomen hallitus teki aloitteen sotamarttatoiminnasta. Vapaaehtoiset koulutuksen saaneet – etupäässä opettajia - kulkivat kenttäharmaissa, valkoinen nauha käsivarressa, jossa vihreä risti tai Karjalan vaakunan alla tunnusmerkkinä harava ja hanko, kiertelivät siivoamassa kyliä paikkakunnalta toiselle puhdistaen ympäristöä, opastaen väestöä ja jopa haudaten vainajia ja eläimiä. Tässä työssä heitä auttoivat paikalliset marttayhdistykset.

Uutta elämää täytyi rakentaa katkeran sodan jälkeen. Nälkiintyneille ja sairaille oli toimitettava huoltoapua, viranomaisille oli ilmoitettava epäkohdista, masentuneita oli rohkaistava ja neuvottava. Sotilasviranomaiset antoivat martoille kaiken tukensa. Sotamartoilla oli oikeus jopa pakkokeinoin saada ihmiset raivaamaan sodan jälkiä ja kasvattamaan puutarhoissaan ruokakasveja.

Neuvojat jakoivat ilmaisia ohjeita ja siemeniä, mutta myös kylvö- ja keittokursseja ja esitelmiä pidettiin. Joillain paikkakunnilla järjestettiin jäkäläkurssejakin siltä varalta, että leipäviljaa jouduttaisiin korvaamaan jäkälällä. Myös Emäntälehdessä annettiin ohjeet pettu- ja selluloosaleivän, pettujauhojen ja katajanmarjasiirapin valmistamiseen. Pihamaatkin otettiin niin tarkoin viljelysmaaksi, että vain kapeita polkuja jätettiin välttämättömiksi kulkureiteiksi. Leipätaikinaan käytettiin perunaa kuorineenkin, raparperin varsia ja lehtiä ja jopa perunan varsia.

Muu toiminta oli sota-aikana vähäistä. Osassa Karjalaa, kuten Sortavalassa, ei varsinaista marttatoimintaa ollut lainkaan vuonna 1918. Joillain paikkakunnilla kuten Vuokselassa, Sakkolassa ja Radulla, marttatoiminta jatkui ja martat tukivat aktiivisesti taisteluun osallistuvia suojeluskuntalaisia pitämällä ylimääräisiäkin ompeluiltoja varusteiden ompelua varten. Martat valmistivat sotilaille lumivaippoja, yksisormisia käsineitä, sukkia, reppuja ja jopa patruunavöitä.

Sotamarttojen työ painottui Karjalaan ja sotamarttatyö elvytti suuresti yhdistysten toimintaa.

Suurlahjoitus

Raja-Karjalan sotamarttatoiminta sai vuonna 1918 suurlahjoituksen tuomari Eduard Polónilta. Hän lahjoitti sotamarttatyöhön kolmen vuoden aikana yhteensä 38.000 silloista markkaa (vuoden 2011 rahassa yli 13.000 euroa)

Lahjoitukset piti käyttää itärajan pitäjien, kuten Salmin kihlakuntaan kuuluvien kuntien kotitaloudellisen elämän kohottamiseksi. Se, miksi kuuluisa teollisuusmies keskitti huolenpitonsa noin avarakätisesti maan syrjimpiin ja heikoimpiin seutuihin, johtui lahjoittajan selvästä näkemyksestä ja hyvästä sydämestä. Hän oivalsi, että kohentuminen noilla seuduilla herättäisi isänmaallista valveutumista.

Kymmenen vuotta lahjoitustaan myöhemmin tuomari Polón totesi, että hänen aiemmat lahjoituksensa Marttaliitolle ovat tuottaneet toivottua tulosta. Ja siitä syystä hän lahjoitti Marttaliitolle uuden lahjoituksen seuraavin ehdoin: *”rahaston pääomaa ei saa käyttää toiseksi omaisuudeksi vaan se on aina pidettävät sijoitettuna yhtiön osakkeisiin”*. Tällöin hän lahjoitti 2 000 kappaletta yrityksensä osakkeita. Tuo yritys oli silloinen Suomen Gummitehdas Osakeyhtiö joka tunnetaan nykyisin nimeltä Nokia Oyj.

1920-luku – Aktiivit toimijat

Toiminnan alkuvuosina luotiin pohja nykyiselle marttatoiminnalle. Aloitettiin marttaillat, puutarhaneuvonta sekä kasvisten hyödyntäminen ruoanlaitossa. Neuvontatavoiksi muotoutuivat havaintoesitykset, luennot, kurssit ja ohjelmalliset emäntäpäivät.

Vapaussodan jälkeen järjestö jakaantui kielen perusteella kahtia vuonna 1924. Suomenkielistä toimintaa jatkoi Suomalainen Marttaliitto ry, ruotsinkielistä Finlands svenska Marthaförbund.

Jakaantumisen syynä oli kielihankaluuksien ohella järjestön kasvanut jäsenmäärä, joka tuolloin oli 31 703 jäsentä. Kahtia jakaantuminen osoittautui hyväksi asiaksi. Toiminta virkistyi molemmissa uusissa marttaliitoissa ja jäsenmäärä lähti nousuun.

Vuonna 1924 saivat kaikki Raja-Karjalassa toimivat marttaneuvojat käyttöönsä polkupyörät. Aiemmin he olivat kulkeneet jalan. Näitä neuvojille tuiki tarpeellisia kulkuneuvoja kutsuttiin Polónin pyöriksi, koska ne oli hankittu tuomari Polónin rahaston avulla.

Neuvonnan pääpaino siirtyi vähitellen puutarhasta kodin seinien sisäpuolelle. Vuonna 1927 kotitalouskurssien pito oli laajentunut niin, että niitä pidettiin enemmän kuin puutarhakursseja.

Jäsenistö

Ennen kuin kylään perustettiin marttayhdistys, oli marttatyötä tehty siellä jo aiemmin tunnetuksi. Monilla paikkakunnilla oli toimintaa ollut pitkäänkin ennen oman marttayhdistyksen perustamista. Perustavasta kokouksesta voitiin ilmoittaa monin eri tavoin. Ilmoitus voitiin lukea sunnuntaina kirkossa muiden ilmoitusten yhteydessä. Monet opettajat lähettivät tiedon oppilaiden mukana koteihin. Joku tuleva martta saattoi kiertää talosta taloon kertomassa kokouksesta. Voitiin myös laittaa ilmoitus kaupan seinälle tai johonkin tolppaan. Joskus ilmoitettiin lehdissäkin.

Jäseniksi liityttiin maksamalla pieni jäsenmaksu. Jäsenmaksu vaihteli aikakaudesta ja paikkakunnasta riippuen 50 pennistä muutamaan markkaan. Olikin sanonta, että: *”markallahan Martaksi pääsee”*. Jäsenet olivat eri yhteiskuntaluokista: virkamiesten ja kauppiaiden rouvia, virkanaisia kuten opettajia, kätilöitä ja sairaanhoitajia, mutta suurin osa ammattirakenteesta johtuen maalaistalojen emäntiä, tyttäriä ja miniöitä.

Kerran, kun kokouksen alussa alettiin ottaa osallistujien nimiä ylös uutta kerhoa varten, paikkakunnalle tullut neuvoja ihmetteli oliko hän saanut jonkin sairauskohtauksen, koska koko ajan vain kuului ”Kekki, Kekki, Kekki…” Mutta sitten nimiketju katkesi, kun joku olikin nimeltään Mansikka. Jäseniksi sinä iltana tuli 16 Kekkiä ja yksi Mansikka. Tämä tapahtui Salokekkilän kylässä.

Iältään marttayhdistysten ja kerhojen jäsenet edustivat kaikkia ikäluokkia. Tosin nuoret tytöt eivät olleet jäseninä, vaikka äitiensä mukana tilaisuuksissa kulkivatkin. Yleensä tytöt liittyivät jäseniksi vasta rippikoulun käytyään.

Sysäyksen jäseneksi liittymiselle useimmat saivat kotiväkensä tai tuttaviensa esimerkistä, pyynnöstä tai kehotuksesta. Jotkut liittyivät jäseniksi, että he pääsevät Marttojen järjestämille kutomakursseille - morsian kun oli, niin piti saada tehtyä omat kapiot.

Monen tytöt liittyivät marttohin myös siksi, että heidän äitinsä oli innokas martta. Joissakin tapauksissa talon tuore miniä saattoi joutua marttoihin innokkaan anoppinsa vaikutuksesta. Anoppi myös yleensä määräsi, saiko tuore miniä osallistua marttojen kursseille, Ilman anopin lupaa ei nuorella miniällä ollut mahdollisuutta mennä mukaan yhdistystoimintaa, sillä yleensä anoppi hoiti lapset miniän poissa ollessa.

Marttaillat

Marttatoiminnan ensimmäinen toimintamuoto oli ompeluseurojen järjestäminen. Näissä tilaisuuksissa puhuttiin marttatoiminnasta ja sen tarkoituksesta, luettiin isänmaallista kirjallisuutta ja laulettiin isänmaallisia ja hengellisiä lauluja. Sitten toiminnan vakiinnuttua olivat ompeluseurat yleisin toimintamuoto.

Karjalan marttatoiminnalle oli tyypillistä kokousten pito kodeissa. Marttaillat pidettiin vuoronperään eri marttojen kodeissa tai esimerkiksi kansakoululla. Tilaisuudessa päätettiin kenen luona seuraavaksi kokoonnutaan ja tiivistä yhteydenpitoa edesauttoi, että kylän väki oli sidoksissa toisiinsa myös sukulaissuhteilla. Marttailtoja pidettiin joka tai joka toinen viikko, joissakin pitäjissä harvemminkin – emäntien kun oli hankala irrottautua kodin arjesta.

Tapaamisten osanottajamäärät vaihtelivat kymmenestä useaan kymmeneen henkeen. Usein tultiin koko perheen voimalla. Pojat tulivat nähdäkseen tyttöjä ja vaikkapa pitääkseen lankavyyhteä. Miehet tulivat rupattelemaan keskenään, mutta saattoivat osallistua ohjelmaankin. Miehet toimivat monesti kyytimiehinä, sillä pitkistä matkoista tultiin talviaikaan hevosella. Toki naisetkin osasivat ajaa. Talviaikaan kuljettiin myös suksilla ja kelkalla.

Tilaisuus oli yleisimmin illalla – maalla navettatöiden jälkeen, mutta monin paikoin marttaseurat järjestettiin iltapäivällä ennen navettatöitä. Kestoaika oli parisen tuntia. Talo tarjosi kahvia tai teetä ja pullaa, vesirinkeleitä tai piirakoita. Yleensä tarjoilu oli sovittu näin, ettei tulisi kilpailua kahvipöydän runsaudesta. Mutta kyllä joissakin paikoissa tarjottiin lisäksi kakkuja ja pikkuleipiä. Tarjoilusta kerättiin pieni maksu – kahviraha – yhdistyksen toiminnan tukemiseksi.

Ompeluiltoihin naiset toivat mukanaan käsityön – yleensä oman. Saatettiin myös tehdä käsitöitä yhdistyksen tai kerhon tarvikkeista myyjäisiä tai arpajaisia varten. Yhdistyksen käsitöitä varten oli yleensä erityinen kori, jossa käsityöt säilytettiin ja siten kuljetettiin paikasta toiseen. Käsityö oli kuitenkin jokin pieni helposti mukana kuljetettava: kudin, kintaanteko, virkkuu tai liinan merkkaus.

Nuorisolle marttojen kokoukset ja juhlat merkitsivät myös riiausta. Seuraleikit olivat usein sellaisia, että tytöt ja pojat osallistuivat niihin pareittain. Nuoret miehet tulivat innokkaasti myös tilaisuuksiin ja juhliin kyytimiehinä ja tekivät vierailuja naapurikylien marttailtoihin. Muutamat tytöt löysivät tulevat miehensä marttojen kokouksista.

Ruokatalousneuvonta

Kun kasvitarhojen sato oli saatu talteen, aloittivat neuvojat yhdistyksissä syyskauden ruokatalouskurssit. Lyhyitä säilykekursseja oli pidetty jo marjojen kypsymisaikoina. Nyt olivat kohteena kasvisruoat ja kaikenlainen säilöminen. Kursseilla opetettiin myös teurastuotteiden käyttöä sekä kalaruokien valmistusta ja kalan ja lihan savustusta. Kursseilla käytettiin ahkerasti marttayhdistysten omia lainattavia kalan savustuslaitteita.

Ruoanlaittokurssit lopetettiin maksullisilla päivällisillä koko kylälle ja niiden yhteyteen oli yleensä järjestetty säilykenäyttely sekä katettujen pöytien näyttely.

Puutarhaneuvonta

Kevään ja alkukesän tutunomainen näky kyläteillä olikin marttaneuvoja pyörineen ja reppuineen. Neuvojat olivat yleensä suosittuja ja tervetulleita vieraita. He saivat jopa lempinimiä mm: kukkaneiti, porkkananeiti ja ”*heiniinkasvattaja*”.

Keskimäärin Laatokan Karjalassa perustettiin vuosittain yli 200 uutta puutarhaa. Usein pidettiin puutarhojen perustamisen yhteydessä kursseja. Eräänä vuonna näitä kursseja oli 110: niillä istutettiin yhteensä 500 omenapuuta, yli 3000 marjapensasta ja 6000 puutarhamansikan tainta.

Antrean Kekinniemessä talojen pihalla kasvava morsiusangervo oli varma merkki siitä, että talon emäntä kuului marttoihin. Antrean Viskarin kylässä pihamaalle taasen istutettiin raparperi pihaan merkiksi marttoihin liittymisestä.

Helli Taponen ”Kivennapa Kestää” kirjassa muistelee puutarhaneuvontaa:

> ***”Kasvitarhakerhoista mieleenpainuva oli marttojen järjestämä omenapuiden jalostuskurssi, jossa me lapsetkin saimme olla mukana. Yritimme innolla tehdä sekahedelmäpuuta varttamalla omenapuuhun päärynäpuun oksia. Tulokset jäivät näkemättä.”***

Kurssit

Marttojen toiminnasta kurssit ovat olleet aina kiinnostavin osuus. On ollut todellakin suuri halu oppia uutta niin ruoanlaitossa, kodinhoidossa, käsitöissä kuin puutarhanhoidossa. Miltei jokainen kerho tai yhdistys suunnitteli ensimmäiseksi toimeenpanna jotkut kurssit – yleensä aloitettiin keittokursseilla. Kurssivalikoima oli niin laaja, että tuntuu kuin kaikki vähääkään kodin piiriin kuuluvat asiat, olivat saaneet oman kurssinsa.

Kurssien aiheet valittiin vuodenaikojen mukaan: syksyllä säilöntäkurssit, keväällä raparperikurssit, syysteurastusten eli *lahtausten* aikaan teurastuskurssit ja talvella oli aikaa käydä kutomakursseilla.

Kurssit kestivät yhdestä päivästä muutamaan kuukauteen, pisimmät olivat kutomakurssit jotka kestivät useita kuukausia. Ompelukursseilla ommeltiin aina alusvaatteista päällystakkeihin ja jopa kansallispukuihin saakka. Kurssit pidettiin yleensä kodeissa. Jokainen martta - usein muutkin kyläläiset - saivat osallistua kursseille pientä maksua vastaan. Kurssilaiset ottivat mukaansa omat tarvikkeet. Kurssien jälkeen yleensä pidettiin näyttelyt, varsinkin kutoma- ja käsityökurssien jälkeen.

Kursseja pidettiin todella laajalla kirjolla: teurastus- ja teurastusjätteiden käyttökurssit, savustus, pikkuvasikan ruoaksi laitto, ruoka- ja säilykekurssit, leipominen, perunajauhojen teko, tuoremehut, juuston valmistus, raparperin käyttö, kalaruoat, täytekakut, pihlajanmarjat, askartelu, köyden punonta, kasveilla värjäys, seppeleenteko, saippuankeitto, ikkunoiden pesu, kutomakurssit jne.

Varojen hankinta

Yksi marttojen toiminnan tärkeimpiä tehtäviä on ollut ja on edelleen – varojen hankinta. Lahjoituksia tuli, mutta neuvojien palkkaus, monet erikoiskurssit ja avustukset sekä yhteisten työkalujen hankinta kysyivät rahaa. Omatoimisesti alettiin hankkia varoja iltamien ja juhlien sisäänpääsymaksuilla, arpajaisilla, joulu- ja pääsiäismarkkinoilla, myyjäisillä ja erilaisilla keräyslistoilla.

Impilahden marttayhdistys valmisti eräisiin Joulumyyjäisiin jopa 100 kiloa lipeäkalaa. Lisäksi leivottiin joululimppuja, torttuja, ja muita jouluherkkuja ja valmistettiin koristeita. Kauppa kävi ja tavara meni kuin kuumille kiville – tilauksia tuli jo ennakolta. Pääsiäismyyjäisissä olivat pääsiäisherkut haluttuja artikkeleita: mämmi, pääsiäispiirakat sekä tietysti käsityöt.

Avustusanomuksia lähetettiin myös kuntien valtuustoille, joiden välityksellä jaettiin valtion viinanmyynnin voittorahoja. Näistä varoista pääsivät marttayhdistyksetkin osallisiksi, noin 100–1000 silloista markkaa vuosittain (vuoden 2011 rahassa 40–400 euroa vuosittain). Myös paikalliset maanviljelysseurat tukivat marttatyötä erittäin auliisti, niin rahallisesti kuin käytännön apukeinoinkin.

Näyttelyt ja tapahtumat

Marttojen järjestämät erilaiset näyttelyt olivat Laatokan Karjalassa erittäin suosittuja. Niistä saatiin uutta innostusta ja oppia ja samalla lujitettiin yhteishenkeä.

Piiriliitot osallistuivat myös maatalousnäyttelyihin. Tampereen yleinen maanviljelysnäyttely vuonna 1922 oli ensimmäinen jolloin Piiriliitolla oli oma osastonsa rajakarjalaisine käsitöineen, piiraanpaistoryhmineen ja säilykkeineen.

Kuva 7 Karjalan Kannaksen Marttapiiriliiton näyttely Viipurissa 1920- luvulla, puutarhakasveja ja säilykkeitä

Piiriliitot järjestivät myös vuosittaisia emäntä- ja isäntäpäiviä vuosikokousten yhteydessä. Erikoisin vuosikokous pidettiin ehkä Suojärvellä, jossa nuorisoseuran talon juhlasali oli koristeltu siten, että kertomuksen mukaan viisisataapäisen vierasjoukon täytyi aivan haltioituneena katsella ja ihmetellä. Salin katto oli verhoiltu kauttaaltaan harmahtavalla naavalla, jäkälällä ja sammaleella, josta 200 elävää tulppaania putkahti esiin ja seiniä peittivät karhuntaljat. Ravintolahuoneen katto oli koristeltu erivärisillä sidekangasaalloilla ja pöydillä oli eläviä kukkia. Läheisissä taloissa oli sijoitettu pieniä näyttelyitä ja mallikeittiöitä joissa oli esillä mm silitysrautoja, keittiökalustoja, huonekaluja ja lipastoja. Näitä oli tuonut näytille mm Stockmann Oy.

Vuodesta vuoteen oli kiinteänä työmuotona ohjelmallinen äitienpäiväjuhla, jossa nuoret martat ottivat kunniavieraat - eli äidit - vastaan kukkasin. Juhlaan kutsuttiin yleensä kaikki kylän naiset.

Retket ja lomakurssit

Emäntien retkeilyt olivat vuosisadan alussa niin uutta ja ennennäkemätöntä, että koko asiaan suhtauduttiin aluksi hyvin ennakkoluuloisesti. Eihän rahvaan perheenemännän ollut niinkään helppoa jättää kotiaan ja jokapäiväisiä askareitaan lähteäkseen pitkälle matkalle. Ei ollut tapana, että perheenäiti lähtisi maailmalle uutta oppimaan. Rohkeutta ja tarmoa kysyttiin niiltä naisilta, jotka vuosien aikana osallistuivat opintomatkoille ja lähettävä marttayhdistys sai ainakin kyläläisten keskuudessa kovaa arvostelua.

Vuosien aikana asiat muuttuivat ja lopulta myös pohjoismaisen mallin mukaan pidetyt lomakurssit tarjosivat vuosittain n. 200 martalle mahdollisuuden viikon lomaan, lepoon ja opiskeluun. Kursseja järjestettiin eri puolilla maata. Osallistujat olivat pääasiassa perheenemäntiä. Osallistujat olivat ahkeriksi ja uskollisiksi todettuja rivimarttoja, useimmiten maatalon emäntiä.

Monin paikoin kurssimatkasta tuli eräänlainen tunnustus uutteruudesta. Lähettävä yhdistys maksoi usein matkat ja osittain muutkin kustannukset, koska maaseudulla kaikilla ollut varaa emännän ylimääräiseen matkusteluun. Toisaalta monet hakeutuivat kursseille useitakin kertoja ja näin muodostui kurssilaisten kantajoukko, joka säilyi samana vuodesta toiseen.

Vuoden 1920 alkupuoliskon jälkeen alettiin järjestää lomakursseja joissa oli ohjelmana mm hiljaisia hartaushetkiä, huvimatkoja, uintia ja saunomista. Myös useamman päivän mittaisia opintoretkiä järjestettiin mm Hiitolaan ja Viipuriin.

Juhlat ja iltamat

Marttojen talvitoiminnan päättivät usein Lastenjuhlat keväällä sekä joulujuhlat muodostuivat vuoden työn päättäjäisiksi monelle ompeluseuran emännälle, jossa sai rauhassa istahtaa ja hiljentyä joulun sanoman edessä.

Iltamia järjestettiin yleensä kurssien jälkeen ja yhdessä Maamiesseurojen kanssa siten, että Martat vastasivat päiväjuhlasta ja Maamiesseurat iltajuhlasta. Iltamiin kutsuttiin yleensä koko kylän väki ja pääsymaksuin kartutettiin yhdistysten kassoja.

Joissakin yhdistyksissä saattoi juhla päätteeksi olla tanssiakin. Tanssiminen kuitenkin väheni, koska sitä paheksuttiin sopimattomana ohjelmanumerona. Karjalan Piiriliitossa tanssiminen kiellettiin kokonaan 1930-luvulla. Tanssikiellon syynä olivat muutamat ikävät kokemukset tappeluista, sillä tanssi saattoi houkutella paikalle humalaisia ja muuta ei-toivottua yleisöä.

Marttayhdistyksien juhlien ohjelman tuli olla sisällöltään arvokasta eikä kevytmieliseksi leimattu tanssi silloin sopinut kuvaan. Tanssikieltoa voitiin tosin kiertää järjestämällä yhteisiä tilaisuuksia maamiesseurojen kanssa. Muutamat Marttajärjestön johtohenkilöt halusivat antaa marttatoiminnasta naisjärjestön siveellisyyden kuvan. Piiriliiton puheenjohtaja oli niin kiivas tanssin vastustaja, että uhkasi erota pestistään ellei tanssia kiellettäisi. Paikallisyhdistyksissä tanssiin ei suhtauduttu ehdottoman kielteisesti.

Julkaisutoiminta

Martat ovat aina mainostaneet aatettaan ja toimintaansa ahkerasti. Sanomalehtien välityksellä on etukäteeni ilmoitettu kaikista näyttelyistä, juhlista ja iltamista ja jälkeenpäin on tiedotettu tilaisuuksien ja kokouksien kulkua.

Marttojen äänenkannattaja, Emäntälehti (nykyisin Martat-lehti) on ilmestynyt jo vuodesta 1902 lähtien. Myös erilaiset keittokirjat ja oppaat – joista vanhin *”Kansanemännän Keittokirja”* vuodelta 1904 jonka levikki on ollut huikea.

Kansanemännän Keittokirjassa mainitaan osuvasti:

> ***”Yksitoikkoinen ja yleensä kylmä ruoka veltostuttaa ihmisen ruoansulatuselimiä ja synnyttää hänessä monta terveydelle vaarallista nautinnonhimoa. Sitä vastoin vaihteleva ja hyvästi valmistettu sekä lämmin ruoka, vaikka kuinkakin yksinkertainen, poistaa monta nautinnonhimoa, esim. väkijuoma-himon.”***

Muutamat neuvojat kirjoittivat artikkeleita myös Laatokka-lehteen. Martat lähettivät vuonna ainakin 1936 esitelmiä myös radioitse teemoilla: *”Vihannesten säilytys kellarissa”, ”Mitä tarjoaisin odottamattomalle vieraalle”* ja *”Enemmän jouluiloa ja joulurauhaa”*

Yhdistysten ja kerhojen omaisuus

Useat yhdistykset omistivat joitakin lainattavia työvälineitä kuten kangaspuut, pellavanloukutuskoneen, mehumyllyn ja luumyllyn, jäätelökoneitakin tai tuholaisruiskun. Eräät yhdistykset omistivat myös pitokaluston ja isoja kahvipannuja ja niitä lainattiin kyläläisten juhliin.

Sosiaalinen huoltotyö

Marttojen ompeluseuroissa tehtiin uutta ja uusittiin vanhaa vanhusten ja lasten vaatettamiseksi. Vaate-, elintarvike- ja muut lahjat jaettiin yleensä jouluiksi. Eikä joulu karjalaisissa martoissa joululta tuntunutkaan, ellei voitu lahjoilla ilahduttaa myös vähävaraisia perheitä.

Marttapitäjissä oli yhtenä palvelusmuotona tervehdyskäynnit ja kahvitarjoilut kunnalliskodeissa. Kurkijoen marttojen toimintaan kuului mm koulukeittolatoiminta vuodesta 1906 alkaen. He jakoivat ilmaista ruokaa köyhille kansakoululapsille.

Eräissä tapauksissa marttaneuvojalle lankesi eräänlainen sosiaalitarkastajan työ: he raportoivat havaitsemistaan puutteista ja selostivat taloudenhoidon epäkohtia. He menivät palstaviljelijöiden kotiin tarkastaen sängyt, komerot, ullakot, kellarit ja navetat. Palstaviljelytoiminta suunnattiin köyhille mökkiläisille, joilla oli juuri sen verran maata, että he saattoivat viljellä perunaa ja kasviksia. Tässä tilanteessa kaikki eivät ottaneet neuvojaa kovin innostuneesti vastaan. Neuvoja oli kuitenkin pakko päästää taloon, koska kunnalta saatu avustus edellytti neuvonnan vastaanottamista. Palstaneuvonta oli poikkeuksellista tietysti muuhun marttaneuvontaan verrattuna, joka oli vapaaehtoista ja odotettua.

Lapsi- ja nuorisotyö

Marttatoiminnan alusta asti oli kiinnitetty huomiota nousevan polven kasvatukseen. Lapset oli totutettava työhön ja paras ja innostavin muoto oli puutarhatyö.

Kasvitarha- ja perunakerhot

Marttayhdistykset perustivat kouluikäisten kasvitarhakerhoja joissa järjestettiin kilpailuja ja annettiin palkintoja. Kilpailumuotoiset työt päättyivät syksyisin näyttelyihin jolloin lapset palkittiin marjapensaiden taimilla ja laatuomenilla. Muina palkintoina jaettiin puutarhan ja keittiön työvälineitä. Kerhoissa opeteltiin mm sokerijuurikkaan viljelyä, AIV-rehun valmistusta ja mehiläistenhoitoa.

Perunakerhoissa lapset saivat määräkilot ja – grammat perunansiementä ja apulantoja ja kerholaiset pitivät kirjaa mihin merkitsivät tarkkaan perunalajikkeen, määrän ja itämisajan, maahan panon ajankohdan, milloin taimella, milloin kitkettiin, milloin mullattiin, milloin kukalla jne.

Kuva 8 Lasten puutarhakurssit Impilahden Kokkoselän kansakoululla 1926

Pikkumartat

Pitkärannassa perustettiin ensimmäinen pikkumartta-kerho vuonna 1919, joissa oli 7-16 vuotiaita lapsia. Samoin kuin isoillakin martoilla, heillä oli puheenjohtajansa, sihteerinsä ja rahastonhoitajansa. Kerho-ohjelmaan kuului laulua, kertomuksia, esitelmiä, urheilukilpailuja ja havaintoesityksiä. Neuvojat antoivat opetusta mm käsitöissä ja ruoanvalmistuksessa.

Ainakin Pitkärannan marttayhdistys piti lapsille myös pyhäkoulua.

Kuva 9 Pikkumarttoja keittiössä

1930-luku – Kilpailujen ja näyttelyiden kulta-aikaa

Vuodet 1934–1939 olivat myös näyttelytoiminnan kulta-aikaa. Näinä vuosina järjestettiin yli 2 000 näyttelyä, joihin tutustui yli puoli miljoonaa näyttelyvierasta.

Martoille pidettiin ahkerasti lyhyitä, 1-3-päiväisiä kursseja ja marttailtoja teemaan liittyvistä koulutusaiheista. Kurssit pidettiin edelleen usein isoissa taloissa, jossa kurssin aikana esimerkiksi perustettiin taloon yhteisvoimin komposti tai teurastettiin sika, paloiteltiin se oikeaoppisesti ja valmistettiin erilaisia ruokia niin, että juuri mitään ei jäänyt haaskuun. Erään kurssipaikan isäntä vaati konsulenttia tekemään sellaisiakin herkkuja kuin nakkeja ja teemakkaraa. Ja isännän toiveet tietysti täytettiin.

Vuodesta 1933 alkaen maan marttayhdistykset alkoivat käyttää samanlaisia marttaliiton painattamia lomakkeita. Näihin merkittiin kerhot, yhdistykset, tilit ja tilastot omille piiriliitoilleen, jotka toimittivat ne edelleen marttaliittoon. Näin toimitaan yhdistyksissä edelleen.

Paikallisyhdistysten toiminta alkoi olla aktiivista ja innostunutta. Kuitenkin jäsenten tottumattomuus yhdistystoimintaan aiheutti omat vaikeutensa. Esimerkiksi Lavansaaren Marttayhdistys yritti ompelukokouksiaan järjestää piiriliiton ohjeen mukaista toimintaa: eli laulettiin ja luettiin ääneen Emäntälehteä tai kirjoja, kuitenkin joku yhdistyksen jäsen piti ohjelmaa liian kuivana. Hän olisi halunnut kokouksissa juoruta ennemmin muiden naisten kanssa.

Yhteiskunnallista keskustelua heräteltiin mm. kotitalouden hoidon monipuolisuudesta ja tärkeydestä ja suunniteltiin, että maataloissa tehtäisiin uusi työnjako niin, että karjanhoito kuuluisi muun maatalouden ohella miehen työsarkaan.

Perheet olivat 1930-luvulla vaurastuneet niin, että elintärkeiden asioiden ohella martoille puhuttiin myös levosta, kauneudesta ja harmonisuudesta.

Jo vuonna 1907 Martta-yhdistys kiinnitti huomiota toimintaohjelmaansa keskittämällä sitä tiettyihin kysymyksiin. Asiasta puhuttiin sen jälkeen tämän tästä, mutta vasta loppuvuodesta 1933 otettiin käyttöön teemavuodet, jotka jäntevöittivät kotitalousneuvontaa. Ensimmäiseksi teemaksi valittiin silloinen ruokatalouden muotiasia: raakaravinto sekä kodin- ja puutarhanhoitoon liittyvät makki (käymäläjäte) ja kompostointi. Siitä saakka jokaisella vuodella on ollut oma teemansa. Vuosi 1939 oli lepovuosi, mutta sen vietto keskeytyi sodan vuoksi.

Piiriliittojen yhdistyminen

Raja-Karjalan Piiriliitto ja Itä-Karjalan Piiriliitto lakkautettiin vuonna 1931 ja perustettiin uusi yhteinen piiriliitto. Useiden ehdotusten ja lopulta kokousäänestyksen jälkeen valittiin uuden liiton nimeksi; Laatokan Karjalan Marttapiiriliitto.

Liitot yhdistyivät, koska jo Itä-Karjalan Marttapiiriliittoa perustettaessa oli toivottu yhdistymistä. Rajaseutuyhdistys ilmoitti myös, että tuomari Polónin rahaston varat on anottava suoraan Itä-Karjalan Marttapiiriliitolta ja, että Maataloushallitus oli jo myöntänyt yhtyneille piiriliitoille määrärahan- vaikka liitot eivät vielä olleet edes yhtyneet - oli yhteenliittyminen väistämätön toimenpide.

Karjalan marttapiiriliittossa toimi 184 marttayhdistystä ja 169 marttakerhoa vuonna 1939. Laatokan Karjalan marttapiiriliitossa oli puolestaan 79 marttayhdistystä ja 87 marttakerhoa.

Vastaavasti Uudellamaalla toimi samanaikaisesti 47 marttayhdistystä ja 18 marttakerhoa.

Laatokan-Karjalan Marttapiiriliittoon kuului:

Harlu, Hiitola, Impilahti, Jaakkima, Kaukola, Korpiselkä, Kurkijoki, Lumivaara, Parikkala, Ruskeala, Saari, Salmi, Simpele, Soanlahti, Sortavalan kaupunki, Sortavalan maalaiskunta, Suistamo, Suojärvi ja Uukuniemi.

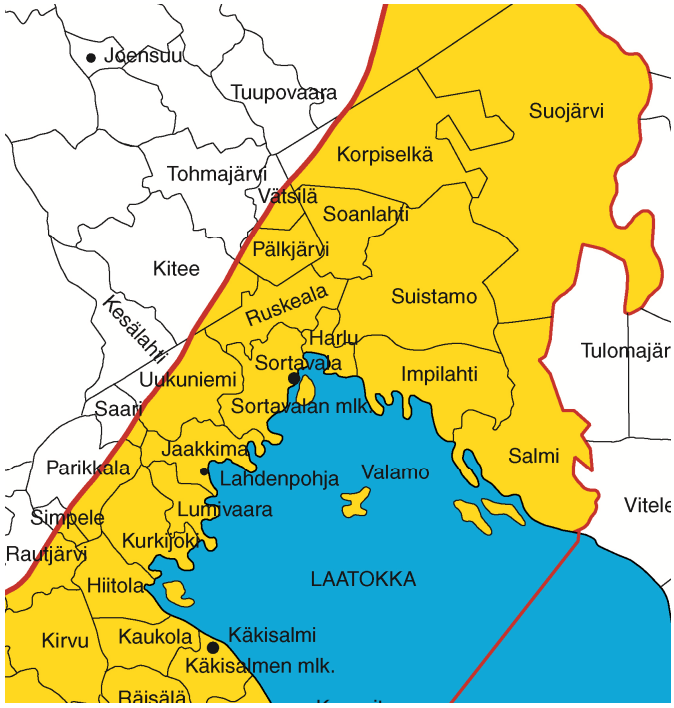

Kuva 10 Laatokan-Karjalan Marttapiiriliiton alueen karttaa

Kodin talous

Uusi toiminnanjohtaja kiinnitti huomiota kodin talouden neuvontaan ja perheenemäntien ajankäyttöön. Kodin talous otettiin järjestössä erillisenä aiheena käyttöön vuonna 1933 kun neuvojille pidettiin maalaisemännän kirjanpitokurssi ja piiriliitot alkoivat kirjanpidon neuvonnan maalaistaloissa. Marttojen keskuudesta valittiin erityisiä kirjanpitotiloja, joiden keräämistä tiedoista voitiin tehdä kotitaloudellisia laskelmia.

Talouslaskelmat olivat esillä myös näyttelyiden yhteydessä. Esimerkiksi vaatetaloutta käsittelevässä näyttelyssä oli esillä 6 henkisen perheen koko vaatevarasto liinavaatteineen. Näyttelyn yhteydessä esiteltiin kustannuslaskelmia.

Sortavalassa toiminut neuvoja Malin Hall on koonnut vuosien aikana emänniltä saaneita neuvoja ja ohjeita säästäväisyydestä. Tässä niistä muutamia:

> ***Pitää monta kertaa puristaa rahaa kourassaan, ennen kuin sitä panee ajattelemattomasti menemään.***
>
> ***Tulee muistaa suomalainen sananlasku: älä osta kaikkea mitä tarvitset, ainoastaan sitä, mitä ilman et tule toimeen.***
>
> ***Tulee tarkasti käyttää ruokavaroja, ei saa olla liikoja.***
>
> ***Kahvikultaa on juotava korkeintaan kaksi kertaa päivässä eikä saa olla muuta kuin korppuja.***

Perheenemäntien ajankäyttöä seurattiin ja siitä järjestettiin Emäntälehdessä julkaistu kilpailu. Siihen ilmoittautuneista 53 marttaa jaksoi jatkaa ajankäyttönsä kirjaamista vähintään puolen tunnin tarkkuudella kokonaisen vuoden ajan. Kerätyt tiedot olivat ainutlaatuisia ja Marttaliiton toiminnanjohtaja Elli Saurio teki niistä myöhemmin väitöskirjan.

Kilpailut

Kodinhoitokilpailu

Syksyllä 1931 järjestettiin yksivuotinen kodinhoitokilpailu, johon osallistui 20 marttakotia eri yhdistyksistä. Tämä oli ensimmäinen seinien sisäpuolinen kilpailu. Kilpailukodeissa arvosteltiin mm: järkiperäistä siivousta, syöpäläisten hävitystä, uunien ja hellojen hoitoa, vuoteiden tekoa, petivaatteiden kunnostamista, arkiruoan tekoa, pesua, silitystä, paikkaamista ja parsimista.

Sitten seurasi aittojen, ulkorakennusten, kellareiden ja käymälöiden kunnostaminen ja niin ikään puutarhat ja pihamaat oli saatava kilpailukuntoon ja varsinkin takapihan komposti ensiluokkaiseksi. Noihin kahteenkymmeneen kotiin luotiin silloin heinovarainen marttaystävyys.

Puutarhanhoitokilpailu

Suurin kilpailu oli kaksivuotinen puutarhakilpailu, johon osallistui yhteensä 200 marttakotia – joista 69 palkittiin. Tuona aikana syntyivät monet kauniit puutarhat ja sitä mukaan kasvoivat myös marttojen vaatimukset ja heidän kauneudentajunsa.

Kuva 11 Marttoja Karjalanpiirakoiden teossa

Puhdetyökilpailu

Uudeksi kilpailumuodoksi tuli 30-luvulla vuoden kestävä puhdetyökilpailu, jonka tarkoituksena oli edistää kotoisten pellava- ja villatavaran valmistusta.

Työtehokilpailu

30-luvulla järjestettiin myös Laatokan Karjalan alueella työtehokilpailuja, jossa oli neljä kilpailulajia: piiraiden- ja ruoanvalmistus, perunan kuorinta ja silitys. Osallistuja sai valita yhden tai useamman osallistumislajin.

Karjalanpiirakoita leivottiin siten, että vain täyte oli tehty etukäteen. Ruokakilpailussa oli osallistujan valmistettava sianlihakastike, perunasose ja ruismarjapuuro, keitettävä kahvit, leivottava vehnäleipä ja katettava pöytä neljälle hengelle. Lisäksi oli kuorittava perunoita 2 kiloa. Silityskilpailussa oli silitettävä miehen ja naisen alusvaatekerta, kuusi nenäliinaa, tyynyliina, esiliina ja ”latistettava” miehen housut.

Muita kilpailuja vuosien varrelta

Vuosien aikana pidettiin Karjalassakin kilpailuja mm: kellarien, aittojen ja kaikkien ruoka-ainevarastojen siisteydestä, säkkien ja rekivaatteiden hoidosta, kalanperkauksesta, lakanoiden vedosta ja sänkyjen petaamisesta, vihtojen teosta, kukkakeppien vuolemisesta sekä jopa käsien pesusta.

Piiriliitto järjesti myös kaksivuotisen arkistonhoitokilpailun jossa yhdistyksen oli järjestettävä paperiarkistonsa. Kilpailuun osallistui ainakin viisi yhdistystä ja erityisesti hauskaa on se, että myös Lumivaaran yhdistys osallistui kilpailuun – he olivat aloittaneet toimintansa vasta samana vuonna, joten arkiston siivoamista ei ollut vielä paljoakaan. Tarina ei kylläkään kerro, voittiko Lumivaaran yhdistys kilpailun vai ei.

Kuva 12 Kurkijoen marttojen käsienpesukilpailut Alhon kesäpäivillä 1938, menossa lopputuloksen arvostelu

Uutta ruokataloudessa

Marttaliiton kotitalouden neuvonta kohdistui raakaravintoon ja raakasäilöntään. Tehtiin erilaisia raasteita, salaatteja, käytettiin pinaattia, tomaattia, kurkkua ja herneitä ja puristettiin raakamehuja ja tehtiin marjaruokia.

Lasten kesäinen vitamiinien varastoiminen, jota he kasvitarhakerhoissa suorittivat, alkoi kantaa näkyvää tulosta. He reipastuivat silminnähden ja tämä auttoi äitejä ymmärtämään vitamiinien ja raakaravinnon tärkeyttä. Tarvittiin kuitenkin vuosia ennen kuin vanhempi väki jaksoi uskoa asiaan.

1930-luvulla kursseilla tuli muotiin täytekakkujen tekeminen. Täytekakku oli Karjalassa uusi herkku, jonka valmistuksen monet naiset oppivat nimenomaan marttojen kursseilla, olihan se pitojen muoti-ilmiö.

Helsinkiläinen Reino Halonen kertoo täytekakkukurssin muistoja Sortavalan maalaiskunnan Kuokkaniemen kylästä:

> ***”Äitini Hanna Halonen (os. Tuunanen, Tohmajärveltä) oli innokkaasti mukana marttatoiminnassa. Mieleeni tulee äitini kylän emännille pitämä täytekakkukurssi meillä kotona Kuokkaniemen Tyynelässä.***
>
> ***Kakku oli jo lopullisesti koristeltu mansikoilla, kun eräs emäntä kysyy: "Millos se pannaa uunii?***
>
> ***Taisi siis kurssi olla tarpeen!***

Kuva 13 Sortavalan Kuokkaniemen Martat kurssitauolla
Kuokkaniemen kansakoulun seinustalla talvella 1938. Eturivissä toinen oikealta on Hanna Halonen os. Tuunanen

Muonitus

Sortavalassa järjestettiin vuonna 1935 Kalevalan 100-vuotislaulujuhlat, joiden pääemännyyden sai Marttaliitto. Itse pääravintolaan tarvittiin noin 400 työntekijää ja jo kolme päivää ennen juhlia, alkoi kaksi suurta uunia kaupungilla paistaa yötä päivää piiraita kaikille ravintoloille. Kenttäkeittiössä valmistettiin hernekeittoa sekä useita puurolaatuja ja karjalanpaistiin käytettiin 150 kiloa naudan- ja sianlihaa. Tämä oli pintaraapaisu siitä miten martat muonittivat Sortavalan 25.000 juhlavierastaan.

Sortavalan kaupungin martoilla oli joka kuukauden ensimmäisenä perjantaina piiraspäivä, silloin myytiin karjalanpiirakoita koko päivä. He leipoivat 600–900 piirakkaa päivässä ja usein kävin niin, että piirakat loppuivat kesken suuren kysynnän vuoksi.

Sortavalan martoilla oli myös siihen aikaan erittäin erikoinen emännyysmuoto: heiltä sai tilata ryhmän marttoja hoitamaan emännyyttä hautajaistilaisuuksissa. Usein näitä tilaisuuksia pidettiin marttojen huoneistoissa, jossa martat hoitivat tarjoilun ja koristivat pöydät.

Uutta puutarhassa

Puutarhat, jotka tuottivat jo kotitalouksien tarpeisiin tarpeelliset juurikkaat ja vihannekset sekä pihoja kaunistavat kukat olivat jo nähty ja puutarhoja martat osasivat jo hoitaa. Samaa opittua latua oli jo poljettu monta vuotta eikä tämä enää tyydyttänyt kaikkia emäntiä. Uusi aina viehätti ja vanha kyllästytti. Kotien kokonaiskauneutta katseltiin jo takapihoja myöden - kaunista ja rumaa ei voinut olla vierekkäin.

Puutarhanhoidon yleisaiheina olivat käymälä, komposti ja makki. Yhtenä näkökulmana oli ravinteiden talteenotto kasvien lannoitteeksi ja puutarhamaan parannukseen tarvittavan humuksen valmistus, toisena kodin ympäristön siisteys ja hygieenisyys.

Näyttelyissä kiersi kaksi mallikäymälää ja 53 mallikompostia.

Asiasta järjestettiin tietysti myös kilpailuja, joissa ratkottiin piirien alueilla, montako kompostia kunkin yhdistyksen alueella oli, ja olivatko marttojen käymälät muuttuneet täysin asiallisiksi.

Puutarhaneuvonnan aiheena oli Piha kodin jatkona. Suunnittelun päämääränä oli kotoinen nurmipiha, jossa perhe voi työskennellä, viettää vapaa-aikaa ja syödä yhteisiä aterioita. Huomiota kiinnitettiin emännän työpaikkoihin, perheen oleskelupaikkoihin sekä lasten leikkipaikkoihin ja urheilumahdollisuuksiin.

Kuva 14 Mallimakki

Siementen välitys

Samalla, kun monet marttayhdistykset auttoivat lapsia kasvitarhatyön alkuun antamalla heille tarvittavat siemenet, tuli siementen välitys mukaan toimintaan.

Siemeniä tilattiin suuret määrät siemenliikkeistä, ne punnittiin, pussitettiin, jaettiin ja myytiin. Näin saatiin maaseudullekin erikoisempia siemeniä. Siemeniä myytiin myös toreilla kerran-pari viikossa, jossa apuna oli puutarhakerhojen tyttöjä ja poikia.

Välirauhan aikana saatiin useita amerikansuomalaisten raha-avustuksilla ostettuja siemenlähetyksiä. Toimistoissa siemenet tarkistettiin, luetteloitiin ja pakattiin suuriin annoksiin, jotka lähetettiin siirtoväen sijoitusalueiden marttapiiriliitoille edelleen jaettaviksi siirtolaisperheille.

Siementen välitys jatkui aina 50-luvulle asti siirtomarttojen toimesta.

Hautausmaapäivät

Monien keväisten töiden joukossa piiriliitolla oli eräs uusi aloite vuonna 1935: hautausmaapäivien vietto. Unohdetut leposijat, joita peittivät kuihtuneet seppeleet ja roskakasat, olivat olleet monen martan sydämellä ja talkoovoimin he olivat hautoja puhdistaneet vuodesta toiseen. Useilla paikkakunnilla papit panivat tähän työhän rippikoululaisia, mutta hyvistä yrityksistä huolimatta hautausmaat pysyivät hoitamattoman näköisinä.

Marttaliitto jalkautti toimintasuunnitelmansa piiriliittoihin ja sieltä edelleen yhdistyksiin. Kunnissa järjestettiin erillisiä hautausmaapäiviä, joista annettiin keväisin istutusaikaan ilmoitus kirkossa. Toimintapäivinä martat antoivat havaintoesityksiä joillakin haudoilla: he kunnostivat hautoja ja istuttivat kukkia. Lisäksi he myivät istutettavia taimia ja ruukkukasvejakin. Hautausmaalle ajettiin hevoskuormittain multaa, jotta kukille saatiin hyvä kasvualusta. Kukkina käytettiin mm. orvokkeja ja krasseja. Toisena tai kolmantena päivänä pidettiin juhla, jossa pappi yleensä puhui, kuoro lauloi ja pidettiin muuta tilaisuuteen sopivaa ohjelmaa.

Kuva 15 Hautausmaapäivät

Vielä 1900-luvun alussa kukkien istuttaminen ja niiden vieminen haudoille oli harvinaista, mutta jo 1930-luvulla yleistä. Eräissä seurakunnissa alettiin järjestää myös syksyllä hautojen kunnostuspäiviä: haudat laitettiin tällöin talvikuntoon. Välirauhan aikana yhdessä Lottien kanssa Martat hoitivat myös sankarihautojen siistimiset ja kukittamiset.

Uutta käsitöissä

Ompelukurssien perustöiksi oli valittu pukuompelua, joka oli etupäässä vanhojen pukujen uudistamista. Kutomakurssien perustöinä olivat pyyheliina- ja tyynyliinakangas ja miesten ja naisten pukukankaat, lattiamatto tai hevosloimi.

Uutta kutomakurssitoiminnassa oli kasviväreillä värjääminen, jota varten kurssilaiset kokosivat koivunlehtiä, sammalta, suopursua jne. Sortavalan maatalousnäyttelyssä piiriliitto esittelikin värjättyjä villa-, pellava- ja puuvillalankoja.

Kaikki osasivat kutoa sukkia. Neuvojat välittivät sukkalankoja ja martat kutoivat niistä sukkia, jotka myytiin kaupunkien myymälöihin tai suoraan tehtaille työläisten joululahjoiksi.

Kuva 16 Patjojen tekoa

Vuoden 1934 kodinhoidossa keskityttiin vuoteeseen ja vuodevaatteisiin. Neuvojat opastivat, kuinka tehdään halpa ja hygieeninen vuode. Patjojen täytteinä käytettiin merikaislaa, olkea tai lastuvillaa. Päämääränä oli, että jokaisella oli oma vuode – nykyään oma huone.

Erityishuomiota saivat lasten ja työväen vuoteet ja sairasvuoteet. Martat tekivät patjoja, opettelivat hoitamaan vuodetta ja torjuivat vuoteista syöpäläisiä.

Marttapuku

Jo vuonna 1935 suunniteltiin oma järjestöasu ja -kangas, jota Finlayson valmisti. Tästä pukumallista tuli suomalaisen martan kaunis ja tyylikäs univormu. Marttapukuja tehtiin nyt jo kaikissa yhdistyksissä, marttojen ompeluilloissa ja marttapukukursseilla.

Pukukangas hankittiin yhteishankintana. Esiliinoja oli kahta lajia – arkista ja pyhäistä. Huiveja valmistettiin alkujaan lukuisia värejä, vähitellen näistä kolme: sininen, valkoinen ja punainen tulivat pääväreiksi. Punaista käyttivät eritoten karjalaiset martat.

Kuva 17 Marttapuku vuodelta 1935

Juhlat 30-luvulla

Marttaliiton 40-vuotisjuhlat

Liitto juhli 40-vuotisjuhliaan näyttävästi Helsingissä 15.–16.5.1939. Juhlaan osallistuneita marttoja oli mukana 7 000 henkilöä.

Kuva 18 Marttaliiton 40-vuotisjuhlayleisö eduskuntatalon rappusilla 1939

Äitien virkistyspäivät

Vuoden 1937 heinäkuussa pidettiin Ruskealan Kaalamossa äitien virkistyspäivät. Näillä päivillä oli kutsuvieraina 35 naista joilla yli yhteensä 290 lasta – eli keskimäärin kahdeksan lasta per äiti. Nämä äidit olivat varmasti ansainneet paripäiväisen hengähdystaukonsa.

Kesäjuhlat

Ensimmäiset kesäjuhlat vietettiin Jaakkiman Lahdenpohjassa vuonna 1930. Tämä juhla – kuten marttojen juhlat yleensäkin, aloitettiin Jumalanpalveluksella. Päivä- ja iltajuhlassa oli keskeisenä aiheena naisen merkitys kodissa ja yhteiskunnassa. Jo tässä juhlassa aloitettiin keskustelu marttaemäntien kesälomista ja lepokodeista. Asia ei vielä silloin edennyt, mutta vuotta myöhemmin pohdittiin yleisesti kuinka saadaan toteutettua suurperheiden äideille parin päivän mittainen irtautuminen arjen hyörinästä.

Olympialaiset

Martat valmistautuivat myös vuoden 1940 Helsingissä pidettäviin Olympialaisiin. Suunnitteilla oli, että perustettiin erillisiä Marttamajoja majoituspaikoiksi olympiavieraille, yksi tai kaksi joka kuntaan tärkeimpien retkeilyreittien varsille. Martat valmistautuivat myös siivoamalla pihapiirejä, kohentamalla perhemajoitustiloja ja valmistautumalla joukkomuonituksiin. Ruokataloutta ja kodinhoitoa sisältävillä vieraskursseilla emäntiä perehdytettiin myös vieraiden vastaanottamiseen. Paljon työtä tehtiin, mutta itse olympialaiset jäivät sodan vuoksi kokematta.

1940-luku - Martat sodan jaloissa

Ylimääräiset kertausharjoitukset lokakuun 1939 alussa tarkoittivat käytännössä koko Suomen kenttäarmeijan liikekannallepanoa. Marttojen lepovuosi keskeytyi ja toiminta suuntautui lähinnä reserviläisten vaatehuoltoon. Paikallisosastot ja kerhot valmistivat sotilaille varusteita ja pesivät kertausharjoitusten aikana reserviläisten vaatteita etenkin reserviläisten sijoituspaikoilla Karjalassa.

Sota-aika

Sota-aikana martat muonittivat evakoita ja lähettivät paketteja reserviläisille ja tuntemattomalle sotilaalle sekä pitivät rintaman läheisyydessä sotilaskoteja ja sotilaspesuloita. Nämä toimet antoivat oman lisänsä yhdistysten toimintaan.

Vaikka 1930–40-luvun taitteessa monet aktiiviset naiset liittyivät Lotta Svärd -järjestöön, jäi martoillekin vielä paljon puuhaa. Yhdistyksissä leivottiin sotilaille näkkileipää ja rintaman lähettyvillä pidettiin sotilaskoteja ja pesuloita joissa huollettiin sotilaiden vaatteita. Evakoita muonitettiin ympäri Suomen. Useilla yhdistyksillä oli myös neuvonta-asemia tai huoltoemäntiä.

Kirjanpito kertoo, että yksistään Helylän martat paahtoivat kahvia 850 kg ja leipovat pullaa 47 säkistä jauhoa sotilaskoteihin ja vartioasemille. Lokakuun 1939 aikana Sortavalan alueen martat lisäksi valmistivat 570 sukkaparia ja 110 paria käsineitä. Piiriliiton tarpeista he valmistivat myös suuret määrät sukkia, kintaita ja huppuja ja Laatokan meripuolustuksen miehille he ompelivat 440 metriä kangasta alusvaatteiksi.

Neuvojat pitivät kursseja korvikeaineiden käytöstä ja neuvojat opastivat myös tehokkaaseen viljelymaan käyttöön. Niinpä Jyväskylässäkin martat kasvattivat perunoita kaupunkinsa kirkkopuistossa.

Kuva 19 Sortavalan Marttojen huoltojoukot 1939

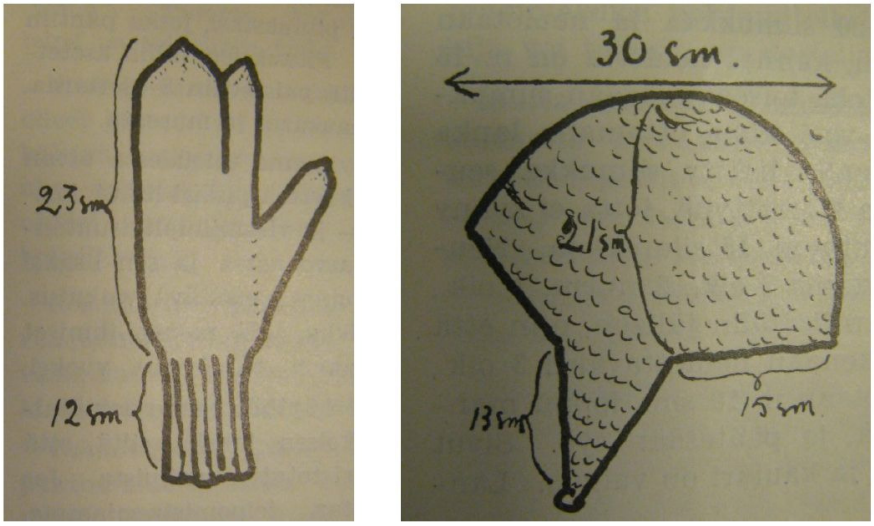

Emäntälehdessä annettiin 1939 ohjeet kypäränalusmyssyn ja ammuntalapasten tekoon. Molempia neulottiin marttailloissa ja kodeissa sotilaiden varusteiksi.

Kuva 20 Ammuntalapasen ja kypäränalusmyssyn ohje Emäntälehdestä 1939

Uusi vuosikymmen alkoi monilla karjalaisilla marttayhdistyksillä haikeissa merkeissä. Monet olivat joutuneet lähtemään edellisvuoden lopussa evakkotaipaleelle. Vuoden alussa pidettävä vuosikokous pani ajattelemaan käytännön asioita. Räisälän Tiurin Marttayhdistyksen puheenjohtaja lähetti Ilmajoelta kirjeen omaan piiriliittoonsa Viipuriin, jossa kyseli: *”Miten vuosikokous pidetään, kun koko yhdistyksen arkisto jäi Karjalaan?”*

Monet ruokakurssit jouduttiin raaka-ainepulan vuoksi korvaamaan havaintoesityksillä, joita kuitenkin järjestettiin joka puolella maata.

Erilaiset tuunauskurssit olivat suosittuja, vaikka tuohon aikaan tuunauksesta ei vielä mitään sanana tiedettykään. Lapsille tehtiin vaatteita aikuisten vaatteista, hameesta saatiin lämmin liivi jne. Suosituimmat taisivat olla kuitenkin tallukkakurssit, sillä nahkaa ei juuri ollut saatavilla siviilien kenkiin.

Avustustoiminta

Sota-aikana ottivat yhdistykset tavaksi tukea erilaisia huonoon asemaan joutuneita ryhmiä. Aluksi lähetettiin tuntemattomalle sotilaalle ja reserviläisille paketteja. Esimerkiksi Porin Marttayhdistyksen jäsenet, noin 40 marttaa, lähettivät vuonna 1941 sotilaille lähes 250 pakettia.

Muusta avustustoiminnasta voi mainita mm. invalideille kerätyt vanhat silmälasit, inkeriläisperheille ja rajaseutujen asukkaille laitetut vaate- ja lahjapaketit sekä ryhtyminen Kotilieden kautta kummeiksi. Talvisodan jälkeen kannettiin huolta niistä sotilaista, jotka eivät voineet toipua vammoistaan kotona. Jälleenrakennusvaiheessa tuettiin ainakin Ensikotitoimintaa.

Kurkijoen Elisenvaaran martat saivat yhdessä lottien kanssa kansanhuoltolautakunnalta tehtäväkseen evakuoitujen muonittamisen juna-asemalla. Elisenvaara oli tärkeä rautatieristeys. Sen kautta kulki Karjalan rata Viipurista Sortavalaan ja lisäksi sieltä erkani radat Lappeenrantaan ja Savonlinnaan.

Kun he ensimmäisenä sotapäivänä menivät tutulle tielle muonitukseen, lähtivät he työhän liian pienin eväin. Aikaisemmin neuvotteluaikana jaetusta muonasta jäi aina tähteeksikin, mutta nyt oli toisin. He luulivat keräysvaroin ja kotona tehdyin voileivin selviävänsä. Kun he menivät asemalle, jossa talo oli

täynnä vanhuksia, lapsia ja äitejä, alkoi heidän kolmen kuukauden päättymätön työ ennen kuin asemarakennus pommitettiin. Ensiksi muonitus oli tapahtunut asemarakennuksessa, mutta pian he rupesivat tekemään valmiita voileipäkääröjä joita jaettiin suoraan vaunuihin. Asemalle ilmestyi hyvin usein myös muita vapaaehtoisia tuoden evakuoiduille vaatteita, lahjoja ja muuta ruokatavaraa. Elisenvaaran martat olivat muonittaneet ja vaatettaneet asemalla yli 40 000 evakkoa.

Viimeiset hetket

Piiriliiton toimisto Sortavalassa, joka oli avoinna kello aamu kahdeksasta ilta kahteentoista ja puhelin katkeamattomassa käytössä kertoo sodan ajasta näin:

> ***”Vuoden 1939 viimeiset päivät häipyivät tykkien jylinään, Ei ollut päivällä ja yöllä suurtakaan eroa; työtä tehtiin pimennetyissä huoneissa, korvissa ainainen hälytys”.***

Impilahden Matkalammin Marttayhdistyksen puheenjohtaja Helmi Pulli muistelee 1-vuotista yhdistystään ennen evakuointia:

> ***”Suunnitelmat olivat suuret ja toivoimme niiden onnistuvan. Yhdistyksemme oli perustettu vuoden 1939 alussa. Tuon kesän aikana uusimme pihamaitamme ja kasvitarhojamme ja kävimme kesäjuhlilla Jaakkimassa. Syksyn tultua emme ehtineet syyskiireiden tähden vielä alkaa varsinaista työohjelmaamme, kun lokakuun alussa jokaisen martan koti tuli tupaten täyteen sotilaspoikiamme. Kahvipannu kiehui hellalla melkein läpi vuorokauden joka martan kodissa. Joka päivä paistettiin suuret määrät pullaa poikajoukoille ja saunat lämpisivät aamusta iltaan.***
>
> ***Adventtiviikolla järjestimme reserviläisille pikkujoulujuhlan. Niin haikeina kuulimme monen pojan ennustavan: ”Nuo kynttilät voivat olla ainoat oikeat joulukynttilät tänä vuonna.” Me muistamme niin kauan kuin elämme tuon adventtisunnuntain; ihmislaumat - karjalaumat - loputtomat jonot teillä. Niin lopulta hajosi Impilahden Matkalammin Marttayhdistys, mikä minnekin sen jäsen pystyttämään kotilieden mahdottomaan ja mahdolliseenkin paikkaan. Kaikki yhdistyksen asiakirjat, rahavarat – en muista summaa – ja käsityöt tuhoutuivat kotiseudun palossa.***

Välirauhan aika

Laatokan Karjalan Marttapiiriliitto menetti melkein koko entisen toimialueensa, vain neljä yhdistystä ja yksi kerho jäi entiseen ympäristöönsä, mutta marttatyön perinteet pelastettiin. Suurin osa piiriliiton omaisuudesta oli saatu aikanaan evakuoiduiksi, mm. arkisto oli lähetetty Suonenjoen emäntäkoululle. Kalustoa ja muuta tavaraa oli siirretty sotilaskuljetusten mukana Savonlinnaan. Osa näistä löytyi, osa oli vahingoittunutta. Arvokas käsikirjasto jäi Sortavalaan ja tuhoutui.

Neuvojat joutuivat myös uudenlaiseen haasteen eteen: Karjalaan palanneet ensimmäiset tulijat aloittivat kodin siivoamisella – jos se oli sodassa säästynyt – ja pyyhkivät tuhkan liesiltä. Usein oli kotiliesi taivasalla tai asuttiin korsuissa. Maa oli autio ja tyhjä. Ei ollut edes työkaluja. Niinpä marttaneuvojien ensimmäiset kurssit alkoivat siitä, että naiset marssivat metsään keräämään mustikan ja suopursun varsia, pajunoksia ja sammalta, joista ruvettiin tekemään pesusuteja, luutia ja kynnysmattoja.

Toisissa pitäjissä siirtoväki asui suurissa yhteismajoituksissa jotka käsittivät useita satoja perheitä. Näihin majapaikkoihin piti neuvojan saada aikaan jonkinmoinen järjestys. Yhdessä huoltojohtajan kanssa laadittiin eräänlainen järjestyssääntö, missä määrättiin vuorot siivouksessa ja ruoanlaitossa, sillä suurissa majapaikoissa oli käytössä yleensä vain yksi hella. Vaatteille ja matkatavaroille koetettiin saada säilytyspaikat.

Näistä yhteismajoituksista pyrittiin pääsemään pois niin pian kuin mahdollista. Omaa kasvitarhaa sai tuona kesänä ani harva martta hoitaa, mutta yksityisasunnon saaneen perheen luona pyrki neuvoja käymään ja neuvomaan säilytyspaikkojen, hyllyjen, kaappien ja komeroiden hankinnassa, sijoittelussa ja ruokatalouden järjestelyssä.

Rauhan toimissa alkoi yhdistystoimintakin hiljalleen elpyä, yhdistys toisensa jälkeen virkistyi elämään siirtolaisuudesta huolimatta. Evakossa ollessa päätettiin perustaa Karjala-marttakerhoja, joihin kunkin seudun siirtomartat saivat liittyä. Yhdistyksiä perustettiin ainakin Haapajärvelle, Juankoskelle, Kuopioon, Liminkaan, Lumijoelle, Pyhäsalmelle, Uuraisiin ja Suonenjoelle. Mieluimmin karjalaiset martat toimivat vanhojen yhdistysten nimillä, varsinkin niillä paikkakunnilla, missä oli runsaammin siirtoväkeä.

Paluu takaisin Karjalaan

Jatkosota alkoi kesäkuussa 1941. Hyvissä ajoin ennen Karjalan uudelleen valtausta oli tehty suunnitelmia alueen puhdistustöistä. Martat olivat saaneet virallisen kutsun osallistua tähän siivoustyöhön. Työntekijät oli koulutettu kesän aikana Helsingissä viikon kursseilla, joihin osallistui yksistään marttoja lähes 600 henkilöä. Kurssien luennoitsijat olivat lääkäreitä, terveyssisaria ja marttakonsulentteja.

Niinpä kaikki oli valmiina, kun Sortavala vallattiin takaisin elokuun 15. päivä. Vielä samana päivänä kaupunkiin saapui siviiliauton kyydissä ensimmäisen marttojen puhdistusryhmä.

Puhdistusryhmät

Puhdistusryhmiä oli useamman laatuisia ja suuruisia. Ne käsittivät työvalmiusnaisia, lottia ja marttoja. Heillä oli mukanaan lapioita, hankoja, haravoita, sankoja ja pesuräsyjä. Esikunnasta he saivat puhdistusaineita. Usein kuultu lause niinä aikoina oli: *”Kunpa tietäisi mistä päästä aloittaa”* – työtä oli paljon ja työmaa oli kova, mutta siinäpä Suomen nainen hoiti leiviskänsä mitä arvokkaimmalla tavalla.

Puhdistustyössä martat olivat aluelääkärin alaisuudessa. Yksi tärkeimpiä tehtäviä oli kaivoveden analysointi. Siivoustyön ohella marttojen vastuulla oli takaisin palaavan väestön muonittaminen.

Kuva 21 Raivolassa löytyi ”naapurin” kasvattamia kaaleja
Siivousryhmä korjasi ne lumen alta ja niistä tehtiin hapankaalia marttamajoille. Edessä konsulentti Manja Haltia.

Pioneerit olivat raivanneet alueet räjähteistä, mutta silti piti olla varovainen. Puhdistusryhmä eteni talo talolta. Rauta- ja kumirojut otettiin talteen. Pahin roju poltettiin pihalla. Seinistä revittiin seinäpaperit ja ne siveltiin kloorikalkilla. Puhtaan seinän lisäksi saatiin syöpäläiset hävitettyä seinistä. Syöpäläisiä tarkkailtiin, ja jos niitä ilmeni, talo vielä rikitettiin myöhemmin, sitten levitettiin uusi kloorikalkki tai suolakalkki seiniin. Talojen siivoustyön määrää kuvastaa se, että yksin Karjalan Marttapiiriliiton alueella käytettiin 22 tonnia kalkkia ja 10 tonnia kloorikalkkia seinien puhdistukseen.

Marianvaaralainen martta Liisa Pukkinen (os. Lankinen) muistelee:

> ***Välirauhan aikana olin mukana kymmenen hengen puhdistusryhmässä. Monta leninkiä meni pilalle, kun myrkkyruiskua kannettiin ja vaatteiden sivut paloivat kun myrkkyä roiskui vaatteille. Myrkyt tehtiin aina meillä kotona, kun tupa oli säästynyt talvisodassa ja sitten ne myrkyt kannettiin siivouspaikkaan.***
>
> ***Talot ruiskutettiin ja kalkittiin sisältä. Eikä mihinkään ei saanut mennä ennen kuin oli kalkittu. Valkoista lipeäkiveä liotettiin veteen. Talon ensimmäisestä siivouksesta viikon sisällä mentiin tekemään loppusiivous ja vasta sitten sai mennä talon väki kotiinsa.***
>
> ***Yhteenkin paikkaan, kun mentiin siivoamaan, niin vielä oli kuumat hiilet uunissa ja venäläinen karkuri riippui puun oksassa pihassa. Se hirtti itsensä, ettei jäisi karkurina kiinni. Moni kuitenkin antautui ja oikein halusi jäädä kiinni. Pimeällä ei uskaltanut yksin kulkea.***

Varsinainen siivoustyö saatiin päätökseen juuri ennen joulua 1941, mutta syöpäläis- ja rottasota jatkui siitä eteenpäinkin. Siivousta seurasi marttamajojen perustaminen palaavien siviileiden muonittamista varten ja nopeasti laajeneva kotitalousneuvonta.

Marttamajat

Koska martoille oli myönnetty palaavan väestön muonitusvastuu, perustettiin sotilashallinto-osaston kanssa tehdyn sopimuksen mukaan tätä varten ruokamajoja, jotka kansan suussa saivat heti nimen Marttamaja. Marttamajat olivat sotilashallinnon alaisia ja ne laskettiin esikunnan vahvuuteen Marttaliiton ehdotuksesta. Tästä syystä myös pitkiä päiviä tekevät martat saivat mm. päivärahan, majoituksen sekä muonituksen. Polttopuiden ja elintarvikkeiden kuljetus tapahtui sotilaskuljetusten mukana.

Kuva 22 Raivolan Marttamaja

Marttamajan paikaksi valittiin sopivan kokoinen talo, jonka siivousryhmä oli puhdistanut. Vaikka kunnat tekivät remontit ja yrittivät hankkia mm. helloja, tarvittiin silti lisätukea. Sitä saatiin muualta Suomesta hankittujen majojen kummiyhdistysten avulla. Kaikesta oli pulaa, ruoka-aineista, puhdistusaineista, astioista, huonekaluista jne. Hämeen-Satakunnan Piiriliitto lahjoitti huomattavan määrän huonekaluja majoja varten. Rahallista tukea saatiin myös Suomen Rajaseutuyhdistykseltä.

Majat tarjosivat teetä, korviketta ja ruokaa. Niissä oli yleensä kaksi makuuhuonetta toinen naisille, toinen miehille, joissa aluksi ei ollut patjoja vaan makuupaikkana oli paljas permanto. Marttamaja toimi matkailumajana niille, jotka tulivat etsimään kotejaan tai hautaamaan omaisiaan. Marttamajat eli myös *”Puolimatkan Krouvit”* olivat kuitenkin lämpimiä ja vapaita syöpäläisistä. Joissain majoissa kävi päivittäin tuhansia vieraita, tällaisia olivat Elisenvaara, Impilahti, Kaurila, Matkaselkä, Salmi ja Suojärvi.

Majoitus- ja ruokamaksut olivat kohtuulliset. Joskus myös koivikossa taivasallakin kiehui monta pataa aamusta iltaan korviketta ja ruokaa niin siirtoväelle kuin sotilaille.

Paikallisesti majat toimivat myös kylän kokoontumispaikkana, toimivatpa ne jossain kirkkoinakin. Niissä pidettiin sankarihautajaisia, häitä ja pikkujoulujuhliakin ja tietysti myös marttojen ensimmäisiä tilaisuuksia.

Viipurissa toimineen Karjalan piiriliiton alueella majoja perustettiin 29, josta toimimaan jäi 10. Sortavalassa toimineen Laatokan Karjalan piiriliitona alueella niitä oli 25, josta 14 lopetti toimintansa vuoden 1942 syksyyn mennessä, koska evakoiden palattua matkalaisia ei enää riittänyt kaikkiin majoihin. Majoja perustettiin jonkin verran myös Pohjois-Karjalaan. Lisäksi marttamajan tapaan toimi yksiköitä Kainuussa sekä muutamilla rautateiden risteysasemilla kuten Tampereella ja Jyväskylässä. Jaakkimassa ollut marttamaja toimi ainakin vielä vuoden 1942 lopulla.

Kotona Karjalassa

Pula-aika leimasi kaikkea sota-ajan neuvontaa. Ruokatalousneuvonnassa pidettiin havaintokursseja ja havaintoesityksiä, koska elintarvikepula esti pitempiaikaisten kurssien pidon. Aiheina olivat pula-ajan ruoat ja leivonnaiset, piirakat, kalaruoat, voin korvikkeet ja erilaiset kasvisruoat ja luonnontuotteet. Syksyllä tehtiin sieni- ja marjaretkiä sekä järjestettiin sienipäivät ja näyttelyitä.

Kodinhoidon neuvonta keskittyi puhdistusaineisiin ja -välineisiin. Koska saippua oli kortilla ja muitakin puhdistusaineita ja -välineitä oli niukasti, tarvittiin toimivia kotikonsteja. Vuoden 1940 suosituin kurssi oli saippuanteko, myöhemmin myös puhdistusvälinekurssit kokosivat väkeä.

Eläinten karvojakin otettiin vastaan kankaankudontaa varten. Hamppua viljeltiin köyden punomista varten ja piiriliitto hankki köydentekovälineitä. Köyttä tarvittiin kotitalouksissa mm pyykkinaruina, ohjaksina sekä metsätöissä.

Puutarhaneuvonnan suurin haaste oli viljelyspalstojen hankkiminen etenkin siirtoväelle ja asutuskeskusten maattomille perheille, samoin siemenien ja taimien välitys sekä palstojen hoitoon ohjaaminen. Vihannesviljelykamppailun iskulauseena oli "puoli kiloa vihanneksia henkeä kohden päivässä" – viisas neuvo näinäkin päivinä.

Laatokan Karjalan Marttapiiriliitto muutti Jyväskylästä takaisin Sortavalaan lokakuussa 1941.

Kuva 23 Laatokan Karjalan Marttapiiriliiton neuvojapäivät Sortavalassa 1943 NNKYn talossa.

Kuvassa olevia henkilöitä: Aune Jaatinen myöh. Janatuinen (Sortavalan mlk Melloinen), Vappu Everi os Toiviainen (Kurkijoki), Martta-piiriliiton kanslisti Poppius, Armi Vuorinen, Marttaliiton arkkitehti Lehto(vaara?) (Helsinki), Anni Toroi (myöh. Tsupari) (Salmi) ja Lempi Ahokivi (Suistamo). Kuvassa saattaa olla myös Martta Komonen (myöh. Ylhäinen) Jaakkimasta.

Tarpeeseen tullut tiivis neuvontatyö sai vastapainokseen runsaasti paikallisten marttojen pitämiä juhlia. Jotkut yhdistykset pitivät jopa viidet juhlat vuoden 1943 aikana. Niinpä Laatokan-Karjalan piirin alueella pidettiin 423 juhlatilaisuutta vuodessa. Koska joka kunnassa oli marttaneuvoja, uusia yhdistyksiä ja kerhoja perustettiin lähes kaikkialle, missä niitä ei vielä ollut.

Syksyn aikana kuultiin luentoja mm aiheesta: *”Mitä syksyn korvikepöytään”* ja opeteltiin puupohjakenkien tekoa. Talkoita järjestettiin useita niin aseveli-, invalidi- ja muiden huoltoa tarvitsevien perheiden hyväksi. Lasten vaatteita jaettiin useisiin rajaseutupitäjiin.

Muutamat marttayhdistykset ottivat sotaorpoja kummilapsikseen ja avustivat heitä kuukausittain. Kotitalousneuvojan apua tarvittiin myös silloin, kun suunniteltiin siirtoväen nuorten ammattikouluihin pääsymahdollisuuksia.

Karjala jätetään viimeisen kerran

Vuoden 1944 yleisaiheena oli vaatekysymys ja vaatepulan torjumiseksi tehtiin työtä raaka-aineita hankkimalla. Pellavaa ja hamppua pantiin maahan ja yritettiin saada lammaskantaa lisätyksi. Puutarhoja oli kunnostettu ja kevättä varten tehty 100 uutta puutarhasuunnitelmaa, jotka vain odottivat toteutumistaan. Normaali toiminta ja ahkera juhlinta jatkuivat kevään 1944.

Juhannuksen tienoilla ihmiset alkoivat siirtää tavaroitaan varmuuden vuoksi turvaan Savoon ja Pohjois-Karjalaan. Virastot pakkasivat arkistojaan ja yritykset varastojaan ja tuotantovälineitään mahdollisuuksien mukaan. Laatokan Karjalan Marttapiiriliiton alueella alettiin harmitella heinäkuun edetessä äkkinäisiä päätöksiä, sillä turvaan oli lähetetty huonekalut ja petivaatteet ja paljon muuta tarpeellista, joilla olisi ollut vielä paljon käyttöä.

Nopeimmat emännät ehtivät vielä korjata pellavasatonsakin ennen kuin lopullinen evakkokäsky tuli. Eräs marttaneuvoja kertoi olleensa yhteensä 11 kertaa heinäteko- ja viljankorjuutalkoissa sinä kesänä. Vaikka säät suosivatkin korjuuta, jäi Karjalan peltoihin silti laskelmien mukaan noin 3 miljoonaa kiloa viljaa ja lähes koko peruna- ja juurikassato.

Sodan jälkeen

Karjalassa sijainneiden yhdistysten toimintaa leimasi voimakkaasti 1940-luvulle sijoittuneet kaksi evakkoreissua. Marttatoimintaa se ei kuitenkaan vähentänyt, päinvastoin. Tarve oppia uutta ja kuulua yhteen levitti toimintaa uusillekin alueille. Sodan jälkeen marttayhdistyksiä perustettiin uudella innolla kaikkiin piiriliittoihin.

Tarvikkeista oli pulaa niin sota-aikaan kuin sitä seuranneena jälleenrakennusaikanakin. Martat yrittivät omalta osaltaan lievittää pulaa välittämällä tarvikkeita, joita oli mahdollista saada myyntiin tai jaettavaksi.

Sodan jälkeen yritettiin päästä nopeasti tavalliseen arkeen. Käsityökurssit ja kodin sisustuskurssit sekä erityisesti uudet morsiuskurssit tulivat hyvin suosituiksi 1940-luvun lopulla.

Morsiuskurssit saattoivat kestää jopa kolmekin viikkoa siten, että iltaisin kokoonnuttiin muutamiksi tunneiksi. Opetusta annettiin kaikesta oman kodin askareesta niin luentoina kuin havainnointiesityksinäkin. Aiheita olivat mm: lihan käsittely, viherkasvit, kodin siivoustyöt, kodin kirjanpito, sukupuolitaudit, kodin hengen ja sisäisen elämän vaaliminen, äitiyshuolto raskauden aikana ja pikkulasten ruokinta – siis kaikkea mitä uuden morsiamen tuli tietää ja osata.

Marttaliiton 50-vuotisjuhlia juhlittiin jokaisessa yhdistyksessä, olihan vuoden 1949 teemana Juhlavuosi. Juhlaa varten teetettiin vihdoin liiton oma lippu, jonka suunnitteli Eva von Weissenberg. Helsingissä pidettyyn pääjuhlaan liittynyt jumalanpalvelus jouduttiin pitämään kolmessa kirkossa suuren osallistujamäärän vuoksi, joista marssittiin juhlavassa lippukulkueessa kirkkokahveille Helsingin Messuhalliin. Vuosikokouksen jälkeisessä juhlassa oli mukana 7 000 kutsuvierasta ja marttapukuista marttaa. Yhdessä Finlands svenska Marthaförbundin kanssa järjestettiin mittava käsityönäyttely.

Juhlan kunniaksi ilmestyi Marttaliiton ensimmäinen varsinainen historiikki Marttatoiminta 1899–1949 ja ”Marttojen toimia” -elokuva. Myöhemmin ilmestyi samasta aineistosta kuvattu samanniminen marttatoimintaa esittelevä kuvakirja.

Emäntälehdessäkin juhlittiin 50-vuotiasta järjestöä. Siellä olleessa artikkelissa presidentin rouva Ester Ståhlberg – marttajäsen hänkin - muisteli, kuinka viipurilaiset martat onnittelivat vuonna 1920 vihittyä rouva Ståhlbergiä tekstillä: *"Kyllä Suomen ensimmäinen presidentti mahtaa olla viisas mies, koska hän on valinnut martan puolisokseen."*

Siirtomartat

Jatkosodan jälkeen molemmat luovutetun Karjalan alueella toimineet marttapiiriliitot jatkoivat toimintaansa. Viipurissa aiemmin toiminut Karjalan Marttapiiriliitto perusti toimistonsa vuonna 1944 Helsinkiin, jossa sen nimeksi vähitellen muodostui Siirtomarttojen Eteläinen piiriliitto. Laatokan Karjalan Marttapiiriliitto, myöhemmin Siirtomarttojen Pohjoinen Piiriliitto toimisto siirtyi Viipurista Jyväskylään. Sen toimialueen martat päätyivät evakkoon pääosin Savoon ja Pohjois-Karjalaan.

Heti sodan jälkeen luovutetun alueen piiriliittojen henkilökunta neuvojista huoltoemäntiin määrättiin siirtoväen majoitus- ja muonitustehtäviin. Heidän tuli huolehtia erityisesti lapsista, vanhuksista ja sairaista. Myöhemmin henkilökunta otti tehtäväkseen siirtoväen tavaroiden kuivattelun ja muunlaisen tavaroiden pelastamisen melkein viidestä sadasta eri varastorakennuksessa.

Niin Karjalan martatkin lopulta sijoittuivat paikallisiin marttayhdistyksiin Kanta-Suomeen tai he perustivat uusia yhdistyksiä uusille asuinsijoilleen.

Marttojen sosiaalinen tarve

Martat olivat ensimmäinen kodin ulkopuolinen harrastus ja yhdistyksen kurssit tarjosivat kansakoulun jälkeen ainoan mahdollisuuden tietojen saamiseen ja uusien asioiden oppimiseen. Syrjäkylillä ei ollut muita koulutusmahdollisuuksia tai perheen vähävaraisuus oli esteenä opintien jatkamiselle.

Laatokan karjalaisessa marttatyössä oli melko yleisenä piirteenä se, että rintamailla[1] oltiin hitaampia ja vähemmän innostuneita. Rajaseudulla kaikki kansankerroksen omaksuivat voimakkaimmin marttatoiminnan.

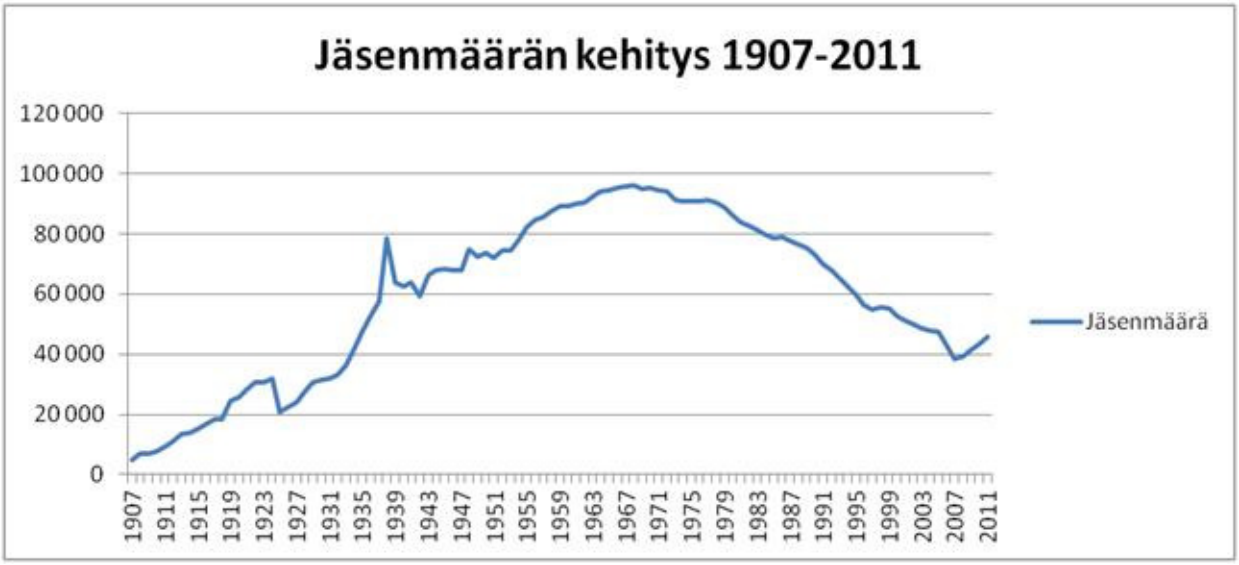

Kuva 24 Jäsenmäärän kehitys 1907 - 2011

Yksi syy siihen, mikä sai kymmenet tuhannet naiset liittymään nimenomaan kansanvalistushenkiseen Marttajärjestöön on se, että neuvojien aikaansaamat, selkeät ja ulospäinkin näkyvät parannukset kodeissa (esim. kasvimaat), saivat ympäristössä aikaan naapurikateutta ja niin myös omaan kotiin haluttiin uutta opastusta ja kursseja.

Naapurikateuden lisäksi tarkat järjestämisohjeet rohkaisivat yhteisöissä kilpailua ja tarkkailua, joka lisäsi omalta osaltaan innostuta - tai pakkoa - tehdä suurempia muutoksia myös omissa tottumuksissa ja oman kodin ympäristössä.

[1] Rintamaa on vanha sana, joka tarkoittaa Suomessa lähinnä maanviljelijä-yhteisöjen asuttamaa tai asutuksen läheistä aluetta vastakohtana asumattomalle tai vain harvaan asutulle erämaalle, jonka luonnonvaroja yhteisö kuitenkin hyödynsi. Lähde: wikipedia.org

Martat ja muut naisasiayhdistykset

Maatalousyhdistysten naisosastot - Maatalousnaiset

Vuosien aikana Maamiesseurojen ja Marttayhdistysten toiminta on kulkenut myös karjalaisissa pitäjissä rinta rinnan. Selkeä työnjako oli helppoa marttatoiminnan alkuvuosina. Tätä hyvää yhteistyötä Maamiesseurojen ja marttojen kesken kuvaa nimimerkin ”Mattinne” Maa-lehdessä julkaisema teksti:

> *”Maamiesseura ja marttayhdistykset toimivat kaikkialle käsi kädessä, aivan kuin veli ja sisar samassa perheessä, toinen toistansa tukien, toistensa pyrintöjä edistäen.”*

Raudussa martat voittivat maamiesseuran puolelleen järjestämällä marttojen ja maamiesseuran ”kihlajaiset” vuonna 1919. Martat laittoivat juhlapäivälliset, jonne maamiesseuran jäsenet kutsuttiin vieraiksi. Niin luotiin pohja alkavalle yhteistyölle.

Marttayhdistysten ja Maamiesseurojen välillä oli sanaton sopimus, että Maamiesseurojen naisosastoja ei perustettaisi niille paikkakunnille, joilla oli marttayhdistys. Näin haluttiin välttää kilpailua.

Kun kuitenkin vuoden 1914 jälkeen Maamiesseurat alkoivat perustaa omia naisosastojaan, työnjako hankaloitui. Maamiesseurat pyrkivät myös pari vuotta myöhemmin siihen, että Marttajärjestö olisi liittynyt Maamiesseurojen alaisuuteen, mutta se käynyt Marttaliitolle, jonka näkökannasta katsoen naisen oli kyettävä itsenäiseen toimintaan.

Maatalousnaisten ja Marttayhdistysten käytännön toimissa ei Laatokan Karjalassa ollut kovinkaan suuria eroja. Maatalousnaiset ja marttayhdistykset toimivat paikallistasolla hyvin samalla tavoin. Toiminnan pääpaino oli kotitalousneuvonnassa ja erilaisten tapahtumien järjestämisessä. Molemmat toimivat myös tiiviissä yhteistyössä paikallisten maamiesseurojen kanssa aina 1930-luvun puoliväliin saakka.

Martat ja maatalousnaiset jatkoivat yhteistyötä hyvin – tietysti paikkakunnasta riippuen. Yhteistyön tiiviyttä kuvaa hyvin se, kun eräässä pitäjässä perustamiskokouksessa keskusteltiin jopa siitä pitäisikö sinä iltana paikkakunnalle perustaa maatalousnaisosasto vai marttayhdistys – sitä tarina ei kerro kumpi yhdistys lopulta perustettiin.

Laatokan Karjalassa järjestöjen yhteistoiminta viileni, kun Laatokan Karjalan marttayhdistysten piiriliitto muuttui kaupunkilaisjohtoiseksi. Myös molemmat järjestöt laajenivat nopeasti. Järjestöjen ohjelmasta löytyi niin paljon yhteisiä päämääriä ja samoja työmuotoja, ettei päällekkäisyyksiä voitu välttää. Lopulta Martat ja maatalousnaiset kävivät joillakin seuduilla ja toiminta-aloilla kiivasta kilpailua jäsenistä, määrärahoista ja vaikutusvallasta.

Lotta Svärd- yhdistys

Karjalainen nainen alkoi saada kodin uudistusten myötä jo omaa vapaa-aikaakin. Hänellä oli useampi mieluinen naisasialiikkeen harrastusvaihtoehto valittavanaan: martat, maatalousnaiset, lotat, nuorisoyhdistykset joissa kuitenkin yleensä toimittiin miesten kanssa rinta rinnan.

Lotta Svärd yhdistys miellettiin usein nuorten naisten harrastukseksi, mutta Martat sen sijaan vanhempien naisten yhdistykseksi. *”Taishan ne Martat olla lottien mielestä vähän ”mummojen” yhdistys”*. Tyypillistä kuitenkin oli usean yhdisttyksen päällekkäisjäsenyys, minkä eräs karjalainen isäntä ilmaisi tokaisullaan: *”Nykyaja naise nim on Martta tahi Lotta”*.

Kurkijoki

Kuva 25 Kurkijoen kartta

Kurkijoen pitäjässä oli 37 kylää. Kurkijoki oli ensimmäinen laatokankarjalainen maaseudun marttapitäjä, sillä Kurkijoen Marttayhdistys perustettiin siellä Aromäellä Pekka Anttosen talossa jo joulukuussa 1905. Tätä ennen oli toiminut Isäntä- ja Emäntäyhdistys. Yhdistykseen kuului jo ensimmäisenä vuotena 178 jäsentä 32 eri kylästä.

Vuonna 1944 suuressa pitäjässä oli yhteensä 2 marttayhdistystä sekä jopa 26 marttakerhoa. Jäseniä oli yhtensä melkein 800 henkilöä.

Kurkijoella toimi kotitalous- ja maatalouskerhoneuvojana vuonna 1939 marttayhdistyksen palkkaamana Elli Saunisto, toimiaika ympärivuotisesti 365 päivää. Kyläkerhoja oli toiminnassa kaikkiaan seitsemän evakkoon lähdettäessä.

Kurkijoen Marttayhdistys toimii vireänä tänäkin päivänä Loimaalla.

Elisenvaaran Marttayhdistys

Elisenvaaran Marttayhdistys perustettiin vuonna 1931. Heti alkuun yhdistys sai runsaasti innokkaita jäseniä. Toimintaa laajennettiin ja jo parin vuoden kuluttua perustettiin kerhot Marianvaaraan sekä Räihävaaraan. Vuonna 1943 jäseniä oli jo 80 henkeä.

Eeva Kiiski ja Hilja Tikkanen olivat yhdistyksen monipuolisen toiminnan järjestelijöitä. He vuorottelivat yhdessä Hanna Veijalaisen kanssa sihteerin, rahastonhoitajan ja puheenjohtajan tehtävissä.

Kurkijoella oli ollut kutomakurssitoimintaa jo vuodesta 1907 alkaen. Kun martat olivat saaneet hyvää opetusta ja olivat taitaviakin, keksivät he ryhtyä hankkimaan varoja kutomatuotteillaan. Erityisen kuuluisia olivat Kurkijoen marttojen ikkunaverhokankaat, joita he kotitöinään kutoivat. Valmiit kankaat emännät toivat maanviljelyskoululle, missä ruokasalin pöytään oli pykälöity metrimitta ja siinä kankaat mitattiin myytäviksi aina Helsinkiä, Viipuria ja ulkomaita myöden.

Elisenvaaran martat ottivat osaa maanpuolustustehtäviin. He pesivät sotilaiden vaatteita ja ompelivat uusia omilla ja kunnan varoilla ostetuista kankaista.

Kuva 26 Kurkijoen marttoja vuonna 1909

Marttala

Vuonna 1911 Kurkijoen martat hankkivat itselleen oman toimitalon, Marttalan. Tämä hake olikin ensimmäinen lajiaan koko Suomen Marttayhdistyksissä. Sopivana pidettiin muurari Hakkaraisen omistamaa taloa, joka tontteineen hankittiin marttayhdistyksen omistukseen marraskuussa 1911.

Kauppahinnan maksamiseksi otettiin aluksi laina rovastinna Arokalliolta. Lainaa maksettiin hiljalleen takaisin ja loppuosa talon hinnasta saatiin kokoon joulukuussa 1913 pidetyillä arpajaisilla, jotka tuottivat melkein puolet talon ostohinnan arvosta.

Arpajaisvoittoja valmistettiin eri kylissä ympäri pitäjää. Kun pyydettiin kenraalikuvernööriltä lupaa arpajaisten pitoon, tuli kieltävä vastaus, mutta kun toisella kertaa useat emännät allekirjoittivat anomuksen, lupa lopulta saatiin. Arpajaisten jälkeen talo oli täysin velaton. Se oli myös koko Suomen ensimmäinen marttayhdistyksen oma talo.

Kuva 27 Värjäyskurssit Marttalassa

Marttalassa oli iso tupa, jossa kaikki tilaisuudet pidettiin ja lisäksi 2 huonetta neuvojille ja 2 huonetta diakonissan vuokra-asuntona. Marttalassa oli myös munien vastaanottokeskus jota neuvojat hoitivat ja oma kirjasto, joka käsitti yli 600 nidettä. Marttalassa oli lainattavia työvälineitä: kangaspuita, pellavaloukkuja, luumylly ym. Mehujen, hillojen, sienien ja sipulien myyntiä hoidettiin Marttalasta käsin aina Viipuria ja Helsinkiä myöden.

Marttalaan hankittiin puhelin vuonna 1912, sähkövalot talo sai vuonna 1919 ja sähköpatterit vuonna 1925. Marttaemäntien työn kerrotaan olleen niin suuresti paikkakunnan miesväen arvostamaa, että isännät auttoivat Marttalaa ilmaisilla polttopuilla.

> ***”Kukapa nyt, varsinkin sunnuntaiaamuna kirkkomatkallaan, ei olisi Marttalassa pistäytynyt. Olihan sitä kirjojen lainaamista, kankaiden kyselemistä, keneltä uupui lankoja, keneltä oli leimasinmuste lopussa tai koko leimasin särkynyt. Erehtyipä joku munatiliänsäkin sunnuntaiaamuna hakemaan. Kaikkia sitä Marttalasta sai, luuryyniä ja pesämunia kanoille. Vieläpä sekin luonnon salaisuus siellä tutkittiin, että mistä munasta tulee kana, mistä kukko.”***

Marianvaaran Marttakerho

Marianvaaran kylä sijaitsi Kurkijoen pitäjän pohjoislaidalla Lumivaaran rajalla. Marianvaara oli yhteydessä enemmän 7 kilometrin päässä olevaan Lumivaaran Ihalan asemanseutuun kuin 10 kilometrin päässä olevaan Elisenvaaraan tai vielä kauempana sijaitsevaan Lopottiin eli Kurkijoen kauppalaan.

Marianvaaran Marttakerho perustettiin vuonna 1932, mutta varsinainen toiminta alkoi vasta seuraavana vuonna. Vaikka Marttakerho kuului Elisenvaaran Marttayhdistyksen, ei pitkän välimatkan takia yhteistyötä ollut käytännössä kovinkaan paljon.

Kerho ei toiminut vuosina 1945–1950, mutta aloitti uudelleen toimintansa lokakuussa 1951 Kurkijoen Marttayhdistyksen alaisena kerhona Alastaron Virttaalla. Marttakerhon lopullinen lopettamiskokous pidettiin 3.2.1977

Marianvaaralainen Liisa Pukkinen (os. Lankinen) muistelee kylänsä marttatoimintaa:

”Marttakerhon puheenjohtajana ja vetäjänä toimi Parikkalasta kotoisin oleva kylän kansakoulunopettaja Irja Littunen. Hän toimi puheenjohtajana koko Karjalassa oloajan vuodesta 1932, vuoteen 1944.

Itse toimin Littusen apulaisena, minusta kaavailtiin kerhoneuvojaa ja siitä syystä minä sain kiertää Littusen mukana monessa paikkaa. Kiertävänä neuvojana toimi Helmi Nissinen. Neuvoja kävi vakituisesti kerran kuukaudessa ja hän viipyi yleensä noin viikon ajan. Neuvoja majoittui meillä kotona Lankisilla, kun tuvassa oli tilaa ja kurssit pidettiin pääasiassa aina meillä.

Martat pitivät ompeluseuroja ja keittokursseja paljon. Marianvaaran kurssit pidettiin Lankisilla, kun meillä oli niin suuri tupa, että sinne mahtui jopa seitsemän isoa 8 metristä mattoa.

Ruokakursseilla tehtiin uuniruokaa, paistettiin piirakoita, lanttukuutioista tehtiin paljon. Raaka lanttu kuutioitiin sentin kuutioiksi ja paistettiin voissa pannulla. Opettelimme myös kesäkeiton tekoa marttojen opeilla – se oli ensimmäinen ohje mitä opeteltiin. Keittoon laitettiin kaikkia juurikasveja jotka keitettiin ensin vedessä ja lopuksi tehtiin maitoon. Isolle perheelle tehtiin 10 litran kattilallinen kesäkeittoa. Ruokakursseilla tehtiin myös erikoisempia kastikkeita ja yhteisiä leipomakursseja pidettiin. Sieniä - karvalaukkua ja haapasientä - kerättiin monta korveellista ja ne perattiin, keitettiin ja suolattiin.

Piirakoita paistettiin ja kesällä martoilla oli mukana isot kopalliset piirakka ja munavoita, joita myytiin kärryistä uimapaikalla ihmisille. Kaikki piiraat menivät ja myyntirahat tulivat yhdistykselle.

Retkiä marttakerho teki paljon. Kesäisin tehtiin usein pyöräretkiä pitkienkin matkojen päähän - 20 tai jopa 40 kilometriäkin. Jos sattui lampi matkan varrelle, niin pysähdyttiin uimaan. Jos tehtiin oikein pitkä matka, niin jäätiin yöksi heinälatoon tai riiheen matkan varrelle. Kerran käytiin Uukuniemen orpokodilla pyöräretkellä.

Tehtiin pyöräretki myös Lumivaaran Marttoihin Huhtervuun. Illalla oli ohjelmaa ja esitettiin erilaisia näytöskappaleita. Sitten juotiin kahvit ja pullanisut. Siellä oli aina hyvä vastaanotto.

Marttakerholla oli oma tanssiryhmä ja kansantanssia ohjelmassa oli paljon. Meillä oli omat kansallispuvut jos ei omaa pukua ollut, niin niitä lainattiin. Minäkin sain aina puvun lainaksi naapurista. Opettaja Littunen soitti ja ohjasi ja hän aina ensiksi itse näytti miten pitää tanssia.

Yhdistyksellä oli oma pellavan loukutuskone, jota vuokrattiin kyläläisille. Vanhat mummot tekivät loukutuksen, ei meillä nuorilla ollut siihen asiaa. Kaikki kun oli tehty, niin lopulta viimeiseksi laitettiin vanha lierihattu koneen läpi ja kyllä se oli hauskaa. Loukutuskone tuli mukaan evakossa Viitasaarelle ja takaisin Kurkijoelle, mutta viimeisessä evakuoinnissa se jäi sille tielle.

Käsityökerhossa kudottiin pöytäliinoja, sängynpeittoja ja pyyhkeitä. Minulla on tallessa Kurkijoella kudottuja pellavaliinoja – iso pinkka niitä hantuukeja, joissa on nimikirjaimet ”LL” merkattu punaisella merkkauslangalla. Ne on vieläkin kuin suoraan kangaspuista otettu - ei ole edes kasteltu tai käytetty, niin hyvänä niitä on pidetty. Eihän nuoret enää osaa niitä arvostaa. Vanhoille miehille piti aina olla karkea pellavaliina johon saivat sitten hinkata itsensä.

Martat kilpailivat kasvitarhan pidosta. Meilläkin oli talossa neljä kerholaista ja jokaisella oli 10m x 10m eli aarin kokoinen oma maatilkku jota hoidettiin. Niistä kitkettiin rikkaruohot ja isäksi kaikki 10 minuutin kastelutkin merkittiin tarkkaan kirjaan. Kukaan ei saanut käydä tekemässä mitään toisen palstalla. Lopuksi punnittiin, paljoko suurin lanttu painoi ja porkkanat. Palkinnoksi sai merkin – en saanut ensimmäisen luokan merkkiä.

Hautausmaapäivinä siivottiin hautoja, ainakin kolmena eri kertana vietiin omat vesisangot hautausmaalle. Siellä istutettiin kukkia joita pidettiin kunnossa ja lakaistiin ympäristöt.

Sota-aikana muonitettiin tuhansia miehiä Jaakkiman vaneritehtaalla Laatokan rannalla. Heille keitettiin ja jaettiin siellä keittoa. Marttailloissa tehtiin jalkarättejä ja sukkia rintamalle.

Liisa Pukkisen (os. Lankinen) arkistoista löytyi ensimmäisen marttajuhlan tervehdyspuhe välirauhan aikana kotona Marianvaarassa.

Kirjoittanut Liisa Lankinen, n. 19 vuotiaana (1940 tai 1941)

”Hyvät vieraamme,

Ihmisen elämähalulle on tärkeätä, että hän on reippaalla mielellä ja toivorikas. Jokainen tiedämme, että sitten kun mielemme on reipas ja rohkea, on työnteko paljon helpompaa kuin silloin, kun mieli on raskas ja murheen painama. Miten kevyesti työ luistaakaan ja miten innokkaasti sitä tekeekään silloin kuin on valpas ja valoisa päämäärä edessä.

Me elämme nyt maailman sodan ja oman sotamme koettelemuksissa. Ajan ankeus tahtoo väkisinkin painaa mielialaamme. Kun ajattelee kaikkia niitä vaikeuksia joissa nyt oma ja koko maailma kamppailee. Mutta kuitenkin nyt juuri meiltä odotetaan tarmoa, yrittäjyyttä ja työtä, sillä nämä juuri johtavat meidät nopeammin ulos vaikeuksistamme. Työtä ja tarmoa odottaa meiltä nyt oma kotimme ja isänmaamme.

Mehän tiedämme, että kaikilla asioilla on valo- ja varjopuolensa. Tulemmeko ajatelleeksi nykyisin ajan valopuolia sillä niitäkin on paljon. Olemmeko koskaan ennen tunteneet oman kodin rakkautta siinä määrin kuin nyt? Meidän on myönnettävä, että vasta sota meille sen opetti, samoin isänmaan rakkaus ja vapaus. Isänmaan menettämisen vaara sen meille opetti. Nyt tiedämme myös sen mitä vieraskin oman kansamme jäsen meille merkitsee.

Kun seuraamme Marttakerhon toimintaa niin huomaamme, että aina pyritään vain eteenpäin. Sen harrastus kasvaa suurella yhteisvoimalla toinen toistaan tukien. Marttatoiminnassa tarvitaan myös paljon yritteliäisyyttä. Nykyinen aika opettaa meitä – ei ainoastaan hengessä ihailemaan Saarijärven Paavon ajatustapaa ja tekoja - vaan myöskin teoin noudattamaan hänen esimerkkiään.

Nyt on oma kokemuksemme osoittanut, että miten riippuvaisia me ihmiset olemme toisistamme. Tämä vaikea aika on lopultakin avannut silmämme näkemään yhteistoiminnan merkityksen. Voimme todeta, että nykyaikana on siis valopuolia! Samoin on myös ilon aihetta. Pula-ajat valistava ja kehittävät ihmisiä. Ne panevat ihmisen ajattelemaan, keksimään, kehittämään ja seuraamaan aikaansa. Se pakottaa meitä omaksumaan uusia ajatuksia, työtapoja ja taitoja. Vaikea aika vie kehitystä voimakkaasti eteenpäin.

Me kuljemme nyt kevättä kohti. Talven pimeys on jo väistymässä. Päivät pitenevät jo nopeasti ja voimakkaasti. Monet työt mitkä talvella valon puutteessa oli jätettävä tekemättä, voidaan nyt jo suorittaa. Miten toivorikasta onkaan tämä valoa kohti kulkeminen. Vielä kuukausi niin talven valta on loppunut, lehti puhkee puihin, linnut laulavat ja valoa riittää sekä päiväksi, että yöksi. Ei kestä enää kauan, kun saamme laskea karjan laitumelle ja ruveta toukotöihin hyvän sadon toivossa.

Me tiedämme myös jokainen, että samalla kun talven jälkeen tulee kevät ja kesä, pimeys muuttuu valoksi. Tuiman talven pakkaset vaihtuvat kesäpäiviksi. Samalla tavoin vaihtuvat myöskin vaikeat ajat kerran taas onnellisiksi hyviksi ajoiksi.

Marttayhdistyksen puolesta toivotan teidät kaikki sydämellisesti tervetulleeksi juhlaamme. Toivoen, että te tulette täällä viihtymään.”

Jaakkima

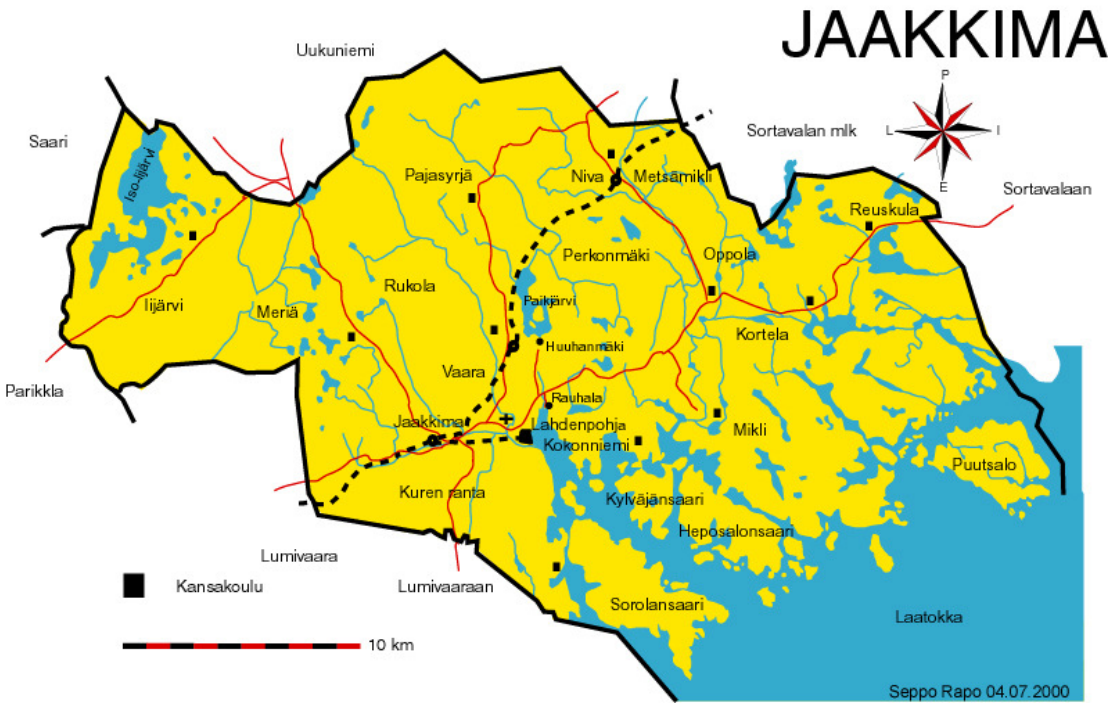

Kuva 28 Jaakkiman kartta

Jaakkimassa toimi kolme marttayhdistystä: Jaakkiman Marttayhdistys Lahdenpohjan kauppalassa, Jaakkiman Kortelan Marttayhdistys sekä Reuskulan Marttayhdistys Reuskulan kylässä.

Vuonna 1938 Jaakkiman yhdistyksissä oli yhteensä 155 jäsentä, tapaamisia ja marttailtoja oli 100 kertaa, lisäksi suullisia esityksiä oli 36 kertaa ja emäntäpäiviä, juhlia tai iltamia pidettiin vuoden aikana jopa 14 kertaa. Tuona vuonna Jaakkiman kunnan alueella istutettiin yhteensä 2500 hedelmäpuuta, marjapensasta tahi taimea. Vertailun vuoksi naapuripitäjä Lumivaarassa ei tuona aika ollut kirjattu mitään istutettavan ja Kurkijoellakin oli vain 240 istutusta.

Maire Jussila kertoo äitinsä marttamuistoja Jaakkiman Kuhkaasta vuodelta 1918. Kuhkaa liitettiin myöhemmin Lumivaaran pitäjään, kun se erkani Jaakkimasta:

> ***”Äitini Hilda Lätti o.s. Sihvonen, syntyi 11.3.1905 Jaakkiman pitäjän Kuhkaan kylässä, Kärpäsensaaren Kipossa. Vuonna 1908 tai 1909 perhe muutti Sipronsaaren Kippoon. Vuoden 1923 alusta Kuhkaan kylästä tuli osa Lumivaaran pitäjää.***
>
> ***Äidin kertoman mukaan silloin, kun hän kävi koulua, koulu oli mantereella. Koulu oli kolmen kylän, Kesvalahti, Kalksalo ja Kuhkaa, yhteinen. Tämä lienee ollut Kesvalahden kansakoulupiiri.***
>
> ***Muistelmissaan äitini kertoo, että vuoden 1918 keväällä Marttojen neuvojat tulivat sinne saaristoon neuvomaan kasvisten kasvatusta ja syksyllä oli sitten kasvisruokakurssi. Punajuurien laitosta hän kertoo, että lehdet käytettiin niin kuin nykyisin pinaatit; lehtirangat kypsennettiin johonkin kastikkeeseen.***

Punajuuret keitettiin vedessä ja vesi siilattiin ja suurustettiin perunajauhoilla. Näin saatiin jälkiruokakiisseli mikä syötiin maidon kanssa. Kurssi kesti useamman päivän ja lopuksi oli oikein isot maistiaiset koko kylän väelle. Kurssilaiset olivat enimmäkseen kylän nuoria.

Äiti avioitui v 1925 ja perhe muutti v 1927 Lahdenpohjan kauppalaan. Innokas Martta hän oli kyllä koko 90- vuotisen elämänsä.

Oheisen ensimmäisen palkinnon kunniakirjan äitini sai 6.10.1918 osallistuttuaan kasvitarhatuotteiden näyttelyyn ollessaan 13-vuotias. Kunniakirjassa lukee:

Kesvalahden kansakoulupiirin Sota-Martat on antanut tämän Kunniakirjan vastaava I:stä palkintoa Hilda Sihvoselle kasvitarhatuotteiden näyttelyssä lokakuun 6 pnä 1918.

Lyyli Huovinen
Juho Hannonen

Eino A. Vaahersalo
Lauri Sihvonen

Kuva 29 Kunniakirja vuodelta 1918

Kuva 30 Marttapiiriliiton järjestämät kurssit 24.8.1930

Seuraavat jaakkimalaiset naiset olivat toimihenkilöinä Itä-Karjalan piiriliiton alaisissa yhdistyksissä:

1926	Jaakkiman Reuskulan Marttayhdistys	Maikki Tolkki
1927	Jaakkiman Reuskulan Marttayhdistys	Maikki Tolkki, Helmi Mustonen ja Hilja Natri
1929	Jaakkiman Marttayhdistys	Ida Löf, Lyyli Palvola, Mandi Luukko
1931	Jaakkiman Marttayhdistys	Elna Sinkkonen Lyyli Rydenfelt, Mandi Luukko
1932	Jaakkiman Marttayhdistys	Elna Sinkkonen Lyyli Rydenfelt, Mandi Luukko
	Jaakkiman Reuskulan Marttayhdistys	Maikki Tolkki, Anna Jääskeläinen, Hilja Natri
1933	Jaakkiman Marttayhdistys	Elna Sinkkonen, Aino Stulander, Anna-Maria Turkulainen
1934	Jaakkiman Marttayhdistys	Elna Sinkkonen
	Jaakkiman Reuskulan Marttayhdistys	Maikki Tolkki

Kuva 31 Marttajuhlat Jaakkiman Kristillisellä Kansanopistolla
Vuosiluku ei tiedossa. Kuvaaja Juho Rapo

Reuskulan Marttayhdistys

Jaakkiman ensimmäinen marttayhdistys perustettiin Reuskulassa vuonna 1926, vasta sen jälkeen tuli kirkonkylän eli Lahdenpohjan vuoro. Perustava kokous pidettiin Reuskulan kansakoululla 16. elokuuta 1926, mutta yhdistys rekisteröitiin yhdistysrekisteriin vasta yli kaksi vuotta myöhemmin 9. marraskuuta 1929.

”Marttatoiminta 1899–1949” kirjassa kuitenkin kerrotaan kananmunanmyynnistä kertovassa kappaleessa seuraavasti:

> ***”Tohtori Elli Saurio kertoo, että hänen ollessaan vuonna 1926 herättämässä henkiin Jaakkiman Reuskulan Marttayhdistystä, joka välillä oli nukahtanut lähes 10 vuotta, perustamiskokouksessa emännät ensimmäiseksi kysyivät: ”mitähän ne munista nyt mahtavat maksaa?”***

Yhdistyksen puheenjohtajana oli koko ajan rouva Maikki Tolkki, joka oli innokas martta. Jäseniä yhdistyksessä oli keskimäärin 50 henkeä. Yhdistys tuli toimineeksi kylässä 18 vuotta.

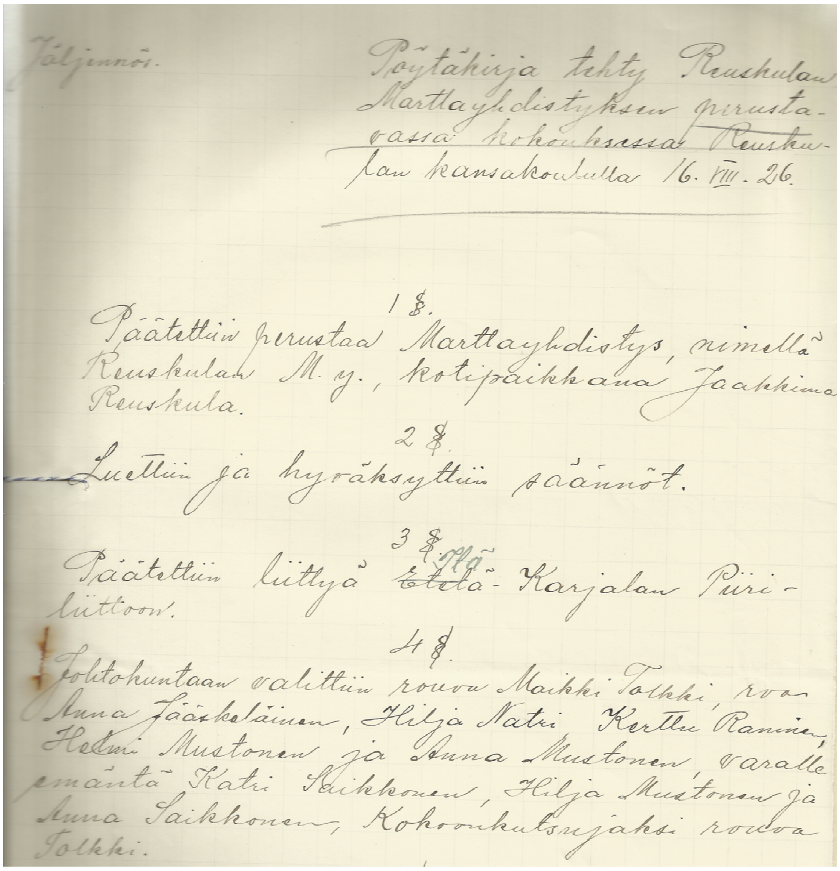

Jäljennös.

Pöytäkirja tehty Reuskulan Marttayhdistyksen perustavassa kokouksessa Reuskulan kansakoululla 16. VIII. 26.

1 §.
Päätettiin perustaa Marttayhdistys, nimellä Reuskulan M. y., kotipaikkana Jaakkima Reuskula.

2 §.
Luettiin ja hyväksyttiin säännöt.

3 §.
Päätettiin liittyä Etelä-Karjalan Piiriliittoon.

4 §.
Johtokuntaan valittiin rouvat Maikki Tolkki, Anna Jääskeläinen, Hilja Katri Kerttu Ranin, Helmi Mustonen ja Anna Mustonen, varalle emäntä Katri Saikkonen, Hilja Mustonen ja Anna Saikkonen, Kokoonkutsujaksi rouva Tolkki.

Kuva 32 Pöytäkirjanote Reuskulan Marttayhdistyksen perustavasta kokouksesta 16.9.1926

Tässä yhdistyksen perustajajäseniä – kaikki henkilöt Reuskulan kylästä:

Maikki Tolkki	puheenjohtaja
Kerttu Raninen	varapuheenjohtaja
Anna Jääskeläinen	sihteeri

Varsinaiset jäsenet:	**Varajäsenet:**
Maikki Tolkki	Katri Saikkonen
Kerttu Raninen	Hilja Mustonen
Anna Jääskeläinen	Anna Saikkonen
Hilja Natri	
Helmi Mustonen	
Anna Mustonen	

Jaakkiman Reuskulan Marttayhdistyksen toimihenkilöt vuonna 1940: Maikki Tolkki, Helmi Urkio, Anna Jääskeläinen ja Hilja Mustonen.

Terttu Rintamäki (os. Natri) kertoo muistojaan Jaakkiman Reuskulan Marttayhdistyksestä. Hänen äitinsä Hilja Natri toimi yhdistyksen sihteerinä. Hilja Natri voitti piiriliiton kolmannen sijan piiraidenvalmistuskilpailussa vuonna 1932.

”Reuskulan Marttayhdistys kokoontui keskiviikkoisin joka toinen viikko; puolipäivästä eteenpäin parisen tuntia ja lopetettiin ennen navettaan menoa. Kokoonnuttiin aina eri talossa jäsenistön luona. Tapaamisessa tarjottiin kahvit – ei mitään erikoisempaa tarjoilua. Tupa piti kuitenkin aina siivota ennen marttailtaa.

Kursseilla opittiin ja tehtiin paljon uutta. Kutomakursseilla kudottiin liinoja. Ompelukursseilla opetettiin reikäommelta. Koululla oli kesäisin kutomakurssit. Sinne saatiin kangaspuut kokoon, kun koululle mahtui hyvin. Ja jos jollakin oli iso tupa, niin silloin oli kangaspuut pystyssä ja kudottiin.

Karjanhoitokurssit olivat tärkeä monelle osallistujalle. Nuoremmat tytöt oppivat siinä karjanhoitoa jos eivät tykänneet, jos oma äiti opetti kotona. Niillä kursseille kerrottiin myös uusimmat tiedot ja opit. Meidänkin yhdistyksellä oli oma luumylly ja kanat saivat kivennäisaineita luumyllyssä jauhetusta luumurskasta.

Reskulan koululla pidettiin myyjäisiä, joissa oli myynnissä vaatetavaraa. Koululla pidettiin myös erilaisia tapahtumia ja martat auttoivat tapahtumien hoidossa. Tehtiin pieniä veneretkiä lähistön saariin. Marttojen Emäntälehti oli kovin luettu kotona”.

Kuva 33 Marttojen järjestämä keittokurssi Ruskealan koululla ehkä keväällä 1934

Pikkutyttö edessä Rauha Urkio. Toinen vasemmalta Helmi Urkio ja hänen vieressään tyttö Kerttu Pulli. Viides on Iida Ropponen ja kuudes henkilö vasemmalta Anna Rydenfelt.

Oikealta kolmas henkilö Sirkka Raninen.

Kuva 34 Reuskulan Martat Helsingissä toukokuussa 1939
eduskuntatalon rappusilla
Takarivi vasemmalta: Esteri Sihvonen ja Hilja Rydenfelt
Keskirivi vasemmalta: Hilda Sihvonen, Maikki Tolkki ja Paavilainen (etunimi ei tiedossa)
Eturivi vasemmalta: Anni Mustonen ja Maija Pulli

Kuva 35 Reuskulan Martat keittokurssilla Natrilla
Alarivissä ensimmäinen oikealla Hilja Natri

Kuva 36 Jaakkiman Reuskulan Martat ry, vuonna 1938 tai 1939

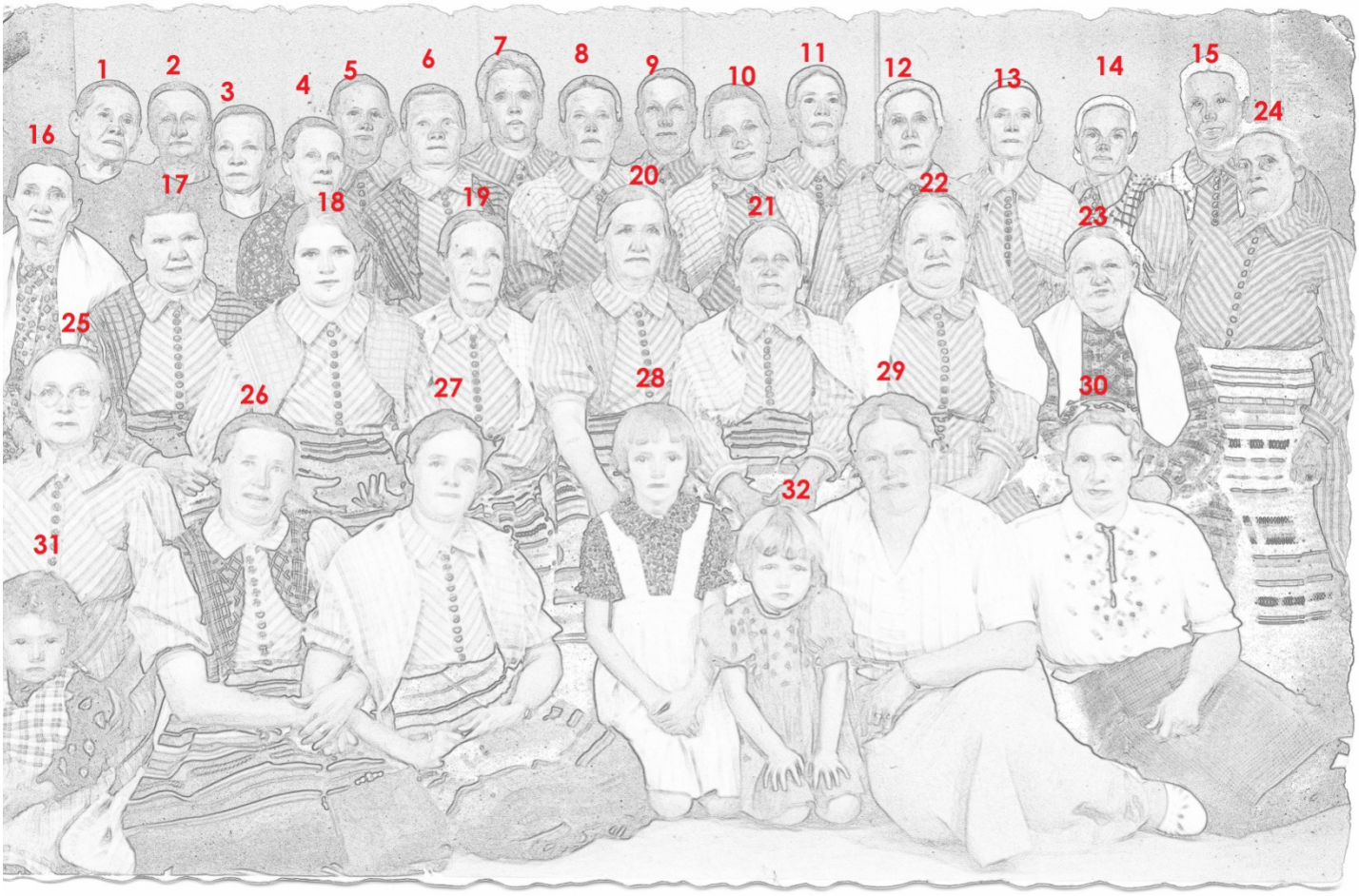

1. tuntematon
2. Paavilainen, etunimi ei tiedossa
3. tuntematon
4. tuntematon
5. Beata Raninen
6. Iida Sihvonen
7. Kerttu Raninen, yhdistyksen varapuheenjohtaja
8. Anna Saikkonen
9. Aino Ropponen
10. Hilda Sihvonen
11. Hilja Rydenfelt

12 .Ida Ropponen

13. tuntematon
14. Esteri Sihvonen
15. Fiu Patrikainen (Serafina?) ”Tolkin Fiiu”
    nro 19 Maikki Tolkin taloudenhoitaja/apulainen
16. Olga Paavilainen,” Feodorin Olga”
17. Hilja Mustonen, os. Natri, opettaja
18. Helmi Urkio, opettaja
19. Maikki Tolkki, yhdistyksen puheenjohtaja, kylän postin- ja puhelinvaihteen hoitaja
20. Anna-Maija Jääskeläinen, os. Natri, yhdistyksen sihteeri, opettaja
21. Anni Mustonen, kylän kuppari
22. Sandra Sihvonen, kylän hieroja
23. Katriina Saikkonen, nro 27 Helka Ropposen äiti
24. Ropponen
25. Katri Malinen, os. Lappalainen
26. Anna-Maija (Maikki) Pulli
27. Helka Ropponen nro 23 Katriina Saikkosen tytär
28. Hilkka Urkio, nro 18 opettaja Helmi Urkion tytär
29. Tyyne Mustonen, nro 21 Anni Mustosen pojan vaimo
30. nimi tuntematon, nro 21 Anni Mustosen tytär
31. Toini Malinen, myöh. Blomgren
32. Rauha Urkio, nro 18 opettaja Helmi Urkion tytär

Kuva 37 Jaakkiman Reuskulan Martat ry vuonna 1942 tai 1944

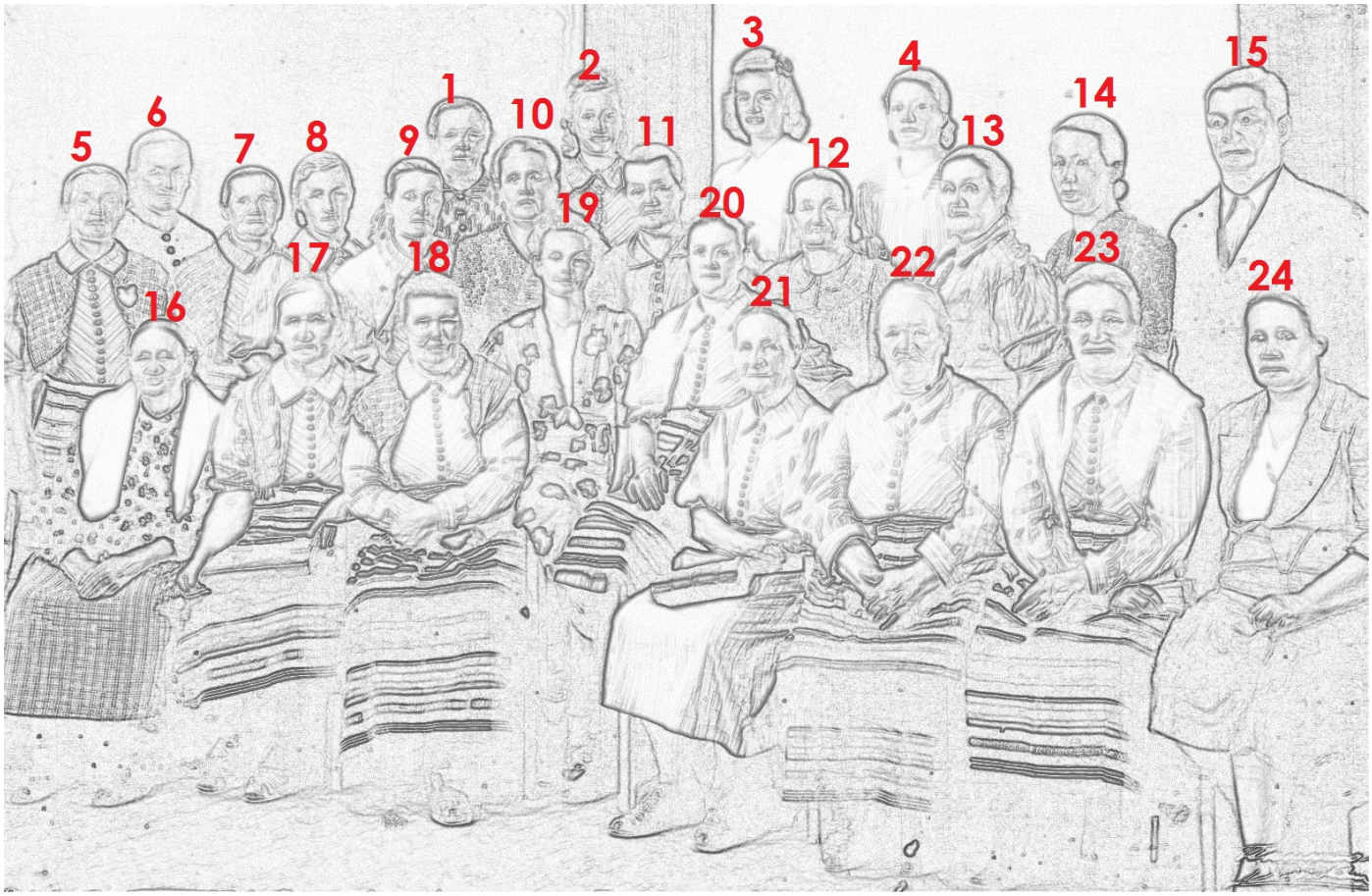

1. Lyyli Natri

2. Elli Toro (os. Saikkonen)

3. Toini Pulli, laulaja Freeman'in äiti (Menneisyyden Vangit, Leo Friman)

4. Iida Ropponen, vaasalaisen Eeva Lemposen äiti

5. Anna-Maija (Maikki) Pulli, nro 3. Toini Pullin äiti

6. Maria Tilli (os. Kuokkanen) tai tuntematon kts. nro 11

7. Iida Sihvonen

8. tuntematon

9. Anna Saikkonen, mies kylän puuseppä

10. Kerttu Raninen, yhdistyksen varapuheenjohtaja

11. Maria Tilli (os. Kuokkanen) tai tuntematon kts. nro 6

12. Helena Pulkkinen

13. Iida Ropponen

14. Fiu Patrikainen (Serafina?) "Tolkin Fiiu" nro 21 Maikki Tolkin taloudenhoitaja/apulainen

15. Matti Natri, nro 24 opettaja Laila Natrin puoliso

16. Katriina Saikkonen, nro 24 Helka Ropposen äiti

17. Anna-Maija Jääskeläinen, os. Natri, yhdistyksen sihteeri, opettaja, nro 18:n sisar

18. Hilja Mustonen, os. Natri, opettaja, nro 17:n sisar

19. Esteri Sihvonen

20. Helka Ropponen (os. Saikkonen)

21. Maikki Tolkki, yhdistyksen puheenjohtaja, kylän posti- ja puhelinvaihteen hoitaja

22. Sandra Sihvonen, kylän hieroja

23. Hilda Sihvonen

24. Laila Natri, opettaja, nro 15:n puoliso

Jaakkiman Marttayhdistys, Lahdenpohja

Lahdenpohjan Lopotin[2] eli kauppalan Marttayhdistys perustettiin 14.2.1929. Jaakkiman Marttayhdistys rekisteröitiin juhannusviikolla Helsingissä 22.6.1929. Yhdistys perustettiin osin maamiesseuran avuksi, koska maamiesseuran monipuolisen toiminnan takia ei ruoanlaiton, kodin ja puutarhanhoidon sekä käsitöiden neuvontaa voitu tehdä sitä vaativalla tarmolla.

Yhdistyksen toimihenkilöiksi valittiin: puheenjohtajaksi rouva Ida Löf (myöh. Lehelä), varapuheenjohtajaksi ruustinna Hanna Salminen ja sihteeriksi rouva Hilda Härmä.

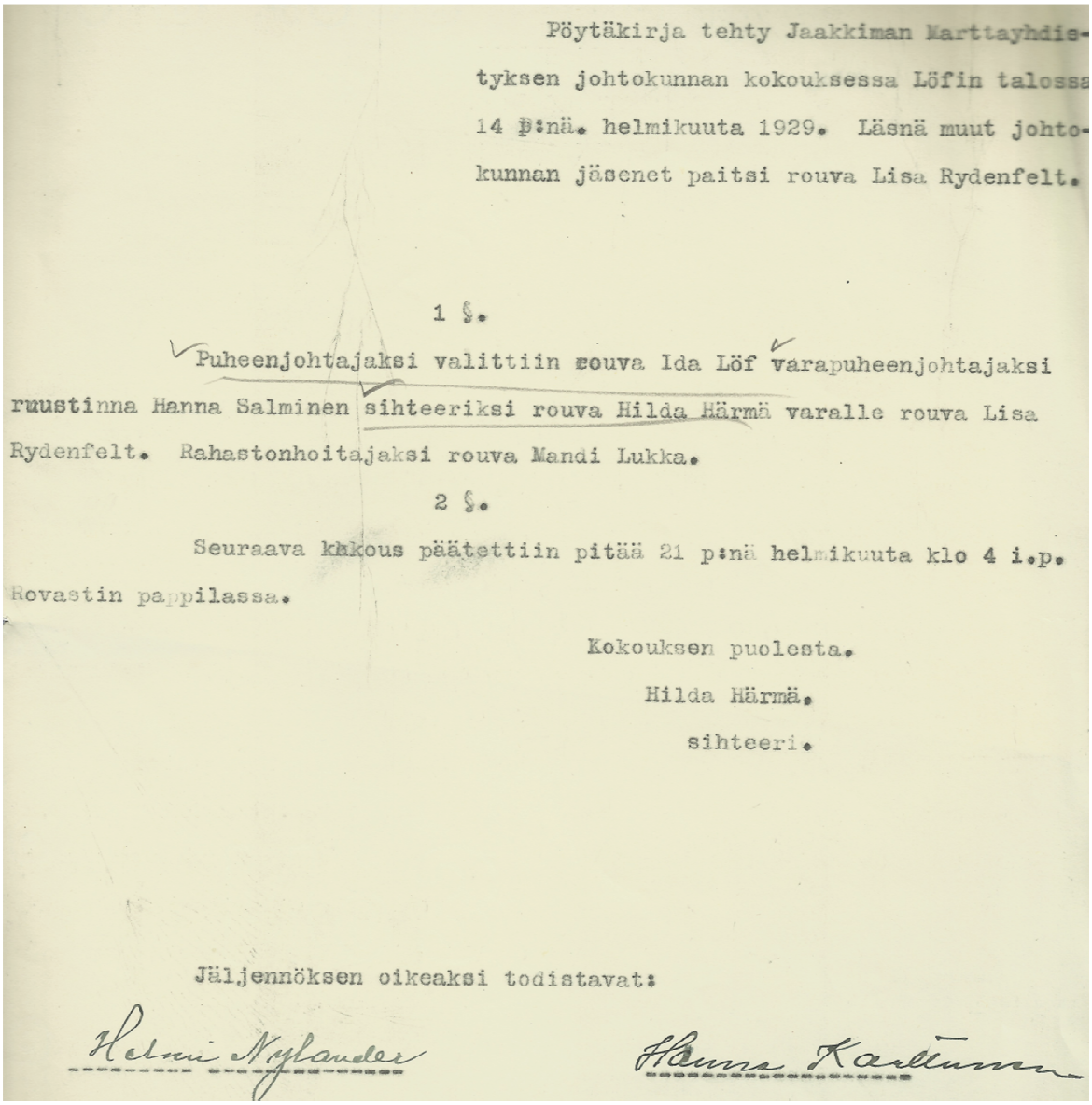

Pöytäkirja tehty Jaakkiman Marttayhdistyksen johtokunnan kokouksessa Löfin talossa 14 p:nä. helmikuuta 1929. Läsnä muut johtokunnan jäsenet paitsi rouva Lisa Rydenfelt.

1 §.

Puheenjohtajaksi valittiin rouva Ida Löf varapuheenjohtajaksi ruustinna Hanna Salminen sihteeriksi rouva Hilda Härmä varalle rouva Lisa Rydenfelt. Rahastonhoitajaksi rouva Mandi Lukka.

2 §.

Seuraava kokous päätettiin pitää 21 p:nä helmikuuta klo 4 i.p. Rovastin pappilassa.

Kokouksen puolesta.

Hilda Härmä.

sihteeri.

Jäljennöksen oikeaksi todistavat:

Helmi Nyländer

Hanna Karttunen

Kuva 38 Pöytäkirjanote Jaakkiman Marttayhdistys Ensimmäinen hallituksen kokous 14.2.1929

[2] Kirkonkylästä; keskus- ja kauppapaikka

Kuva 39 Ruustinna Hanna Salminen

Toisin kuin eräät aikakirjat väittävät, yhdistyksen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi ei valittu rovastinrouva Salmista vaan Salminen valittiin varapuheenjohtajaksi. Ruustinna toimi kuitenkin myöhemmin yhdistyksen puheenjohtajana. Muita hallituksen jäseniä olivat Hilda Härmä, Liisa Rydenfelt, Mandi Luukko, joka valittiin ensimmäiseksi rahastonhoitajaksi ja Aino Sulankivi.

Neuvojaksi palkattiin rouva Laura Kapanen. Hänen työsarkaansa kuuluivat puu- ja kasvitarhanhoidon neuvonta, ruoanlaittokurssit sekä neuvonnat kodeissa. Vuonna 1933 yhdistyksen toiminta oli jo niin vakaata, että kokovuotiseksi neuvojaksi voitiin palkata Anna Hyvärinen.

Yhdistys järjesti jatkuvasti ompeluseuroja joissa tehtiin lapasia ja muita kudonnaisia. Niitä myytiin kauppias Matti Tapanaisen liikkeessä, ja tästä yhdistys sai lisävaroja toimintaansa.

Piiriliiton kesäjuhla

Piiriliiton kesäjuhla pidettiin Jaakkiman Kristillisessä kansanopistossa 6.8.1939. Juhla aloitettiin Jumalanpalveluksella kirkossa. Päiväjuhlassa oli laaja ohjelma, mm. esitelmiä, pianonsoittoa, laulua ja runonlausuntaa. Päiväjuhlan jälkeen siirryttiin Huuhanmäelle Viipurin Rykmentin kasarmille, missä rykmentti tarjosi koko 750 päiselle juhlajoukolle päivällisen, jonka aikana aliupseerien kuoro lauloi.

Rykmentillä käynti oli todellinen suuri elämys kaikille mukana olleille. Iltajuhla vietettiin vielä samana iltana, ohjelmistossa mm. esitelmiä, laulua ja lausuntaa. Kansanopistolla oli myös näyttely lasten leikki- ja yöpuvuista.

Toimihenkilöitä ja jäsenistöä vuosien saatossa:

Hanna Salminen	puheenjohtaja
Elna Sinkkonen	puheenjohtaja
Lyyli Ratavaara	rahastonhoitaja ja sihteeri
Aino Sulakivi	sihteeri
Elli Kilpiö	johtokunnan jäsen
Lyyli Palvola	johtokunnan jäsen
Ida Aaltonen	rahastonhoitaja

Aino Veikkolainen
Mirjam Tuovinen
Maija Jääskeläinen
Impi Turkulainen
Lyyli Similä
Enni Salminen
Vieno Punkari

Olga Pitkänen
Maria Horttana
Miina Turkulainen
Miina Lehelä
Edla Turkulainen
Maria Seppänen
Aino Stulander

Evakkotaipaleen jälkeen, kun palattiin takaisin Karjalaan, Jaakkiman marttayhdistys hankki loukutus-, lihtaus- ja köydentekolaitteet.

Yhdistys jatkoi toimintaansa Kanta-Suomessa. Yhdistys uusi säännöt 28.3.1950 kokonaisuudessaan ja vaihtoi nimenkirjoittajaoikeuksia sekä muutti viralliseksi kotipaikakseen Kurikan kunnan. Nämä tiedot päivitettiin Oikeusministeriöön 15. syyskuuta vuonna 1950.

Yhdistyksen nimenkirjoittajista silloin erosivat: puheenjohtaja Ida Löf (Lehelä), varapuheenjohtaja Hanna Salminen ja sihteeri Hilda Härmä. Heidän sijaansa valittiin: puheenjohtajaksi Impi Turkulainen, varapuheenjohtajaksi Anna-Maria Seppänen sekä sihteeriksi Aune Seppänen.

Tiedossa ei ole, koska yhdistyksen toiminta on purettu.

Kortelan Marttayhdistys

Opettaja Hilda Mäenpään (os. Ahokas) aloitteesta Kortelan Marttayhdistys perustettiin vuonna 1934. Marttayhdistys kokoontui kansakoululla. Kyläläisten arkisten aherrusten kohokohdiksi muodostuivat muiden ohjelmien lisäksi Marttojen järjestämä joulujuhla sekä myyjäiset kevättalvella, joihin kyläläiset saapuivat aina suurella joukolla.

Jaakkiman Kortelan Marttayhdistyksen toimihenkilöt vuonna 1940:
Hilda Mäenpää, Katri Toro, Maija Kormano ja Aino Kuokkanen

Ylistarossa nykyisin asuva Rauha Kormano (os. Teräväinen) kertoo kotipaikkansa Kortelan Marttayhdistyksestä:

> ***”Keitto- ja kutomakursseja pidettiin meilläkin. Keittokurssien päättäjäisissä oli pappikin joskus mukana syömässä. Veljeni sanoi, että kyllä Rauhan kannatti olla mukana martoissa, kun oppi tekemään niin hyvää maitokiisseliä.***
>
> ***Mukana toiminnassa oli parikymmentä naista ja äitinikin oli myös martta. Puheenjohtajana oli opettaja Hilda Mäenpää.***
>
> ***Kasvitarhaa pidin minäkin ja sain 2. palkinnon sokerijuurikkaan kasvatuksesta.***
>
> ***Helsingissä vuonna 1949 olleet Marttaliiton 50-vuotisjuhlat olivat suuret. Muistan, kun rouva Alli Paasikivi vaati omaan marttapukuunsa valkoiset kaulukset, että hän erottuisi muista martoista. Ei olisi muuten kelvannut. Siksihän marttapuku alun perin tehtiinkin, että kaikki ovat samanarvoisia ja kukaan ei koreile vaatteillaan.***
>
> ***Siirtomarttoina jatkettiin Ylistarossa vuosia ja kun toiminta hiipui, pidettiin viralliset lopettajaiset meidän kolmen viimeisen jäsenen kesken. Yhdistyksen kassaan jääneet 10 markkaa lahjoitettiin seurakunnalle. Parasta marttatoiminnassa on aina ollut hyvä yhteishenki.”***

Lumivaara

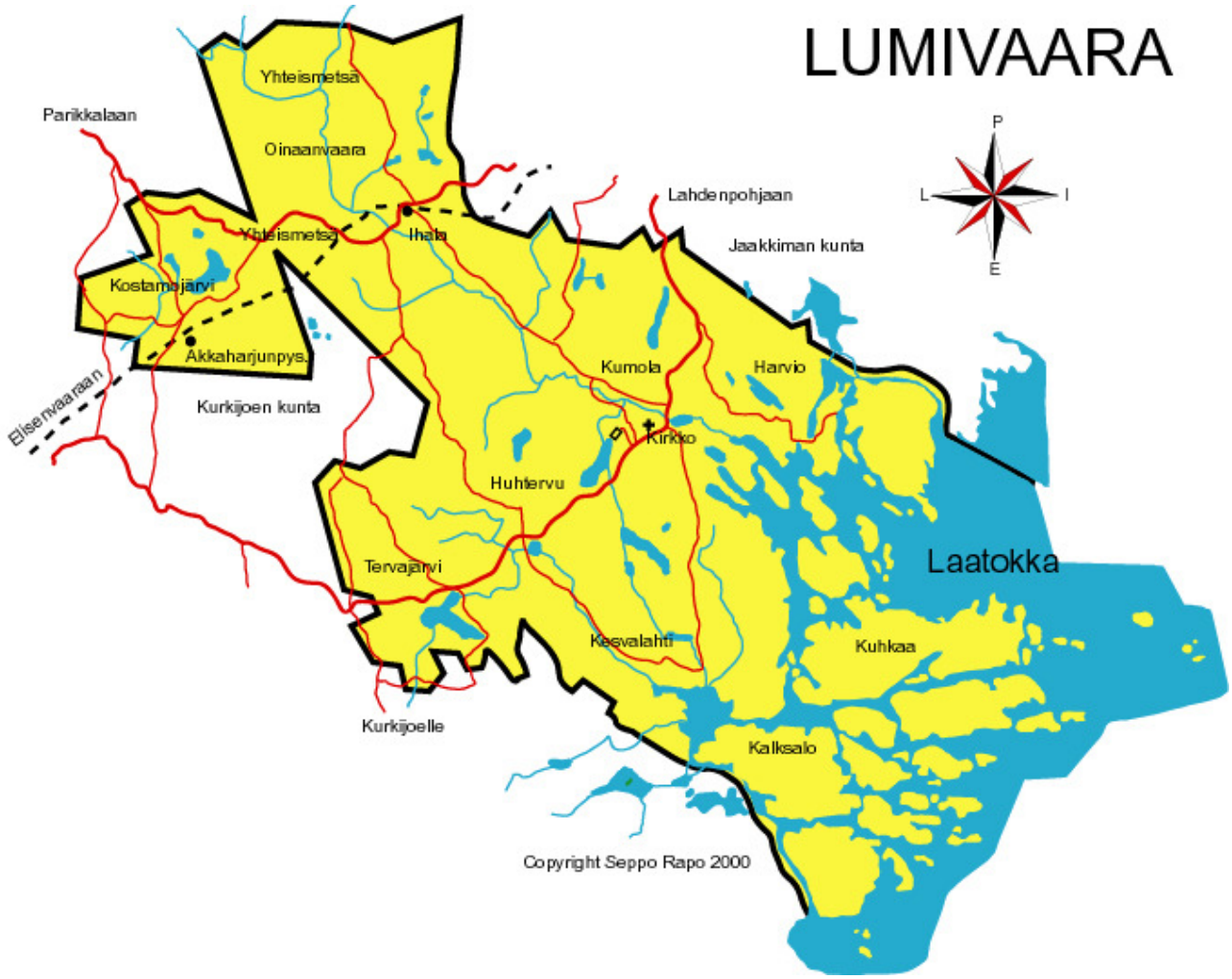

Kuva 40 Lumivaaran kartta

Lumivaaran kunta erkani emäpitäjä Jaakkimasta vuonna 1923. Lumivaaran Marttayhdistys ry perustettiin Huhtervun kylään vuonna 1937 ja myöhemmin myös Huhtervun kylään perustettiin marttakerho nimeltään: Lumivaaran Saloseudun kyläkerho.

Lumivaarassa Maatalousnaiset toimivat erittäin aktiivisesti ja Martat ehtivät toimivaan vain toista vuotta ennen evakuointia.

Vuonna 1938 jäseniä näissä kahdessa oli yhteensä 20 henkilöä ja heillä oli yhteensä 11 kokousta tai marttailtaa, juhlia ja iltamia viidesti sekä kaksi kurssia. Suullisia esityksiä tuona vuotena oli yhdeksän kertaa.

Lumivaarassa kiersi Laatokan-Karjalan Marttapiiriliiton omistama tuoremehukone vuoden 1939 syksyllä, joten monet omena puristettiin silloin mehuksi.

Lumivaaran Marttayhdistys, Huhtervu

Lumivaaran Marttayhdistys ry, kotipaikkana Lumivaaran kunta, perustettiin 2. päivä joulukuuta vuonna 1937, mutta se rekisteröitiin yhdistykseksi vasta 13. toukokuuta 1938. Alullepanijana oli nuoreksi leskeksi jäänyt huhtervulainen Amalia Veikkolainen. Perustava kokous pidettiin Heikki Ryösän talossa. Yhdistyksen perustamiseen osallistuneet naiset olivat kaikki Huhtervun kylästä.

Toimihenkilöitä:

Amalia Veikkolainen	os. Pulkki	puheenjohtaja
Anna Huolman	os. Hyvärinen	varapuheenjohtaja
Helena Kaartinen	os. Toropainen	sihteeri

Varsinaiset jäsenet:

Lätti Hilma	
Ryösä Iida Lyydia	os. Ijäs
Lätti Lyyli	os. Tirri

Varajäsenet:

Ijäs Helvi	os. Tirri
Kaartinen Ida	os. Hanski
Julku Tyyne Lempi	

Ote Lumivaaran Marttayhdistyksen säännöstä:

> ***2§ Lumivaaran Marttayhdistyksen tarkoituksena on levittää naisten keskuuteen valistusta, herättää toimintahalua sekä edistää tietoa ja taitoa etupäässä sellaisissa käytännöllisen työn haaroissa joita voidaan suorittaa kodeissa ja kotien kautta.***
>
> ***6§ Yhdistys on yhteydessä Suomalaisen Marttaliiton kanssa Laatokan Karjalan Marttapiiriliiton välityksellä***
>
> ***13§ .. Kutsun vuosi- ja ylimääräisiin kokouksiin sekä tiedot käsiteltävistä asioista toimittaa johtokunta yhdistyksen jäsenille viimeistään 2 viikkoa ennen kokouspäivää sanomalehti-ilmoituksilla tai patsasilmoituksilla tahi kiertokirjeellä..***

Mikkelin maakunta-arkistossa tallessa olevassa yhdistyksen sopimuskirja jossa sanotaan seuraavaa:

> ***Me allekirjoittaneet olemme tänään päättäneet perustaa yhdistyksen nimeltä Lumivaaran Marttayhdistys, Kotipaikkana Lumivaaran kunta ja olemme sille hyväksyneet oheelliset säännöt.***
>
> ***Lumivaarassa joulukuun 2. päivänä 1937***
>
> ***Amalia Veikkolainen Anna Huolman Hilma Lätti***

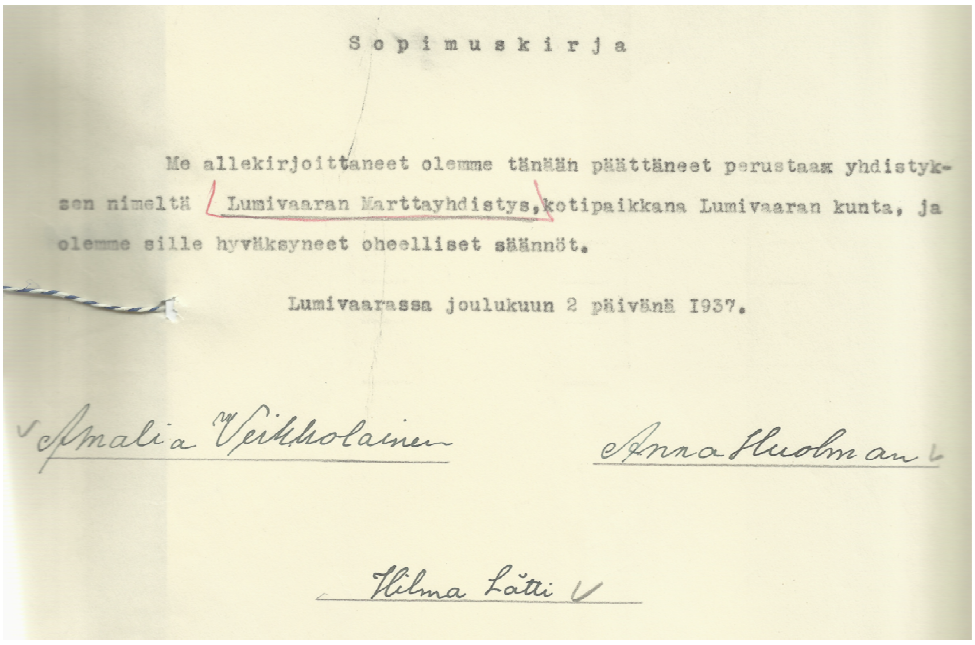

Sopimuskirja

Me allekirjoittaneet olemme tänään päättäneet perustaaa yhdistyksen nimeltä Lumivaaran Marttayhdistys, kotipaikkana Lumivaaran kunta, ja olemme sille hyväksyneet oheelliset säännöt.

Lumivaarassa joulukuun 2 päivänä 1937.

Amalia Veikkolainen

Anna Huolman

Hilma Lätti

Kuva 41 Lumivaaran Marttayhdistyksen perustamisen sopimuskirja

Hilma Rantala (os. Lätti) kertoo marttamuistojaan:

> ***”Opintokerho kokoontui kerran viikossa. Marttailloissa luettiin myös kirjoja, joista muistan yhtenä lukukappaleena olleen Aarni Voipion kirjoittaman ”Virsien pyhä runous”. Tapaamisissa myös laulettiin virsiä, esitettiin runoja ja muita esitelmiä.***
>
> ***Ryösän talossa tehtiin saippuan valmistusta eläinten teurasjätteistä. Kerran hiihdimme Kurkijon Ihojärvelle.***
>
> ***Minut ja yksi marttakaverini lähetettiin lisäkoulutukseen Simpeleelle. Matkasimme sinne junalla ja koulutus kesti viikon verran. Koulutuksessa opittiin lisää marttaoppia. Koulutus pidettiin Simpeleen paperitehtaalla ja siellä myö myös nukuttiin. Opettajana siellä toimi kansanedustajanakin toiminut Bertta Leppälä. Muistan kuinka myö tytöt nukuttiin isolla biljardipöydällä, sillä missä on se sellainen vihreä kangas.***
>
> ***Sitten tuli sota ja marttatoiminta loppui.”***

Lumivaaran Saloseudun kyläkerho, Huhtervu

Samaiseen Huhtervun kylään perustettiin myös marttakerho, nimeltään Lumivaaran Saloseudun Kyläkerho. Kerhon tiedot löytyvät vuoden 1938 Marttapiiriliiton koontitilastoista, joten yhdistys on perustettu vuoden 1938 aikana.

Bertta Korjonen (os. Korjonen) kertoo:

> ***”Se on vähäsen erikoisempi juttu, se miksi Huhtervussa oli kahdet martat. Kun se ensimmäinen yhistys perustettiin sinne peräkylälle, ja kun se meidän Huhtervu oli pitkä kunta ja ei ne oikein saaneet sitä uutta yhistystään toimimaan. Ja ne Maatalousnaiset oli aktiivisia siellä, mutta meille sinne toiseen päähän kylää perustettiin se kyläkerho jossa sitten toimittiin enemmän.***
>
> ***Kyläkerho oli Lumivaaran Marttayhdistyksen alainen kerho. Meillä oli siellä jonkin verran toimintaa, mutta sehän sitten loppui kun lähdettiin pois. Oli meillä kutomakurssi monta kuukautta ja siellä kudottiin.***

Huhtervun kyläkirjassa Saimi Hurmalainen os Poutanen muistelee:

> ***”Muistan, kun Huhtervuun perustettiin Martta-kerho. Sen nimeksi tuli Lumivaaran Saloseudun kyläkerho. Mistä syystä tämäkin nimi on jäänyt mieleeni, ei voi kuin ihmetellä. Pidettiin ruoanlaitto- ja leipomiskursseja ja yhteistä lointa laitettiin kangaspuihin. Minäkin kudoin karjalaista punapoimintapöytäliinaa ja pyyheliinan peittoa. Ohjelmallisia illanviettoja myös pidettiin.”***

Saimi Hurmalainen esitti tämän laulun eräässä illanvietossa Lumivaarassa:

Sävel: Ukko Nooa

Emännäksi, emännäksi tulla tahtoisin,
Kodin hoitajaksi, sulon saattajaksi,
että kunnon, että kunnon muori olisin.

Aamusella, aamusella, kukon kuultua,
ylös vuotehelta nousisin mä heti,
päivän töihin, päivän töihin oikein uskolla.

Aamiaisen, aamiaisen heti valmistan,
perunat ja voita, siihen silakoita,
piimätuopit, suolakupit kannan pöydälle.

Näin minä laitan, näin minä laitan,
kun emännäksi saan ja sen minä sanon,
jotta se on aivan totta, että kerran, että kerran oman kodin saan.

Vaan epäilenpäs, epäilenpäs liekkös ollenkaan,
teissä pojat yhtään, joista minä tykkään,
josta saisin, josta saisin kunnon isännän.

Kerho piti käsityönäyttelyn toukokoon viidentenä vuonna 1939.

Kuva 42 Lumivaaran Marttakerhon kutomakurssit

Kuva 43 Ruoanvalmistuskurssi Juho Pääkkösellä 1930-luvulla.
Keskellä istumassa talon emäntä Helena Pääkkönen, hänen kaikki 4 tytärtään ovat kuvassa mukana. Kurssin opettaja istumassa vasemmalla.

Toimihenkilöitä Lumivaaran Saloseudun kyläkerhossa vuonna 1940:
Iida Koppinen, Lyyli Haakana, Bertta Korjonen ja Helena Pääkkönen.

Bertta Korjonen (os Korjonen) kertoo Huhtervun kyläkirjassa:

> ***”Kyläämme perustettiin myös Marttakerho. Sitä kautta saimme sinne kutomakurssit. Ne olivat Kiiskinmäessä, Varosen talossa. Siellä oli suuri tupa täynnä kangaspuita ja tyttöjä. Joku naapuripitäjästäkin Kurkijoen puolelta, Marianvaarasta. Kursseilla valmistui monta pöytäliinaa, poppanaa ja muita kodin tekstiilejä.***
>
> ***Välillä pidettiin illanviettoja, joista kertyi rahaa, samoin ompeluseuroista. Ne olivat apuna opettajan palkan maksamisessa.***
>
> ***Kursseilla oli myös kotikutojia Iida Koppinen ja Aili Sikiö, joita opettaja kävi neuvomassa. Kudonnan opettaja asui Hannosella, jossa myös kudottiin. Kurssit kestivät koko kevättalven. Päättäjäisissä olivat työt näytteillä ja niihin osallistui koko kylän väki. Myös kirkkoherra Paavo Kiuru pappisvieraansa kanssa oli ihastelemassa töitä.”***

Ruokaohjeita

Ohjeet Liisa Pukkinen (os. Lankinen) Kurkijoen Marianvaaran Marttakerho

PANNUKAKKU

Tätä pannukakkua tehtiin usein. Pannullinen vain jaettiin neljään osaan ja sitä myytiin mm. Marttojen kesäjuhlissa ja muissa isoissa kokoontumisissa. Palan myyntihintaa en enää muista.

1/2 l	maitoa
n. 3 dl	vehnäjauhoja (sakea vellimäinen seos)
2	munaa
1 tl	suolaa
1/2 dl	sokeria

Voita pellin voiteluun ja nokareiksi kropsun pinnalle.

Maitoon vispataan vehnäjauhot (sakea vellimäinen seos). Annetaan olla huoneenlämmössä hetken (n. 30 min). Maito-jauhoseokseen lisätään munat suola ja sokeri. Uunipelti voidellaan paksusti voilla, (tästä tulee maku ja paistopinta) ei käytetä leivinpaperia. Voidellulle pellille kaadetaan taikina. Lisätään veitsenkärjellä voinokareita koko kropsupellin pintaan.
Laita heti uuniin jonka paistolämpö 225 asteessa ja -aika n. 15 -20 min. Paistetaan kauniin ruskeaksi. Maukasta ja hyvää. Paloitellaan lämpimänä uunista oton jälkeen.

OHRAJAUHOVELLI

Sunnuntaiaamun ruokaa, ennen kirkkoon lähtöä. Marttakurssin satoa tämäkin.

1/2 l	maitoa
vajaa 1 dl	ohrajauhoja
1 tl	suolaa

Kiehuvaan maitoon vispilöidään ohrajauhot. Keitetään n. 20 min. Kypsään velliin lisätään suola. Syödään voisilmän kera.

Vuosikymmenen teemat

1933 Raakaravinto, komposti, makki

Vuoden 1933 loppupuolella ruokatalousneuvonnan yleisaiheena oli raakaravinto. Vitamiinikysymys oli päivän puheenaihe. Marttojen vastaus kysymykseen oli porkkana- ja lantturaaste sekä tuoresäilöntä.

Puutarhanhoidon yleisaiheina olivat käymälä, komposti ja makki eli käymäläjäte. Yhtenä näkökulmana oli ravinteiden talteenotto kasvien lannoitteeksi ja puutarhamaan parannukseen tarvittavan humuksen valmistus, toisena kodin ympäristön siisteys ja hygieenisyys.

Kompostikursseille osallistui 5.800 henkilöä ja esitelmillä oli yli 15.000 kuulijaa. Näyttelyissä kiersi kaksi mallikäymälää ja 53 mallikompostia. Liitto valmisti myöhemmin 1/5 kokoisen mallimakin, johon ennen talvisotaa ehti tutustua 250.000 näyttelyvierasta.

1934 Vuode ja teurastusjätteet

Teurastuksen sivutuotteiden tuhlaus toi teurastusjätteet vuoden 1934 yleisaiheeksi. Kaikkialla Suomessa teuraseläimestä ei käytetty kuin lihat, joten tehtävää sivutuotteiden käytön opettamisessa riitti.

Kodinhoidossa keskityttiin vuoteeseen ja vuodevaatteisiin. Neuvojat opastivat, kuinka tehdään halpa ja hygieeninen vuode ja tavoitteena oli, että jokainen perheenjäsen saisi oman vuoteensa. Erityishuomiota saivat lasten ja työväen vuoteet ja sairasvuoteet. Martat tekivät patjoja, opettelivat hoitamaan vuodetta ja torjuivat syöpäläisiä.

1935 Ilmavuosi

Halpa kestitys oli vuoden 1935 yleisohjelman ruokatalousaiheena. Seitsemän sortin kahvipöytä sai tuomion ja tilalle suositeltiin kotoisia aterioita. Esitelmien, havaintoesityksien ja näyttelyiden avulla pyrittiin kehittämään kestikulttuuria yksinkertaisempaan ja terveellisempään suuntaan.

Vuoden terveydenhoidollisena kysymyksenä käsiteltiin tuberkuloosia. Kodinhoidon yleisaiheeksi otettiin tuberkuloosi- ja tuuletuspäivät. Lisäksi järjestettiin käytännöllis-tietopuolisia tuuletuskursseja. Tuuletustelineiden rakentamiseen opastettiin pienoismallin ja mallipiirustusten avulla.

1936 Vesivuosi

Marttaliitossa laskettiin, että viiden naudan, yhden hevosen, yhden sian ja viiden ihmisen taloudessa kului päivittäin vettä 300 litraa. Se merkitsi viittä tai kuutta vedenhakukertaa päivässä, jos saavi veti noin 50 litraa.

Kodinhoidossa nostettiin esille kaivojen lisäksi vesijohdot ja viemärit sekä kotien peseytymispaikat ja vaatteiden pesu. Saunan rakennetta ja sisustusta esiteltiin näyttelyissä pienoismallin avulla

Puutarhanhoidon neuvonnassa paneuduttiin maalaiskotien ympäristön suunnittelun. Ohjenuorana oli kotoinen suomalainen kauneus, käytännöllisyys ja työn säästö. Keskeinen kysymys oli hiekkakäytävien korvaaminen nurmipihalla. Asian etenemistä vauhditettiin kahdella huhtikuussa lähetetyllä radio-ohjelmalla.

Teemavuoden aikana Marttapuku valmistui ja otettiin käyttöön.

1937 Lämpövuosi

Lämpövuoden ruokatalousaiheena oli leipä. Pehmeänä ja kovana, kukkona, kakkarana, korppuna ja piirakkana. Joka päivä lämmin leipä, joka päivä leivän puute -lauseella houkuteltiin varsinkin maamme itäosan emäntiä opettelemaan kovan ruokaleivän valmistusta. Leipä ja leivän virheet olivat näyttelyn aiheena niin pienissä kun suurissakin tapahtumissa.

Terveydenhoidollisena yleisaiheena käsiteltiin ihmisruumiin lämpötaloutta ja kuumesairaan kotihoitoa.

1938 Valovuosi

Vitamiinit ja tärkeä vitamiinilähde maito oli valovuoden ruokatalousaiheena.

Lasten riisitauti oli vuoden terveydenhoidollinen aihe. Liitossa tehtiin aterianäyttely, jossa opastettiin imeväisten lisäravinnon valmistamista ja oikea-aikaista tarjoamista

Auringonvalon merkityksen selvittäminen, ikkunat ja niiden hoito keinovalaistus olivat valovuoden esitelmien aiheita. Kodinhoidossa keskityttiin ikkunoiden hoitoon.

1939 Lepovuosi

Kodin työ- ja päiväjärjestys sekä lepo- ja virkistyshetket olivat keskeisiä puheenaiheita.

Lepovuoden neuvonta-aihe oli ruoka-aineiden säilytys. Yleisaiheena oli peruna ja toisena aiheena odotettujen olympialaisten vuoksi vierasruoka. Näyttelyissä oli esillä sekä koululaisen että työmiehien ja maamiehen eväät eikä retkieväitäkään unohdettu.

Ylimääräiset kertausharjoitukset lokakuun alussa tarkoittivat käytännössä koko Suomen kenttäarmeijan liikekannallepanoa. Marttojen lepovuosi keskeytyi ja toiminta suuntautui lähinnä reserviläisten vaatehuoltoon.

1940 Sotavuosi - piti olla talousvuosi

Martat keskittyivät yhteiskunnan ja viranomaisten asettamiin vaativiin tehtäviin. Piiriliitoilla ja yhdistyksillä oli edustajansa vapaaehtoista huoltotyötä ohjaavan Vapaan Huollon elimissä ja toimihenkilöt olivat maakuntansa ja kuntansa Vapaan Huollon sihteereinä. Järjestettyyn toimintaan tottuneet martat suuntasivat toimintansa siviiliväestön, siirtoväen ja rintamalla olevien sotilaiden tukemiseen. Tavanmukaiseen yhdistystoimintaan ei juuri liiennyt aikaa.

Jalkineista oli huutava pula. Martat järjestivät vuonna 1940 "tallukkahyökkäyksen", jota johtamaan liitto palkkasi kolme tallukan teon osaavaa kotitalousneuvojaa. Neuvojat pitivät jokaisen piiriliiton alueella 3–4 kurssia ja kurssin käyneet opettivat tallukantekoa jo samana vuonna 214 kurssilla yli 4 000 martalle.

1941 Sotavuosi - piti olla talousvuosi

kts edellinen

1942 Pulantorjuntavuosi

Viljelyspalstojen hankkiminen, siementen ja taimien välitys sekä viljelijäperheiden neuvonta jatkuivat.

Tallukoita valmistettiin eri puolilla maata. Vuosina 1940–1944 kursseja pidettiin 1.460 ja tallukkaopissa oli kaikkiaan 24.877 marttaa. Jalkineita valmistui 33.000 paria. Tallukoiden lisäksi tehtiin tohveleita ja puukenkiä.

1943 Omavaraisvuosi

Pula-ajan teemat neuvonnassa jatkuivat samalla tapaa kuin edellisinä vuosina. Karjalan alueen marttayhdistyksissäkin oli päästy taas normaalimpaan toimintaan, kun kodit alkoivat olla jälleen asumiskelpoisia, vaikka kaikesta oli pulaa.

1944 Vaatetusvuosi

Pula-ajan teemat neuvonnassa jatkuivat samaan tapaa kuin edellisinä vuosina. Loppuvuodesta neuvojien ja konsulenttien ajasta meni taas osa evakoiden muonitukseen ja sijoitukseen liittyvissä toimissa. Kaikesta oli pulaa, sillä osa evakoiden tavaroista oli matkalla ja osa pilaantunut odottaessaan jatkokuljetusta rautatieasemilla. Marttoja kehotettiin käymään evakoiden kokoontumispaikoilla tutustumassa ja avustamassa mahdollisuuksien mukaan.

1945 Jälleenrakennusvuosi

Käytännön neuvonta kohdistettiin erityisesti niihin väestöryhmiin, jotka rakensivat sodan jälkeen itselleen uusia koteja sekä nuorten vastaperustettuihin koteihin. Morsiamille ja nuorikoille järjestetyt 2–3 viikon pituiset morsiuskurssit saivat ennen näkemättömän suosion. Kursseille osallistui 116 paikkakunnalla 5 000 nuorta naista.

Elintarvikepulan takia jouduttiin edelleen kehittämään uusia korvikkeita. Vaatetustilanne ei ollut vielä parantunut, joten edellisen vuoden ohjelmia jatkettiin.

Puutarhaneuvonnassa ruoantuotanto oli edelleen keskeisenä aiheena. Uusia hedelmä- ja marjatarhoja perustettiin ja entisiä uusittiin. Uudiskoteihin tehtiin 350 puutarhasuunnitelmaa.

Lähdeluettelo

HAASTATTELUT

- Liisa Pukkinen (os. Lankinen), Ylistaro — Kurkijoen Marianvaaran Marttakerho
- Terttu Rintamäki (os. Natri), Seinäjoki — Jaakkiman Reuskulan Marttayhdistys
- Hilma Rantala (os. Lätti), Ylivieska — Lumivaaran Huhtervun Marttayhdistys

INTERNETSIVUSTOT

- marttaperinne.fi
- martat.fi
- luovutettukarjala.fi

ARKISTOMATERIAALI Mikkelin maakunta-arkistosta

- Jaakkiman Marttayhdistys ry
- Jaakkiman Reuskulan Marttayhdistys ry
- Lumivaaran Marttayhdistys ry

JULKAISUT JA LEHDET

- Marttatyötä Laatokan Karjalassa – Elna Pelkonen
- Laatokan-Karjalan Marttatyön 40-vuotisjulkaisu - Maija Honkapirtti
- Suomen kotien päivä valkenee.. marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Ollila, Anne
- Se on Sata, Kurkijoen Marttayhdistys ry – Päivi Mikola 2005
- Tule terveh – astu peremmälle karjalaiseen kulttuuriin – Marttaliitto ry 1996
- Luovutetun Karjalan marttatoimintaa – Marjukka Patrakka, Marttaliitto ry 1990
- Marttatoiminta 1899 – 1947 – Manja Haltia, Marttaliitto ry 1949
- Naisten työt - pitkiä päiviä arkisia askareita – Sirkka-Liisa Ranta, 2012
- Kurkijoki kylästä kylään - Kurki-Säätiö
- Jaakkiman pitäjän historia I. Kirjoittanut V. Salminen
- Jaakkima, muistoja ja kuvia Laatokan rantamilta, Jaama-Säätiö
- Ihanks myö tuas tavattii – Jaakkiman ja Lahdenpohjan kuvat kertovat, Jaakkima Säätiö
- Huhtervun kyläkirja (Lumivaara) - toim. Aarno Kaartinen ja Leo Malinen
- Kivennapa kestää – kustantanut Kivennapa-Säätiö
- Suojärvi II – toimittanut Lauri Pelkonen, kustantanut Suosäätiö
- Oma Suojärvi – lehti nro 2/2002
- Kurkijokelainen – lehti nro 01/2003
- Kotiliesi – lehti nro 20/1943, artikkeli: *”Karjalan kotiliesiltä ovat Martat pyyhkineet tuhkan”*

OPINNÄYTETYÖT

- Pro gradu tutkielma - Hanna M. Salminen - Yhteinenhän on pelto ja liesi maasta elävillä miehillä ja naisilla - Naisen asema maatalousseuroissa ja niiden rinnalla 1920- ja 1930-luvuilla
- Pro gradu tutkielma - Maria Nuutinen - Ilmastomartta valitsee säästäväisesti - Marttojen käsityksiä ilmastonmuutoksesta ja omasta toiminnastaan.

KUVAT JA KARTAT

Kuvat ovat pääosin marttaperinne.fi sivustolta sekä *”Marttojen työt”* – videolta kuvakaappauksina. Pöytäkirjanotteet yhdistysten omista asiakirjoista. Kartat Seppo Rapo.

Muiden kuvien lähteet:

- Kuva 1, Marttajärjestö – Keski- ja Eteläpohjanmaan Martat ry:n toimistolta
- Kuva 2, Rajaseutualue vuonna 1923 – Marttatyötä Laatokan Karjalassa, Elna Pelkonen
- Kuva 3, Lucina Hagman – internetistä sibelius.fi
- Kuva 13, Sortavalan Kuokkaniemen Martat kurssitauolla - Reino Halosen kotialbumi
- Kuva 21, Raivolassa löytyi naapurin kasvattamia kaaleja – Kivennapa kestää, Kivennapasäätiö
- Kuva 22, Raivolan Marttamaja - Kivennapa kestää, Kivennapasäätiö
- Kuva 23, Laatokan Karjalan Marttapiiriliiton neuvojapäivät Sortavalassa – internetistä Facebookista
- Kuva 26, Kurkijoen marttoja vuonna 1909 - Se on Sata, Kurkijoen Marttayhdistys ry – Päivi Mikola
- Kuva 29, Kunniakirja vuodelta 1918 – Maire Jussilan arkisto
- Kuva 30, Marttapiiriliiton järjestämät kurssit - Jaakkima, muistoja ja kuvia Laatokan rantamilta, Jaama-Säätiö
- Kuva 31, Marttajuhlat Jaakkiman Kristillisellä Kansanopistolla – Jaakkiman Sanomien arkisto
- Kuva 33, Marttojen järjestämä keittokurssi Ruskealan koululla – Hilkka Rydenfeltin kotialbumi
- Kuva 34, Reuskulan Martat Helsingissä toukokuussa 1939 - Hilkka Rydenfeltin kotialbumi
- Kuva 35, Reuskulan Martat keittokurssilla Natrilla – Terttu Rintamäen kotialbumi
- Kuva 36, Jaakkiman Reuskulan Martat ry, vuonna 1938 tai 1939 – Hilkka Rydenfeltin kotialbumi
- Kuva 37, Jaakkiman Reuskulan Martat ry vuonna 1942 tai 1944 – Eeva Lemposen kotialbumi
- Kuva 39, Ruustinna Hanna Salminen - Ihanks myö tuas tavattii - Jaakkiman ja Lahdenpohjan kuvat kertovat, Jaakkima Säätiö
- Kuva 42, Lumivaaran Marttakerhon kutomakurssit – CD Tietoja ja Kuvia Lumivaaran Huhtervusta
- Kuva 43, Ruoanvalmistuskurssi Juho Pääkkösellä 1930-luvulla – Huhtervun kyläkirja, - toim. Aarno Kaartinen ja Leo Malinen

Kuva 1 Marttajärjestö ... 6
Kuva 2 Rajaseutualue vuonna 1923 ... 7
Kuva 3 Lucina Hagman ... 8
Kuva 4 Luovutetun Karjalan kartta ... 9
Kuva 5 Piirin rajaseutuneuvoja Iida Vallius ... 11
Kuva 6 Martat lahtausopissa ... 14
Kuva 7 Karjalan Kannaksen Marttapiiriliiton näyttely ... 20
Kuva 8 Lasten puutarhakurssit Impilahden Kokkoselän kansakoululla 1926 ... 22
Kuva 9 Pikkumarttoja keittiössä ... 23
Kuva 10 Laatokan-Karjalan Marttapiiriliiton alueen karttaa ... 24
Kuva 11 Marttoja Karjalanpiirakoiden teossa ... 25
Kuva 12 Kurkijoen marttojen käsienpesukilpailut ... 26
Kuva 13 Sortavalan Kuokkaniemen Martat kurssitauolla ... 27
Kuva 14 Mallimakki ... 28
Kuva 15 Hautausmaapäivät ... 29
Kuva 16 Patjojen tekoa ... 29
Kuva 18 Marttaliiton 40-vuotisjuhlayleisö eduskuntatalon rappusilla 1939 ... 30
Kuva 17 Marttapuku vuodelta 1935 ... 30
Kuva 19 Sortavalan Marttojen huoltojoukot 1939 ... 31
Kuva 20 Ammuntalapasen ja kypäränalusmyssyn ohje Emäntälehdestä 1939 ... 32
Kuva 21 Raivolassa löytyi ”naapurin” kasvattamia kaaleja ... 34
Kuva 22 Raivolan Marttamaja ... 35
Kuva 23 Laatokan Karjalan Marttapiiriliiton neuvojapäivät Sortavalassa 1943 NNKYn talossa. ... 37
Kuva 24 Jäsenmäärän kehitys 1907 - 2011 ... 40

Kuva 25 Kurkijoen kartta ... 42
Kuva 26 Kurkijoen marttoja vuonna 1909 ... 43
Kuva 27 Värjäyskurssit Marttalassa ... 44
Kuva 28 Jaakkiman kartta ... 48
Kuva 29 Kunniakirja vuodelta 1918 ... 49
Kuva 30 Marttapiiriliiton järjestämät kurssit 24.8.1930 ... 50
Kuva 31 Marttajuhlat Jaakkiman Kristillisellä Kansanopistolla ... 50
Kuva 32 Pöytäkirjanote Reuskulan Marttayhdistyksen perustavasta kokouksesta 16.9.1926 ... 51
Kuva 33 Marttojen järjestämä keittokurssi Ruskealan koululla ehkä keväällä 1934 ... 53
Kuva 34 Reuskulan Martat Helsingissä toukokuussa 1939 ... 53
Kuva 35 Reuskulan Martat keittokurssilla Natrilla ... 53
Kuva 36 Jaakkiman Reuskulan Martat ry, vuonna 1938 tai 1939 ... 54
Kuva 37 Jaakkiman Reuskulan Martat ry vuonna 1942 tai 1944 ... 56
Kuva 38 Pöytäkirjanote Jaakkiman Marttayhdistys ... 58
Kuva 39 Ruustinna Hanna Salminen ... 59
Kuva 40 Lumivaaran kartta ... 61
Kuva 41 Lumivaaran Marttayhdistyksen perustamisen sopimuskirja ... 63
Kuva 42 Lumivaaran Marttakerhon kutomakurssit ... 65
Kuva 43 Ruoanvalmistuskurssi Juho Pääkkösellä 1930-luvulla. ... 65

Kiitokset

Isälle kiitos ideasta ja käsikirjaston lainaamisesta
Kummisetä Sepolle karttojen käytöstä
Äidille kiitos, että opetit aikanaan: ”*Kun kerran teet, niin tee kunnolla*”

Liisa Pukkinen (os. Lankinen), Ylistaro	Kurkijoen Marianvaaran Marttakerho
Terttu Rintamäki (os. Natri), Seinäjoki	Jaakkiman Reuskulan Marttayhdistys
Hilma Rantala (os. Lätti), Ylivieska	Lumivaaran Huhtervun Marttayhdistys

Varatoiminnanjohtaja Asta Lähteenmäki, Marttaliitto
Päätoimittaja Tea Itkonen, Jaakkiman Sanomat
Päätoimittaja Helena Sulavuori, Kurkijokelainen
Tietopalvelusihteeri Eija Hakanen, Kansallisarkisto
Vaasan Hietalahden Martat ry

Hilkka Rydenfelt, Alastaro
Eeva Lemponen, Vaasa
Aino Reinikka, Alavus
Yrjö Pitkänen, Turku
Maire Jussila, Forssa
Reino Halonen, Helsinki
Raija Järvinen, Nokia

sekä monet muut vinkkejä antaneet henkilöt ympäri Suomen